Poštarina plaćena u gotovom

BR. 8-9. ZAGREB, KOLOVOZ-RUJAN 1937. GOD. LXIII.

MI[illegible]

GL[illegible] DRUŠTVA

UREDI[illegible] [illegible]OFESOR

Serec dr. J. Alfo[illegible]
sreski sudac Irig[illegible]

SADRŽAJ:

O kolektivnom ugovoru; — dr. Kun Ivo, odvjetnik u Zagrebu 369

Novi društveni poredak u Njemačkoj; — dr. Šćetinec Juraj, profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu 377

Dioba privatnih šuma; — Perušić Andrija, inspektor Ministarstva šuma i rudnika u Beogradu . 403

Višestruko državljanstvo; — dr. Blagojević Borislav iz Valjeva 411

Još o primjenjivanju propisa § 166. k. z.; — dr. Katurić Jovan, apelacioni sudac u Novom Sadu . 437

O potrebi reformiranja zakona o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti; — dr. Šantek Miroslav, apelacioni sudac u Zagrebu 441

Pravosudje:

a) Gradjansko 444

b) Trgovačko - mjenično 456

c) Upravno 459

Društvene vijesti 463

Literatura 464

GOSPODI ČLANOVIMA NA UVAŽENJE!

Članovi nas doduše opskrbljuju rukopisima, ali premalo članarinom odnosno novcem. Mi ne bi, doduše, željeli da bude obratno, ali bi željeli ravnotežje u jednome i u drugome. Dok stvari tako stoje, molimo saradnike, da se izvole ustrpjeti kao što smo i mi strpljivi čekajući dugo, a dosta puta i uzalud, odaziv na brojne pozive na vršenje članskih dužnosti. I nota bene, ti su pozivi upravljeni pravnicima, koji znadu vrlo dobro, što su dužnosti, i koji svoje zvanje i egzistenciju osnivaju baš na tome, da sile gradjane na vršenje dužnosti. — Kako rekosmo, mi smo strpljivi, ali kad bi strpljivost bila i beskrajna, ne bi dostajala, da se s njom izdaje pravničkhi list, jer štamparija i ostali faktori pri tome ne primaju strpljivost pod gotov novac. Potreban nam je, dakle, ovaj. Zato po x-ti put pozivljemo članove, da plate članarinu. Koliko je svatko dužan, znade po posebnim opomenama, koje su bile upućene svakome pojedincu pred par mjeseci. Ako ste izgubili tamo priloženi uplatni list, dobit ćete takav in bianco kod svakog poštanskog ureda; ispunite na njemu broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice sa 35515 i pošaljite novac za namirenje članarine ili pretplate. Ako ne možete sve najednom, a ono u obrocima, ali počnite ipak jednom slati!

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:

GOD. LXIII. Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof. ZAGREB 1937.
KOLOVOZ-RUJAN Dr. Ivo Politeo, odvjetnik Broj 8. i 9.

O kolektivnom ugovoru

(Povodom stupanja na snagu uredbe o utvrdjivanju minimalnih nadnica, zaključivanju kolektivnih ugovora, pomirenju i arbitraži od 13. II. 1937.)

Napisao dr. Kun Ivo, odvjetnik u Zagrebu.

I prije donošenja nove uredbe govorili su o kolektivnim ugovorima zakon o zaštiti radnika od god. 1922. i zakon o radnjama. Zakon o zaštiti radnika ne govori o tome, što je i kako se sklapa kolektivni ugovor, nego samo u nekim propisima spominje, da i Radničke komore i radnički povjerenici imadu dužnost, da saradjuje na pripremanju i izradi kolektivnih ugovora o radu.

Zakon o radnjama u §-u 209. navodi, da se kolektivnim ugovorom smatra »pismena pogodba, koju zaključi službodavac ili službodavačka organizacija jedne ili više srodnih struka kao pretstavnik službodavaca s jedne strane i stručna službeprimačka organizacija kao pretstavnik službeprimaca s druge strane, a kojom se pogodbom uredjuju medjusobni službeni odnosi prava i dužnosti.«

Iako se kolektivnim ugovorom želi utvrditi uslove, pod kojima se službeprimac obvezuje obavljati službodavcu razne službe, to kolektivni ugovor nije ugovor o radu u smislu §-a 1153. o. g. z. Kolektivnim ugovorom se ne obvezuje odredjena osoba, da će obaviti stanoviti posao, nego se kolektivnim ugovorom odredjuju uslovi, pod kojima će neka osoba, tek kada stupi u službeni odnos, obavljati posao tako, da se može reći, da kolektivni ugovor sačinjava osnovu za individualni ugovor o radu, koji će se ili se imade tek sklopiti.

Samo postojanje kolektivnog ugovora o radu ne zamjenjuje individualni ugovor o radu. Isto kao i prije, nego što je kolektivni ugovor postojao, mora svaki pojedinac sa poslodavcem sklopiti individualni ugovor o radu baš tako, kao što i svaki pojedinac, ako hoće razriješiti ugovor, mora to individualno učiniti. U stvari dakle i poslodavac i radnik kod kolektivnog ugovora slobodno i sporazumno odredjuju, da li će ustanoviti ili razriješiti ugovor o radu, dočim sadržaj tog ugovora odnosno razrješenja odredjuje kolektivni ugovor. Postoje mišljenja, da

kolektivni ugovor o radu uopće nije nikakav ugovor. Neki ga smatraju t. zv. quasi-kontraktom, neki pravnim aktom sličnim uredbi i t. d.

Medjutim kolektivni ugovor pretstavlja doista pogodbu izmedju dva partnera, iz koje pogodbe oba partnera stiču izvjesne dužnosti i prava. Tako napose svaki partner kod kolektivnog ugovora imade pravo, da tužbom pridrži drugog partnera na izvršenje ugovora, da traži naknadu štete i t. d. Prema tome i za sklapanje odnosno razrješenje kolektivnog ugovora važe općenita načela obveznoga prava iz opć. gradj. zakonika kao i trgov. zakona. U koliko se, dakle, sadržaj kolektivnog ugovora protivi dobrim običajima ili prinudno-pravnim propisima, to je kolektivni ugovor nevaljan. I pri sastavu kolektivnog ugovora se imade paziti na smisao i namjeru stranaka prema §§ 914. i 915. o. g. z. i tamne nejasne riječi tumačiti na štetu onoga, tko se je njima služio. Kolektivni ugovor imade normativni značaj, jer odredbe takova ugovora imadu biti sastavni dio individualnog ugovora. Iz toga slijedi, da valjanim sadržajem kolektivnog ugovora može biti samo ono, što može i inače biti valjanim sadržajem individualnog ugovora o radu.

Pošto je kolektivni ugovor u stvari posljedak ekonomske borbe izmedju poslodavaca i radnika, to niti jedan partner ne može tražiti razrješenje ugovora radi toga, jer je do sklapanja kolektivnog ugovora došlo pod prijetnjom štrajka ili lokauta, pošto taj razlog ne sačinjava pretpostavu §-a 870. o. g. z-a — t. zv. »nepravedni strah« na ugovor prisiljenoga partnera.

Sam kolektivni ugovor mogu na strani poslodavca sklapati bilo pojedini poslodavci bilo njihova slobodna organizacija, a ako te nema, onda i njihova prinudna organizacija. Na strani radnika kolektivni ugovor ne može nikad sklapati njihova prinudna organizacija (primjerice radničke komore) nego samo njihove slobodne profesionalne organizacije. Prema tome ne može pojedina skupina radnika, pa ni čitavo radništvo jednoga poduzeća sklapati kolektivni ugovor, koji bi podležao propisima ove uredbe.

Ako pojedina skupina hoće i može sklopiti kolektivni ugovor, onda je to u stvari njihov lični ugovor, koji ne podleži nikakovim specijalnim nego samo općenitim privatno-pravnim propisima.

Partneri, koji sklapaju kolektivni ugovor moraju imati potpunu pravnu sposobnost za sklapanje pravnih poslova. Ako dakle koji poslodavac stoji pod tutorskom vlasti, onda bi za valjanost kolektivnog ugovora bilo potrebno, da se takav ugovor po nadležnoj nadtutorstvenoj vlasti odobri. Medjutim i u ovom slučaju, ako takva osoba sklopi kolektivni ugovor, koji se kasnije ne odobri, imali bi oni radnici, koji su u okviru toga kolektivnog ugovora sklopili individualne ugovore, pravo, da traže sve ono, što im po takovom kolektivnom ugovoru (odnosno individualnom ugovoru sklopljenom prema odredbama kolektivnog ugovora) pripada. U protivnom slučaju izvrnuo bi se smisao odredbe o zaštiti malodobnika u njenu protivnost t. j. na nepravedno pogodovanje i obogaćivanje malodobnika.

Iako se kolektivni ugovor sklapa na strani radnika sa njihovim pretstavništvom organizovanim u profesionalnoj organizaciji, to se takov ugovor može odnositi ne samo na radnike odredjene profesije nego i na cjelokupno pomoćno osoblje, koje u izvjesnoj struci radi. Primjerice, ako se sklapa kolektivni ugovor za radnike metalne industrije, onda se taj kolektivni ugovor može odnositi ne samo na radnike metalce, koji rade u pojedinoj metalnoj industriji, nego i na portire, noćne čuvare, šofere, služitelje i t. d., koji su u toj metalnoj industriji uposleni. Sadržaj kolektivnih ugovora odnosi se u prvom redu na medjusobna prava i dužnosti, koja proističu iz radnog odnosa. To su odredbe, koje imadu sačinjavati u glavnom sadržaj svakog individualnog ugovora o radu, koji će se kasnije izmedju poslodavca i radnika sklopiti; i to je t. zv. normativni dio kolektivnog ugovora. U taj dio spadaju odredbe o plaći, rokovima isplate, radnom vremenu, nedjeljnom i noćnom radu, odmorima (dopustima), otkaznim rokovima, prekovremenom radu, diobi rada, dobavi alata itd. U drugom redu uredjuje kolektivni ugovor ostale odnose, koji mogu biti važni za radni odnos, kao n. pr. odredbe o osobama, mjestu i vremenu, za koje se sklapa kolektivni ugvor. Konačno kolektivni ugovor sadržaje odredbe, koje se ne tiču izravno radnog odnosa, ali su ipak zaista od važnosti, kao primjerice odredbe o posredovanju uposlenja, uredjenju šegrtskih odnosa, uredjenju obraničkih sudova i t. d. Baš potonje odredbe daju pojedinim partnerima, koji sklapaju kolektivni ugovor, neposredno prava i dužnosti, koja mogu ispravdavati samo ti partneri, a ne radnici, koji na temelju kolektivnog ugovora kasnije sklope individualni ugovor o radu.

Prema propisu čl. 10. navedene uredbe se mora od strane poslodavca svaki kolektivni ugovor u roku od 10 dana od zaključenja dostaviti nadležnoj Banskoj upravi radi registriranja. Medjutim to registriranje nije konstitucionalni elemenat za valjanost kolektivnog ugovora. Za slučaj, da poslodavac u odredjenom roku ne podnese ugovor radi registracije, on ne gubi valjanost. Poslodavac se može po čl. 26. kaznom prisiliti na podnošenje ugovora.

U slučaju, da se kod sklapanja kolektivnog ugovora ustanovi, da kolektivni ugovor stupa na snagu tek poslije registracije, a poslodavac sa registracijom zateže, može se poslodavac tužbom pridržati na izvršenje ugovora i eventualnu štetu. Svakako je bolje, da se u kolektivnom ugovoru uvijek točno vremenski odredi, kada imade stupiti na snagu.

Najvažnije djelovanje kolektivnog ugovora sastoji se u tome, da njegove odredbe bez znanja i bez volje stranaka, koje sklapaju individualni ugovor, postaju sastavnim dijelom njihovog individualnog ugovora o radu. Sve odredbe individualnih ugovora, ako su protivne odredbama važećih kolektivnih ugovora, su ništavne. Posebne odredbe individualnih ugovora važe samo u toliko, u koliko su za radnika povoljnije. — Odredbe kolektivnog ugovora djeluju dakle na individualni ugovor bez obzira na znanje i volju ugovarajućih stranaka automatski, prisilno i bezuvjetno.

Da li je pojedina odredba individualnog ugovora povoljnija od odredaba kolektivnog ugovora, može se jedino odlučiti obzirom na

specijalne okolnosti i odnose, koje se tiču samo dotičnoga radnika. Pri tome ne može doći u obzir eventualno nezgodni uticaj i obziri na ostalo radništvo. Neki su smatrali, da pri ocjeni toga pitanja interes cjelokupnoga radništva imade prednost pred interesom pojedinca, no u austrijskoj praksi to mišljenje nije provedeno.

Kolektivni ugovor odnosi se na strani poslodavca na one poslodavce, koji su u doba sklapanja bili članovi svoje stručne slobodne ili prinudne organizacije, koja je kolektivni ugovor sklopila, — odnosno koji su kolektivni ugovor lično sklopili. Za slučaj, da koji poslodavac istupi iz organizacije, koja je kolektivni ugovor sklopila, ne može se time riješiti obaveza iz kolektivnog ugovora. Kada bi se stalo na stanovište, da se pojedini poslodavac može riješiti obaveza kolektivnog ugovora, koje mu više ne prijaju, samo na taj način, da jednostavno istupi iz organizacije, onda bi se time otvorila širom vrata izigravanju svih kolektivnih ugovora, koje pojedina organizacija poslodavaca sklopi. Osim toga značilo bi to, da se pojedinim poslodavcima daje pravo, da jednostrano razrješuju izvjestan pravni odnos, na što očito nemaju pravo. U koliko je koji poslodavac u času, kada je njegova organizacija sklopila kolektivni ugovor, bio član te organizacije, to je onim mahom stekao izvjesna prava i dužnosti bez svojega ličnog sudjelovanja po sili zakona. On se tih prava i dužnosti ne može jednostrano riješiti, te mi smatramo suprotno mišljenje, koje zastupa Goršić u svojem tumaču k zakonu o radnjama, očito pogrješnim. Tendenca je zakona, da ne dozvoli njegovo izigravanje. Suprotno stanovište tu tendencu upravo ruši. Osim toga bi ovakovo izigravanje proizvelo veliku pravnu nesigurnost. Pojedini radnici ne bi nikada mogli sklapati ugovore sa povjerenjem u postojeći kolektivni ugovor, ako bi se poslodavci svakodobno mogli riješiti svojih obaveza iz kolektivnog ugovora istupom iz organizacije. Pojedini poslodavac može istupiti iz svoje organizacije, no njega i dalje obvezuju svi prije istupa sklopljeni kolektivni ugovori. Tek oni kolektivni ugovori, koje sklopi organizacija nakon njegovog istupa, njega se ne tiču.

Na strani radnika odnose se kolektivni ugovori na sve pomoćno osoblje izvjesnog poduzeća ili struke, koje u času sklapanja u poduzeću odnosno struci radi, bez obzira, da li se pojedinci sa kolektivnim ugovorom slažu ili su čak i proti njemu. Isto tako odnosi se kolektivni ugovor i na one radnike, koji će kasnije u odnosnom poduzeću ili struci raditi. Da li pojedini kolektivni ugovor, koji se odnosi na radnike pojedine struke, važi i za radnike drugih struka, koji u dotičnom poduzeću rade, no koji ne pripadaju onoj stručnoj organizaciji, koja je sklopila kolektivni ugovor, ovisi o samom ugovoru, koji može svoju važnost ograničiti samo na pripadnike dotične stručne organizacije. Ako u pojedinom poduzeću postoji više konkurirajućih kolektivnih ugovora, onda će se važnost pojedinoga kolektivnog ugovora ograničiti na pripadnike odnosnih stručnih organizacija.

Ako je koja stručna radnička organizacija sklopila kolektivni ugovor sa kojim poduzećem, onda se pojedini radnik ne može riješiti obaveza iz kolektivnog ugovora istupom iz dotične organizacije; on je

na taj kolektivni ugovor vezan tako dugo, dok je zaposlen u istom poduzeću. Isto tako ne može se pojedini radnik riješiti obaveza kolektivnog ugovora, koji je njegova stručna organizacija sklopila za pojedinu struku, tako dugo, dok u toj struci radi, pa makar i istupio iz dotične organizacije.

Za slučaj pak, da pojedini poslodavac sklopi više kolektivnih ugovora sa različitim profesionalnim radničkim organizacijama, važi onaj kolektivni ugovor, koji je za radnike najpovoljniji. Ako bi dakle pojedini poslodavac sklopio kolektivni ugovor sa ujedinjenim radničkim sindikatima (URS) i posebno sa Hrvatskim radničkim savezom (HRS), onda bi u smislu čl. 11. važio onaj kolektivni ugovor, koji je povoljniji i to za sve radnike bez obzira na to, kojoj organizaciji pripadaju.

U mjesnom pogledu može se kolektivni ugovor odnositi na odredjeno poduzeće u pojedinom mjestu, na pojedine rajone i t. d. Za slučaj, da je kolektivni ugovor sklopljen za radne odnose u pojedinom poduzeću i na odredjenom mjestu, onda se ustanove kolektivnog ugovora odnose i na one radnike, koji prigodom obave nekog posla moraju raditi i na drugim mjestima (montaže, gradnje izvan sjedišta poduzeća, izvan države i t. d.). Ako pak pojedino poduzeće, koje imade kolektivni ugovor za svoje radnike, uposli na drugom mjestu izvan svog redovitog nastana radnike, koji u tom mjestu imadu svoje posebno važeće, kolektivne ugovore, onda važe ovi kolektivni ugovori mjesta, gdje se posao obavlja.

U vremenskom pogledu važi kolektivni ugovor od onda, od kada to sam ugovor predvidja. Ako nema odredjenoga roka, od kada važi kolektivni ugovor, onda stupa odmah na snagu. Za slučaj, da se u kolektivnom ugovoru predvidi, da njegova važnost pada i na proteklo vrijeme unatrag, onda taj kolektivni ugovor mijenja odnosno utiče i na individualne ugovore, koji su u tom prošlom razdoblju sklopljeni. Svakako se u sumnji ne može uzeti, da se odnosi i na one radnike, koji su u času sklapanja takovog kolektivnog ugovora već iz službe istupili.

Kolektivni ugovor gubi svoju važnost sa izminućem ugovorenog vremena, za koje je imao važiti, a gubi važnost i uslijed eventualnoga novog kolektivnog ugovora, koji ukida stari. — Za slučaj, da profesionalna organizacija radnička ili poslodavačka bude nakon sklopljenoga kolektivnog ugovora raspuštena, kolektivni ugovor ne utrnjuje, iako samo otkazivanje ugovora i nije više moguće. Kada bi se stalo na protivno stanovište, onda bi se i opet svakoj poslodavačkoj organizaciji omogućilo izigravanje zakona time, da nakon sklopljenoga kolektivnog ugovora provede raspust i na taj način se jednostrano riješi preuzetih obaveza.

U literaturi je prijeporno, da li sa utrnućem kolektivnog ugovora ostaju nepromijenjeni svi oni individualni ugovori, koji su sklopljeni na osnovu prije važećega kolektivnog ugovora, odnosno da li utrnućem kolektivnih ugovora prestaje i sadržaj individualnih ugovora, te u koliko se ti ugovori mijenjaju. Po naučanju jednih se uzima, da je kolektivni ugovor ušao u individualni ugovor i da ti individualni ugovori

ostaju tako dugo nepromijenjeni ,dok se ne promijene ili ne utrnu. Protivno tome neki uče, da kolektivni ugovor uredjuje odnose samo za ono vrijeme, dok traje, i da sa utrnućem kolektivnog ugovora prestaje i njegov učinak na individualne ugovore (t. j. formiranje sadržaja inidvidualnih ugovora). Ni u austrijskom ni u njemačkom pravu nije to pitanje riješeno. Austrijsko vrhovno sudište u plenarnom zaključku (Pl. B. 26. IX .23. J. Bl. 10.) priklanja se prvomu učenju i izriče, da i po prestanku kolektivnih ugovora važe njegove odredbe, sadržane u individualnom ugovoru, tako dugo, dok se radni odnos drugačije ne uredi, odnosno dok traje dotični individualni ugovor. Pri tome stoji sudište na stanovištu, da individualni ugovor prestankom kolektivnog ugovora nije dirnut i da je to rješenje stvarno primjereno, jer stvara jasni pravni položaj i služi intencijama zakona.

Medjutim isto sudište smatra, da se odredba kolektivnog ugovora o neotkazivosti protivi dobrim običajima i da ne važi. Već smo naprijed spomenuli, da sadržaj kolektivnog ugovora ne smije biti protivan dobrim običajima, a ni prinudno pravnim propisima (§ 879. o. g. z.). Da li uslijed nevaljanosti odnosno ništavosti nekog uglavka, koji sačinjava tek dio ugovora, postaje i čitavi ugovor nevaljan, ovisi o odnosu toga nevaljanog dijela prema ostalim odredbama ugovora, s kojima taj uglavak sačinjava cjelinu, ili ne. Pri tome je dakako odlučan smisao ugovora odnosno namjera stranaka. U dvojbi se ima uzeti, da ostali dijelovi ugovora važe (§ 878. o. g. z.).

Za slučaj, da je obavljen koji posao, koji je po prinudno-pravnim propisima zabranjen, a po kolektivnom ugovoru dozvoljen, onda se taj posao imade ipak platiti u smislu kolektivnog ugovora, iako je taj dio kolektivnog ugovora pravno nevaljan i ništav. Ako bi primjerice kolektivni ugovor predvidjao, da radnik imade uz odredjenu plaću raditi i na nedjelju, i za taj rad predvidjao plaću, onda bi taj dio kolektivnog ugovora bio doduše ništavan, no radnik bi za obavljeni nedjeljni rad mogao tražiti plaću, predvidjenu u kolektivnom ugovoru. Bilo bi nepravedno i protivno duhu zakona, da se stane na stanovište, da bi radnik za tako obavljeni zabranjeni rad morao tek tužiti radi nepravednog obogaćenja t. j. na izručenje onoga, što je poslodavac tim zabranjenim radom stekao.

Ništavost neke odredbe imade svoj smisao u zakonu, koji je donesen zato, da zaštiti radnika i da ga obrani od prekomjernog iskorištavanja. Ako je medjutim smisao zakona ipak zaobidjen ili izigran, te zabranjeni rad ipak obavljen, onda se ne smije težnja zakona za zaštitu radnika izvrnuti onamo, da se postupa tako, da se radniku oduzme čak i plaća za obavljeni zabranjeni rad. Zakon želi zabraniti nedjeljni rad, no ne želi prikratiti ili oduzeti radniku plaću za rad, koji je na nedjelju obavio, jer ta plaća nije niti zabranjena niti inače nemoralna. I konačno time, što se plaća nije platila, ostaje još uvijek otvoreno pitanje, što će i kako će se postupati s radom, koji je učinjen i koji se ne može više povući. Do istoga zaključka t. j. da je poslodavac dužan platiti ugovorenu plaću i za onaj rad, koji je inače prinudno-pravnim propisima zabranjen, dolazi se i na ovaj način. Poslodavac, koji je ugovo-

reni rad primio, odustao je od svoga prava, da se poziva na nevaljanost ugovora. On je ugovor primijenio kao valjan, pa bi bilo proti dobrim običajima, kada bi netko iz vlastite krivnje izvodio korist na štetu drugog.

Da li se može služboprimac odreći plaće, koja mu po kolektivnom ugovoru pripada? Prije izvršene radnje bilo bi takovo odreknuće nevaljano, jer se protivi prinudnom pravnom propisu. Drugačije je, ako se radi o plaći za već izvršene radnje i koja je već dospjela. U tom slučaju radi se o običnoj novčanoj tražbini, te u koliko radnik sa tom tražbinom može slobodno raspolagati, može se te tražbine i odreći. Svakako je važna okolnost, da li službeni odnos još traje ili ne. Za vrijeme trajanja službovnog odnosa postoji od strane poslodavca ekonomski pritisak i uslijed toga se eventualno odreknuće ili sniženje po kolektivnom ugovoru odredjene plaće ne bi moglo smatrati valjanim. No nakon razriješenog službovnog odnosa ili barem pri razrješenju odnosa, kada taj pritisak više ne postoji, može odreknuće biti valjano.

Kako smo već unaprijed naveli, kolektivne ugovore u smislu §-a 209. zakona o radnjama mogu na strani služboprimca sklapati samo i isključivo stručne služboprimačke organizacije. Nova uredba nije zadržala tu terminologiju zakona o radnjama, već spominje, da se kolektivni ugovori sklapaju izmedju poslodavca odnosno organizacije poslodavaca i odnosne »profesionalne radničke (namještеničke) organizacije«.

Budući da zakon o zaštiti radnika govori o pomoćnom osoblju tako, da spominje uvijek radnike i u zagradi namještenike, to bi na prvi mah izgledalo, kao da se kolektivni ugovori u smislu uredbe mogu sklapati sa onim pomoćnim osobljem, na koje se odnosi zakon o zaštiti radnika, a to je ono osoblje, kojemu nisu povjerene važnije službe (§ 3. zakona o zaštiti radnika). Medjutim je za zakonski pojam lica, koja mogu sklapati kolektivne ugovore, mjerodavan jedino propis §-a 209. zakona o radnjama, koji ne pravi nikakovo razlikovanje i veli, da se kolektivni ugovori sklapaju izmedju složbodavca i služboprimca uopće. Služboprimci su sve osobe, koje stoje u službi za plaću bez obzira, da li obavljaju važnije ili podredjene poslove. Prema tome može kolektivne ugovore sklapati i ono osoblje, koje obavlja važnije službe. Konačno i sama nova uredba u čl. 1. veli, da se pod pomoćnim osobljem u smislu ove uredbe razumijevaju sva lica, koja daju svoju umnu ili tjelesnu snagu pod najam bilo stalno ili privremeno uz nagradu. Uslijed toga je bilo po našem mišljenju nepotrebno, da nova uredba na strani služboprimaca navodi kao jedine subjekte kolektivnog ugovora profesionalne »radničke (namještеničke) organizacije«.

Bilo bi očito bolje, da je rečeno onako, kao što je to i u zakonu o radnjama navedeno, t. j. »služboprimačke organizacije«. Medjutim iz čl. 12. navedene uredbe proizlazi, da se kolektivni ugovor, koji je zaključen izmedju profesionalnih organizacija poslodavaca i radnika (namještenika), a koji važi za poduzeće dotične struke, odnosi na sve pomoćno osoblje, zaposleno u dotičnom poduzeću, dakle da se odnosi i

na osoblje iz čl. 1. te uredbe, koje obavlja važnije i nevažnije službe, pa je i to dokaz, da se kolektivni ugovori mogu sklapati i za ono osoblje, koje obavlja važnije službe.

Nejasna je u spomenutoj uredbi i ustanova čl. 11. Dok je prema §-u 209. zakona o radnjama jasno, da kolektivni ugovor ne može sklopiti jedna skupina radnika ili radnici jednoga poduzeća već za njih samo njihova stručna organizacija, dotle bi iz čl. 11. iste uredbe proizlazilo, kao da poslodavac može zaključiti kolektivni ugovor i sa svojim pomoćnim osobljem u poduzeću. U tom članku se veli ovako: »U slučaju da poslodavac..... zaključi kolektivni ugovor sa svojim pomoćnim osobljem u poduzeću, važi onaj kolektivni ugovor, koji je za pomoćno osoblje poduzeća povoljniji.« Iz ovakove stilizacije proizlazi, kao da kolektivni ugovor može sklopiti i pomoćno osoblje pojedinoga poduzeća bez sudjelovanja organizacije. Očito je, da to nije točno i da je spomenuta uredba i u ovom slučaju imala pred očima, da poslodavac može sklopiti kolektivni ugovor sa svojim pomoćnim osobljem no samo putem njegovoga pretstavništva t. j. odnosne profesionalne radničke organizacije, kako je to navedeno u čl. 9. navedene uredbe. Ustanova čl. 11. imade pred očima slučaj, kada postoji konkurencija kolektivnog ugovora sklopljenog izmedju poslodavačke i profesionalne radničke organizacije za pojedinu struku sa kolektivnim govorom sklopljenim izmedju poslodavca i pomoćnog osoblja pojedinoga poduzeća, no zastupanog po njegovoj profesionalnoj strukovnoj organizaciji, tek izgleda, da to nije u tom članu naglašeno radi toga, jer je već u §-u 209. zakona o radnjama i čl. 9. iste uredbe izričito navedeno, da kolektivne ugovore na strani radnika mogu sklapati samo stručne službeničke organizacije ili, kako uredba veli, profesionalne radničke (namještеničke) organizacije.

Institut kolektivnog ugovora pretstavlja teoretski pobjedu demokratske misli u sklopu radnoga prava. U teškoj ekonomskoj borbi izmedju poslodavaca i radnika stupa na mjesto nezaštićenoga i slaboga pojedinca njegova jaka organizacija, koja bi trebala da bude jednako moćan partner inače ekonomski jačemu poslodavcu. Da li će u tom stalnom sukobu pozicija radnika i namještenika biti čvršća i jača, ne ovisi o samom zakonu nego o vrijednosti i snazi njihovih pretstavnika odnosno dotičnih strukovnih organizacija. Čim te organizacije budu jače i jedinstvenije, u toliko će biti jača i njihova pozicija. Svakako je današnja razdvojenost strukovnih organizacija činjenica, koja tu poziciju radnika i namještenika slabi — i više je no sigurno, da će im ta razdvojenost samo škoditi. Iako zakon daje u slučaju konkurirajućih kolektivnih ugovora važnost ugovoru, koji je za radnike najpovoljniji, to će činjenica, da će svakoj organizaciji biti u interesu, da sklopi najpovoljniji ugovor i time pridobije u svoje redove članove iz protivničkih organizacija, dovesti poslodavce u jači položaj, koji će oni iskoristiti na taj način, da će sklopiti kolektivni ugovor sa onom organizacijom, koja će joj i politički i moralno ili inače dati najviše koncesija.

Novi društveni poredak u Njemačkoj

Napisao dr. Šćetinec Juraj, profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu

(Svršetak)

2. Gospodarska organizacija obrtne privrede

a) Privremene mjere. — Nacionalno-socijalistički je režim želio provesti što hitnije novu socijalno-ekonomsku organizaciju i na području industrije, zanata, trgovine i saobraćaja, za koje se područje upotrebljava skupni naziv obrtne privrede. No dok je za područje zanata donio odmah odredbe o organizaciji posebnoga zanatskoga staleža s tendencijom naročite zaštite zanatlija, isto kao i kod organizacije seljačkoga staleža, dotle se na području industrije, trgovine i saobraćaja našao pred naročito teškim problemima, kako u pogledu oblika i strukture organizacije tako i u po gledu zamršenih socijalnih odnosa izmedju poduzetnika, koji pretstavljaju kapital, i velikih masa pučanstva, koje daju radnu snagu. Kod velikih poduzeća, koja rade s velikim kapitalima i s velikim brojem radne snage, ne može se jednostavno primijeniti oblik i struktura organizacije malih zanatskih poduzeća ili seljačkih gospodarstava, koja imadu više ili manje značaj proširene porodice. Osim toga na području trgovine i industrije je postojala već prije nacionalno-socijalističkoga režima veoma razvijena ekonomska i socijalna organizacija. Ta se organizacija dijelila na slobodna i prinudna udruženja. Slobodna udruženja, u koja su pristupali pripadnici odredjenoga zvanja po volji, dijelila su se u udruženja s ekonomskom funkcijom za obranu i promicanje svojih profesionalnih ekonomskih interesa (savezi industrijalaca, trgovaca i t. d.) — i u udruženja sa socijalno-političkom funkcijom kao klasne sindikalne organizacije poslodavaca i posloprimaca za obranu svaka svojih posebnih interesa nasuprot interesa druge klase. Prinudna udruženja su bila industrijske i trgovinske komore, koje su bile udružene u »Zbor industrijskih i trgovinskih komora« (Deutscher Industrie- und Handelstag). U komore su se imali upisati pripadnici pojedinih zvanja prinudno. Iako su profesionalne organizacije bile slobodne, te je u njih pristupao samo, tko je htio, ipak je bila rijetkost, da koji privrednik ne bi pripadao svojoj profesionalnoj stručnoj organizaciji. Budući da je bio velik broj organizovanih privrednika i budući da je postojala gotovo potpuna privredna ekonomsko socijalna organizacija privrednika, to režim nije mogao jednim potezom potpuno izmijeniti strukturu i funkcije tih mnogobrojnih organizacija. Medjutim je kod tih organizacija nalazio nedostataka, s obzirom na svoja opća organizatorna načela i ciljeve, pa je držao potrebnim, da odmah ukloni ove »nedostatke«, te da postojeću organizaciju dovede bar približno u sklad sa svojom općom organizacijskom shemom.

Kao nedostaci u dotadašnjem organizacijom sistemu su označeni: 1. raznolikost tipova organizacija, koja ometa jedinstvo

akcije u interesu cjeline, te ne udovoljava nacionalno-socijalističkom zahtjevu općega unitarizma; 2. raznovrsnost zadataka pojedinih organizacija, radi čega su različiti tipovi organizacija zalazili jedni u područje drugih ili vršili dvostruki posao; 3. unutrašnja organizacija je bila provedena po demokratskom načelu. Da ukloni ove »najočiglednije nedostatke«, nacionalno-socijalistički je režim poduzeo odmah ove privremene mjere: 1. Gleichschaltung. To su mjere, da se sa svih vodećih mjesta uklone osobe, koje nisu odane nacionalno-socijalističkom režimu. »Gleichschaltung« je proveden već prvih mjeseci novoga režima (do travnja 1933.); 2. Provodjenje načela autoritarnoga vodstva. Na čelo organizacije postavljen je od vlasti na mjesto pretsjednika vodja, koji je otsada imao najvišu, gotovo svu vlast, a na mjesto izabranoga upravnoga odbora dolazi imenovani savjetodavni odbor (Führerrat), dok skupština članova ima posve ograničeni djelokrug; 3. Izmjena svrha i zadataka pojedinih udruženja. Profesionalne oragnizacije, s obzirom na nacionalno-socijalističko načelo »opća korist ide pred pojedinačnom koristi«, ne mogu raditi samo za ostvarenje čisto svojih profesionalnih interesa, nego u interesu cijeloga naroda. Klasne borbene organizacije se ukidaju, jer se klasna borba u novom režimu onemogućuje, a svi »stvarajući Nijemci«, poslodavci i posloprimci, imaju ući u »Njemačku frontu rada«, koja ima svrhu, da ostvari socijalni mir i složnu suradnju svih čimbenika privrede. Kako se kod nacionalnog socijalizma isticala u početku staleška misao, teorijski (Spannov pravac) i praktički (»Ured za stalešku izgradnju« nacionalno-socijalističke stranke), a radilo se i službeno na pripremama za stalešku privrednu organizaciju poljoprivrede, to se očekivalo, da će se naskoro početi sa staleškom organizacijom i drugih privrednih grana. Zato su se pojedina slobodna udruženja počela sama dobrovoljno pretvarati u staleške organizacije. Tako se 3. svibnja 1933. god. »Zemaljski savez njemačkoga zanata« pretvorio u »Zemaljski stalež njemačkoga zanata«. Na 4. svibnja 1933. se organizovao »Zemaljski stalež njemačke trgovine«, a na 19. lipnja 1933. god. »Zemaljski stalež njemačke industrije«. No sada je nastala velika rasprava o tome, kako da se provede ta staleška organizacija. Mnogi su zazirali od toga, da se formira neka cehovska prinudna organizacija privrede, pa su tražili samo »plansku organizaciju privrede«. Da bi se izbjegle nepripravljene promjene u organizaciji privrede, vodja Hitler je odlukom od 7. lipnja 1933. zabranio dalje javno raspravljanje o staleškoj organizaciji i dalju dobrovoljnu organizaciju na staleškoj osnovci, dok ne bude zakonom uredjena.

b) Organska izgradnja obrtne privrede. — 27. veljače 1934. bio je izdan »Zakon o pripremi organske izgradnje njemačke privrede« (»Gesetz zur Vorbereitung des organischen Aufbaus der deutschen Wirtschaft«). Taj je zakon već svojim nazivom pokazao, da se režim odlučio, da ne provodi staleške organizacije za obrtnu privredu na isti način, kako je to učinio za poljoprivredu, nego samo »organsku« izgradnju pojedinih privrednih

grana na čisto ekonomskom području bez zasizanja na socijalno područje.

Zakon od 27. veljače 1934. dao je ovlaštenje ministru privrede: 1. da formira jedinstvene saveze pojedinih privrednih grana; 2. da provede organizaciju tih saveza po načelu vodstva, te da mijenja i nadopunjuje pravila udruženja; 3. da postavlja i opoziva vodje pojedinih saveza. Konačno je ovlašten ministar privrede, da zajedno s ministrom unutrašnjih poslova izdaje provedbene uredbe i upravne odredbe za izvršenje toga zakona. Na osnovu toga zakona izašla je provedbena uredba od 27. studenoga 1934. god., koja sadržaje potanku organizaciju cjelokupne privrede.

aa) Prinudna profesionalna udruženja. — Organizacija. — Čitava se privredna organizacija provodi na stručnoj i teritorijalnoj osnovci.

Na stručnoj osnovci privreda se dijeli u 6 »zemaljskih skupina« (Reichsgruppen): 1. industrija, 2. zanat, 3. trgovina, 4. banke, 5. osiguranje i 6. proizvodnja energije. Zemaljska skupina industrije se dijeli na više »glavnih skupina« (Hauptgruppen), prema potrebi. Glavne skupine industrije i ostale zemaljske skupine se dijele na »privredne skupine« (Wirtschaftsgruppen), a ove prema potrebi na »stručne skupine «(Fachgruppen) i »stručne potskupine« (Fachuntergruppen).

Teritorijalno se dijele »zemaljske skupine« u »okružne skupine« prema gospodarskim okružjima (Wirtschaftsbezirke), a »privredne« i »stručne« skupine i »potskupine« se mogu dijeliti takodjer u »okružne skupine«, ako to traži naročita potreba. Okružne skupine mogu osnivati svoje filijale. Skupine srodnih privrednih grana mogu se udružiti u radne zajednice. Te su organizacije prinudne. Dosadašnje privredne organizacije imadu se po mogućnosti uvrstiti u novu stručnu ili teritorijalnu organizaciju. Unutrašnja je organizacija provedena po načelu vodstva. Vodstvo cijele privrede imade ministar privrede. Na čelu svake zemaljske skupine industrije se nalazi voditelj (»Leiter«, ne više »Führer«) postavljen od ministra privrede. Voditelji hierarhično nižih skupina su postavljeni od voditelja hierarhično višega stepena. Voditelj skupine propisuje za svoju skupinu statut na osnovu propisa provedbene uredbe. Nadalje postavlja sebi zamjenika i poslovodje za vršenje tekućih skupina. Svaka skupina ima savjetodavni odbor (Beirat), u koji ulaze voditelji nižih skupina, stručnih i teritorijalnih. Voditelj skupine ima da sasluša svoj savjetodavni odbor u nekim stvarima, a naročito u predmetu proračuna i odredjivanja članskoga prinosa.

Najniže skupine stručne i teritorijalne razdiobe, koje nemaju više od 200 članova, moraju držati godišnje bar jednu glavnu skupštinu članova (Mitgliederversammlung). Voditelj nadredjene skupine može odrediti, da i druge skupine (sa više od 200 članova) drže takove godišnje skupštine. Njihov je djelokrug, da raspravljaju o djelatnosti i financijskom stanju skupine, a najvažnije im je pravo, da glasuju o tome, da li voditelj skupine uživa povjerenje članova. Ako za koju skupinu nema skupštine, tada o povjerenju voditelju skupine odlučuje

savjetodavni odbor. Zaključci skupine odnosno savjetodavnoga odbora dostavljaju se voditelju nadredjene skupine.

Zadaci. — Zadaća je svih skupina privredne organizacije, da savjetuje i upućuje svoje članove na području stručnoga rada. Voditelj skupine pak ima da vodi skupinu u duhu nacionalno-socijalističke države uzimajući obzir na skupne interese obrtne privrede i na državni interes.

bb) Komore. — Organizacija. — Pored ove privredne organizacije na stručnoj osnovici ostaju u djelatnosti prema uredbi od 20. srpnja 1934. dotadašnje komore industrijske i trgovačke kao regionalne organizacije, koje skupljaju pripadnike obrtne privrede različitih struka. Djelokrug se tih komora u novom režimu donekle promijenio, jer one dobivaju sada u većoj mjeri funkcije državno-upravnoga značaja, a »samoupravne« funkcije dobrim dijelom prelaze u djelokrug prinudnih udruženja.

Da bi sva prinudna profesionalna udruženja te sve komore obrtne privrede koordinirale svoj rad na jednom teritorijalnom području, uredba je odredila osnutak t. zv. »privrednih komora« (Wirtschaftskammer). Članovi su tih privrednih komora za pojedina privredna područja: 1. okružne skupine (zemaljskih i privrednih skupina) i 2. industrijske, trgovinske i zanatske komore. Privredna komora je zajedničko pretstavništvo svih tih organizacija obrtne privrede. Privrednih komora je osnovano do sada 18.

Organizacija privrednih komora je provedena po načelu autoritarnoga, hierarhičnoga vodstva analogno organizaciji prinudnih stručnih udruženja (voditelji i savjetodavni odbori). Zadaća je pak privrednih komora, da prouče sva pitanja obrtne privrede s gledišta opće narodne privrede i ekonomske politike. Ta pitanja promatraju nadležne okružne skupine sa stručnoga gledišta, a komore s regionalnoga gledišta.

Najviše skupno pretstavništvo obrtne privrede je »Zemaljska privredna komora« (Reichswirtschaftskammer), u koju su učlanjene zemaljske skupine i glavne skupine industrije, privredne komore te industrijske, zanatske i trgovinske komore. I ona ima nutrašnju organizaciju provedenu analogno organizaciji drugih komora. Zemaljska privredna komora obradjuje skupna pitanja svih privrednih organizacija, koje su u njoj učlanjene te koordinira njihovu djelatnost u interesu cjelokupnoga narodnoga gospodarstva. Savjetodavni odbor te komore je savjetodavni organ ministarstva privrede te se sastaje na njegov poziv, da raspravlja o predmetu, glede kojega ministar traži mišljenje. I voditelj komore može sazvati taj isti savjetodavni odbor radi vijećanja o pitanjima »samoupravne djelatnosti komore«. Zemaljska privredna komora je pravna osoba, dok pojedine privredne komore to nisu, nego imadu značaj medjuorganizacijskoga odbora, kojega poslove vodi jedna industrijska komora o svojem trošku.

c) Osvrt na novu organizaciju obrtne privrede. — Nacionalno-socijalistički je režim proveo novu organizaciju obrtne privrede jedinstveno i potpuno u stručnom i regionalnom pogledu. Nova

organizacija pokazuje prema dotadašnjem stanju odredjene prednosti, ali sadržaje i različite nedostatke i slabe strane. Glavna je prednost nove organizacije u pojednostavljenju i jednobraznosti organizacijskih tipova. Za odredjenu djelatnost postoji samo jedan tip i oblik, dok su prije postojali različiti oblici s ravnovrsnim djelokrugom, pa nije bilo moguće posve jedinstveno nastupanje tih raznovrsnih organizacija ni jedinstveno rješenje nastalih problema. Dalja je prednost nove organizacije, da je ona obavezna za sve pripadnike privrede. Po tome svi privrednici dolaze u jednaki položaj glede svojih prava i glede skupnih tereta, a svi su jednako pozvani i na rad za skupni cilj. Konačno sve te organizacije se vode po jednoj osnovi i djeluju za ostvarenje točno odredjenoga jedinstvenoga cilja. Ovo stanje omogućuje sredjeno poslovanje unutar pojedinih struka i privrednih grana, te plansko vodjenje privrede i racionalnu upotrebu svih gospodarskih sila bez nepoželjnih sukoba pojedinih struka i privrednih grana medju sobom.

Medjutim nova organizacija ima općenito i mnogo nedostataka i slabih strana. Nova organizacija nije prava staleška organizacija, jer se tiče samo ekonomske strane pojedinih zanimanja, dok socijalnu stranu tih zanimanja pušta po strani odnosno prepušta drugim institucijama. Uostalom ni sam zakon, a ni vodeći čimbenici u ovoj organizaciji ne prisvajaju toj organizaciji značaj staleža, iako ona ima staleški značaj, ali samo djelomično i nepotpuno. Zakon naziva ovo uredjenje privrede »organskim«. Medjutim to uredjenje stvarno vrlo malo odgovara pojmu »organskoga uredjenja«. Po »organskom« shvaćanju, koje idejno ističe i nacionalni socijalizam, svaki organ vrši samostalno svoju funkciju, a vezan s drugim organima jednim centralnim upravljajućim elementom, pa tako i u društvu treba svakome organu prepustiti, da samostalno vrši sve funkcije, za koje je osposobljen (načelo samouprave), a višim organima predati samo one funkcije, koje ne mogu vršiti niži organi (načelo supsidijarnosti). Prema tome bi ovo »organsko« uredjenje trebalo da se ističe što većom autonomijom i samoupravom. No upravo, što konkretno nedostaje ovom uredjenju, to je samouprava. Organizacija je provedena po načelu krajnjega autoritarnoga i hierarhičnoga vodstva. Vodja ima gotovo svu statuirajuću i upravnu djelatnost u svojim rukama. Članovi »organizacije« ništa sami ne odlučuju, a ako što i zaključuju, to je samo figurativno. No i vodja niže organizacije ne znači stvarno ništa, jer je potpuno podredjen odlukama višega vodje, a tako i svi drugi do najvišega vodje privrede — državnoga ministra! Državni ministar, koji je opet eksponent stranke, odlučuje meritorno u svim pitanjima ovoga »organskoga« uredjenja. To znači, da postoji u uredjenju ovih staleških interesa stvarno samo državna uprava, a ne postoji nikakva samouprava. Vodja »organizacije« nije pretstavnik članova te organizacije, nego organ državne vlasti. Kraj toga stanja suvišan je »organski« put kroz više instancija, kada nijedna instancija ne prosudjuje i ne odlučuje samostalno, nego samo po smjernicama i nalozima odozgo — od vlade.

Nadalje što se tiče same konstrukcije te »organske izgradnje«, ne stiče se uvjerenje, da je ta konstrukcija izvedena tako prirodno, kao što prirodno rastu i vežu se u medjusobnoj suradnji organi živoga tijela. Evo, na pr. iz ove je konstrukcije organizacije obrtne privrede ispao saobraćaj, koji je organski vezan s ostalom obrtnom privredom po svojim ekonomskim funkcijama. Ispao je zato, jer ima posebno značenje za vojničke svrhe, pa je radi toga stavljen kao osamljena grana pod poseban režim. Razdioba na pojedine skupine se mijenjala, a za cijelo će se mijenjati i u buduće. To znači, da je kod te razdiobe više izbio mehanički nego organski oblik organizacijske konstrukcije.

A i sama ta institucija »vodje« nije nipošto podesna za privredu. Vodje pojedinih organizacija su privrednici, koji posluju u svojim poduzećima. Kao aktivni privrednici nalaze se u utakmičnom odnosu prema drugim privrednicima. Nema li tu pogibli, da će se svojim golemim ovlastima i svojom gotovo nepovredivošću poslužiti na korist svojih poduzeća ,a na štetu drugih utakmičara? Ili u najmanju ruku, ne će li drugi utakmičari tako misliti? A gdje im je onda moralni autoritet, potreban pravom vodji? Kakovu pak osnovku ima režim, kad mu je glavni stup njegove organizacijske zgrade uzdrman? Tu je onda sam pojam vodje kompromitiran.

Režim koleba, kako vidimo, u idejnim koncepcijama, a sistem se ljulja radi nesigurne osnovice. Ali ima još konkretnih organizacijskih mana. Neke privredne djelatnosti moraju biti dva puta organizovane, kao n. pr. obrtna djelatnost s poljoprivrednim proizvodima, koja ima biti učlanjena i u stalež za prehranu i u svoju odgovarajuću stručnu organizaciju. Zatim neke obrtne djelatnosti moraju biti učlanjene i u zanatski stalež i u odgovarajuću opću stručnu organizaciju. Pa i neke struke s obzirom na svoje viševrsne funkcije moraju biti učlanjene u više profesionalnih organizacija. Za svako članstvo treba plaćati prinos. Ti su prinosi znatni, i privreda vrlo teško osjeća teret tih prinosa uopće, a pogotovo kod dvostrukoga članstva.

Iz svega se toga stanja vidi, da je nova organizacija obrtne privrede nepotpuna, a dobrim dijelom da ne odgovara zahtjevima privredne staleške organske izgradnje privredne djelatnosti u sklopu cijeloga narodnoga života. Koliko pak ima prednosti u sredjenju medjusobnih odnosa pojedinih privrednih grana i u izradjivanju planskoga gospodarstva, toliko ima i mana pretjerane državne ingerencije i tutorisanja, potenciranoga krutim »vodstvom« krajnjega autoritarnoga režima, koji na čelo svih institucija postavlja svoje pouzdanike kao »vodje« dotičnoga kruga, a da ti vodje nisu niknuli iz odnosnoga kruga prirodnim putem kao nosioci ideja, težnja, potreba i zahtjeva svoje sredine.

3. Radni odnosi u obrtnoj privredi.

Nacionalno-socijalistički je režim doveo do temeljitoga preobražaja u uredjenju radnih odnosa naprama stanju, koje je postojalo u socijalno-političkim uredjajima Njemačke prije zauzimanja vlasti sa strane nacionalno-socijalističke stranke. Dotadanje je socijalno stanje bilo obilježeno klasnim načelom, po kojem je bila priznata klasna podijeljenost, a klasna borba trpljena, samo što je bila zakonskim putem uredjena. Zakonske su mjere išle za tim, da u odnosu dviju suprotnih klasa, poslodavaca i posloprimaca, učine posloprimce pravno i faktično jednakopravnom strankom s poslodavcima i kod sklapanja radnoga ugovora (tarifni ugovori), i u radnom odnosu samom (radionička vijeća) i kod rješavanja sporova iz radnoga odnosa (posebno radno sudovanje). Na taj način se nastojala suzbiti ili bar smanjiti prevlast kapitala nad radom. Djelovanjem socijalnoga zakonodavstva poboljšao se socijalni i ekonomski položaj radnika i namještenika. Omjer sila u klasnoj borbi se gotovo izjednačio, pa je tako, uz posredovanje države lakše dolazilo do mirnoga rješavanja socijalnih sukoba. To je stanje davalo sliku oružanoga mira dviju podjednako jakih stranaka. Nacionalni socijalizam je na svim tim područjima doveo do korjenite izmjene ideja i institucija. Nacionalni socijalizam hoće izmijeniti shvaćanje o socijalnim odnosima pojedinih skupina i zadahnuti te skupine drugim duhom u njihovu medjusobnom odnošenju i vladanju.

Nacionalni socijalizam otklanja ideju klasnoga sastava društva i klasne borbe kao protivnu pojmu i biti društva. On ističe nasuprot ideji društvene, klasne podijeljenosti ideju apsolutnoga jedinstva naroda, koji se organski raščlanjuje u društvene skupine prema funkcijama, koje u društvu vrše. Sve društvene skupine treba da rade za skupni cilj, po kojem se one ujedinjuju u jednu cjelinu. I poduzetnik i radnici su organi naroda, koji moraju da rade u prvom redu na odredjenom području zajednički u interesu narodne cjeline. Oni vršeći odredjeno zvanje vrše »službu narodu« (Dienst am Volke). Radeći za taj skupni cilj ne mogu i ne smiju doći u medjusobne sukobe, nego moraju da u službi skupnoga cilja, koji ih veže organski u jednu cjelinu, rade složno s uzajamnim povjerenjem. Tako je nacionalni socijalizam postavio na mjesto načela diobe, kao glavnoga elementa društvenoga života, načelo jedinstva društva i okupljanja svih sila za složan zajednički rad. Dosljedno tome ima društvenu organizaciju prožimati ideja zajednice, koja je oličena u skupnom cilju, a ne ideja interesa. Interesi ljude dijele. Zato se nijedna organizacija ne smije formirati kao interesna zajednica, koja se osniva na zastupanju svojih posebnih interesa, koji dijele jednu skupinu naroda od druge, nego se ima formirati kao zajednica života, koja djeluje na ostvarenju skupnoga cilja. Tome skupnome cilju svaka skupina ima da doprinosi svoj dio u radu i naporima prema funkcijama, koje u društvu vrši po svojem zvanju i zanimanju. Uzornu sliku zajednice života pruža nam porodica. Radi toga odnosi pojedinih skupina u društvu treba da se uredjuju po uzoru porodičnoga života. U porodici se ističe osobno-pravni elemenat porodičnoga uredjenja nad imovinsko-pravnim. Taj osobni elemenat je obilježen odnosom medjusobnoga povjerenja, požrtvovne skrbi roditelja za djecu i nepokolebive vjernosti i odanosti djece prema roditeljima. Stoga nacionalni socijalizam želi provesti takovo uredjenje so-

cijalnih odnosa unutar privrednoga života, da bude potpuno osigurano socijalno jedinstvo složnim radom svih socijalnih skupina za zajednički cilj, prožetih idejom zajednice, po uzoru porodičnoga života.

Nacionalni socijalizam je svoje koncepcije o uredjenju socijalnih odnosa a u području privrede proveo putem »zakona o uredjenju nacionalnoga rada« od 30. siječnja 1934. (Ordnung der nationalen Arbeit, AOG). Tim je zakonom uredio sve odnose iz radnoga ugovora, socijalne organizacije poduzeća, zakonske zaštite rada i sudovanja iz radnih sporova. Bitna su obilježja toga zakona, koja se očituju na svim tim područjima: 1. da se cijela socijalna organizacija, koja se tiče radnoga odnosa, usredotočuje u poduzeću kao ćeliji socijalno-ekonomskoga života, poput porodice, čime se onemogućuje stvaranje klasnih formacija i sukoba; 2. da se radni odnos uredjuje na načelu vodstva sa strane poduzetnika i vjernosti sa strane posloprimaca, čime se uklanja mogućnost klasnih sukoba i borbe; 3. da se medjusobne dužnosti poduzetnika i posloprimaca prosudjuju prema kriteriju socijalne časti, čime se uklanja mogućnost prevlasti kapitala nad radom i osobom radnika; 4. da država putem svojih posebnih organa štiti u socijalnim odnosima opći interes.

a) Socijalna organizacija poduzeća.

aa) Vodstvo poduzeća. — Težište se socijalno-političke izgradnje prenosi na poduzeće kao jedinicu socijalnoga i gospodarskoga života. Nacionalni socijalizam slijedeći svoje osnovno načelo organizacije u političkom životu, »načelo vodje«, primijenio je to načelo na javnu gospodarsku organizaciju, a konačno i na organizaciju privatnih poduzeća. Tako je i za privatna poduzeća, izgradjen sistem organizacije, u kojem na čelo poduzeća dolazi vodja, koji ima punu apsolutnu vlast upravljanja poduzećem u gospodarskom, financijskom i organizatornom pogledu, te punu vlast zapovijedanja i raspolaganja radnom snagom, radnicima i namještenicima, koji imadu da ga vjerno slijede kao sljedbenici (Gefolgschaft) i bezuslovno slušaju. Vodja poduzeća je u pravilu vlasnik poduzeća, a kod juristićkih osoba, dioničkih društava, zadruga i društava sa ograničenim jamstvom onaj, koji odgovorno upravlja poduzećem. Nacionalni socijalizam drži, da je vlasnik poduzeća ili poduzetnik odredjen za vodju po samoj prirodi stvari, jer on osniva poduzeće svojim kapitalom, a zatim ga gospodarski organizira i vodi, udružujući kapital i radnu snagu, pa kod toga raspolaže ne samo kapitalom nego i radnom snagom. Upravljajući radnom snagom, on je po svojem položaju već vodja i u socijalnom pogledu. No funkcija vodje u socijalnom pogledu može se nekomu poduzetniku oduzeti odlukom suda časti, ako se teško ogriješi o socijalnu čast svojih sljedbenika, te se onda ta funkcija podjeljuje drugome. Vodja poduzeća, koji ima isključivo pravo odlučivanja u svim poslovima poduzeća i punu vlast prema svojim sljedbenicima, nosi i punu odgovornost. Naročito mu je dužnost, da se brine za blagostanje sljedbenika (§ 2. st. 2. zak. o nac. uredjenju rada). Vodja poduzeća i njegovi sljedbenici

se smatraju organima narodne zajednice. Zato imadu uvijek da služe »samo dobru poduzeća i zajednice svih članova naroda, zapostavljajući vlastite interese« (§ 10. st. 1. zak. o nac. uredj. rada), a vodja poduzeća i pouzdanički savjet sljedbenika polažu na 1. svibnja pred cijelim osobljem poduzeća svečanu zavjeru, da će služiti toj svrsi, te da će biti u ispunjavanju svojih službenih dužnosti uzorom svim pripadnicima poduzeća.

Sljedbenici su dužni svome vodji vjernost (§ 2. st. 2. AOG). Ovaj je pojam »vjernosti sljedbenika« prema svojemu vodji uzet iz germanskoga srednjevječnoga prava, koje je poteklo najprije iz vojničkoga života (dux — vojskovodja i comitatus — njegova pratnja), a zatim je bilo primijenjeno i na gospodarski život, koji je bio u vezi s vršenjem vojničkih funkcija (lenski gospodar i vazali, zatim zemaljski gospodar i družina te kmetovi), a konačno se ustalio i u gospodarskom životu, koji nije bio vezan s vojničkom službom, kao kod cehova (majstor i djetići). U srednjem vijeku su imovinska prava pojedinaca proizlazila iz njihova javno-pravnoga položaja, naročito iz njihove funkcije za općenitost (feudalni i cehovski staleški sistem). Službovni je odnos izmedju nadredjenih i podredjenih bio tada osobno-pravnoga značaja. To se stanje potpuno izmijenilo u liberalnom gospodarskom sistemu. Imovinska prava su od tada proizlazila iz privatnoga vlasništva i slobodne raspoložbe njime. Službovni odnos je postao čisto obveznopravnog aznačaja. Nacionalni socijalizam hoće da danas, u suvremenim oblicima privrede, uspostavi stari srednjevječni pravni sistem, doduše uz neke modifikacije. Iako ostaje na snazi sistem privatnoga vlasništva, koje je i dalje osnovkom imovinskih prava, ipak bi vršenje tih imovinskih prava imalo biti odredjeno javnom funkcijom — »službom narodu«. Radni odnos bi imao zadobiti opet osobno pravni značaj, kao što je porodični odnos. Radnici i namještenici su suradnici poduzetnika, te zajedno s njim kao svojim vodjom služe općim narodnim interesima, pa su u toj djelatnosti povezani s njim u zajednicu sudbine, kao što je to i porodica. Zato radnici moraju imati povjerenje u svojega vodju, biti mu odani i poslušni.

Uvezi s tim odnosom je i socijalna čast. Ta čast stoji u subjektivnom smislu: u svijesti o svojoj funkciji u narodnom životu po svojem uposlenju u poduzeću, i u dostojanstvu, koje pojedinac osjeća s obzirom na tu svoju funkciju. U objektivnom pravcu, časno radi i postupa onaj, koji savjesno ispunjava sve svoje dužnosti u društvenoj zajednici poduzeća i ne vrijedja drugoga u pravilnom vršenju njegovih dužnosti ni u njegovu dostojanstvu, koje proizlazi iz vršenja tih dužnosti. Socijalna čast je posebno zaštićena, pa su predvidjene teške kazne za poslodavca-vodju ili posloprimce-sljedbenike, ako se ne drže dužnosti, koje proizlaze iz socijalne časti.

To shvaćanje radnoga odnosa znači posvemašnji preobrat dosadašnjega stanja. Pitanje je, da li taj preobrat stoji na opravdanim sociološkim zasadama i koliko se nekadašnji oblici života dadu primijeniti na suvremeno gospodarsko stanje. Ponajprije treba uzeti u obzir, da su danas oblici i javnoga i privatnoga života, a naročito na gospodarskom području,

posve drugačiji nego u srednjem vijeku, pa zato ni institucije, koje su odgovarale tadašnjim odnosima, nipošto se ne mogu u cijelosti uspješno primijeniti na posve različite sadašnje socijalne i gospodarske prilike. U modernom industrijskom gospodarstvu ne može se sa sociološkoga gledišta ispravno nazirati u poslovnoj zajednici poslodavca i njegovih radnika prava društvena zajednica u sociološkom smislu.

Pravu društvenu zajednicu u sociološkom smislu — kao što su porodica, rod, pleme, narod, stalež, stranka — pretstavljaju skupine ljudi, koji su povezani nekom nutrašnjom vezom (krvnom ili duhovnom) te koji svi teže, da skupnim silama poluče zajednički cilj, pa kod ostvarenja toga cilja nema kod njih ni dijeljenja ni sukoba. U modernom industrijskom poduzeću imadu doduše i poduzetnik i radnici jedan zajednički cilj, a taj je: polučiti što veći uspjeh poduzeća, da se stvori što veći osnov za razdiobu prihoda. Ali oni odmah dolaze u oštru protimbu, kad se radi o razdiobi posljedaka zajedničkoga rada u privredi, a zatim i u pogledu medjusobnoga odnosa. Stoga su poslodavac i njegovi radnici dvije odijelite skupine, kojih se interesi kose u najbitnijem momentu gospodarskoga života. S obzirom na ovu osnovnu suprotnost interesa u poduzeću, od kojih zavisi materijalna i moralna egzistencija radnika, postavlja se pitanje: kako može poduzetnik biti i socijalni vodja svojih radnika?

Vodja se u pravim društvenim zajednicama, koje su karakterizirane potpunim jedinstvom interesa i ciljeva, pojavljuje kao pretstavnik mišljenja, htijenja i osjećaja te zajednice, ali takav pretstavnik, koji dalje vidi, dublje osjeća i odlučnije hoće nego masa ostalih, pa ga zato svi drugi slijede kao najvrijednijega nosioca zajedničke ideje. On se pojavljuje spontano i povodi za sobom redove sljedbenika za ostvarenje ideja, koje svi poprimaju, ili ga pak sama ta zajednica pronalazi — da tako kažemo — u svojoj sredini i uzima za vodju. Svega toga u poduzeću nema. Poduzetnik postaje prema novom uredjenju »vodjom« svojih radnika i namještenika, a postaje zato, jer ima kapital, kojim osniva poduzeće. »Vodja« je dakle unaprijed odredjen bez obzira na htijenje, mišljenje i osjećanje svojih radnika, koji daju u zajednicu poduzeća svoju radnu snagu. Konačno poduzeće kao konkretna organizacija odredjenoga poslovanja i nije takova društvena zajednica ,koja treba »vodju« kao nužni organ, koji će je pretstavljati u vanjskom svijetu. Vodju kao organ, koji pretstavlja zajednicu u vanjskom svijetu, trebaju one društvene tvorevine, »koje nemaju konkretnoga tjelesnoga bitka«, kao na pr. narod, nacija, religiozna zajednica, socijalna klasa, stalež, politička stranka, poduzetništvo, radništvo, savez i sl.[29]) Zato te zajednice moraju da stvore ili da dobiju svoj reprezentirajući organ — vodju. Medjutim u pojedinom gospodarskom poduzeću je »reprezentirajući organ« već unaprijed odredjen u osobi poduzetnika, pak ga »zajednica

[29]) G. Albrecht, Zur sozialen Neuordnung in Deutschland, Jahrbücher für Nationalökonomie u. Statistik, 1934. sv. 140. br. 3., str. 349.

poduzeća« ni u kojem obliku ne stvara kao svoj organ. Poduzetnik ne pretstavlja mišljenje i volju »društvene zajednice« poduzeća nego svoju volju, koju nameće ostalim osobama, koje uzima na rad u poduzeće. Osobni sastav poduzeća zavisi posve od volje poduzetnika, pa on može mijenjati kako hoće osoblje i po tome osobni substrat društvene zajednice, kojoj on ima biti vodjom. Tako sve ostalo osoblje u poduzeću postaje nebitni elemenat društvene zajednice, a samo »vodja« je bitni elemenat, što se ne može zamisliti kod pravih društvenih zajednica: naroda, stranke, staleža. Smatrati dakle poduzetnika ili od njega odredjenu osobu socijalnim vodjom radnika je sociološki pogrješno shvaćanje. Ako se pak na osnovu toga pogrješnoga shvaćanja stvara sistem uredjenja radnoga odnosa, onda će zacijelo taj sistem, kao socijalno neprirodan, imati nepovoljnih socijalnih i pravnih posljedica.

bb) Pouzdanički savjet. — Zakon o nacionalnom uredjenju rada, koji je u poduzeću ustanovio zajednicu poduzeća (Betriebsgemeinschaft), koju čine vodja (poduzetnik) i njegovi sljedbenici (posloprimci), dao je toj zajednici i poseban djelatan organ — pouzdanički savjet (Vertrauensrat), koji čine »vodja« poduzeća i članovi iz skupine sljedbenika. Članove biraju, u pravilu, posloprimci glasujući sa »da« ili »ne« za kandidatsku listu, koju sastavi poduzetnik zajedno sa starješinom nacionalno-socijalističke političke organizacije (Nationalsozialistische Betriebszellenorganisation, NSBO). Ako se poduzetnik ili starješina NSBO ne sporazumiju o kandidatskoj listi, ili ako osoblje zabaci kandidatsku listu, onda članove pouzdaničkog savjeta postavlja povjerenik rada kao državni organ. Prema tome ovi pouzdanici već po samom načinu postavljanja nisu pouzdanici posloprimaca, nego u najboljem slučaju pouzdanici poslodavca i nacionalno-socijalističke stranke. No oni nisu pouzdanici posloprimaca ni po odredbi zakona, jer oni imaju da djeluju samo na korist poduzeća kao cjeline, u koliko je to u skladu s općim narodnim interesima, pa za djelatnost u tom pravcu treba da polože i svečanu zavjeru na 1. svibnja u godini.

Svrha je pouzdaničkoga savjeta, da produbе uzajamno povjerenje unutar zajednice poduzeća (§ 6. st. 1. zak. o nac. uredjenju rada, AOG). U tu svrhu ima da vijeća o uslovima rada, radnom redu, zaštiti rada, o mirnom rješavanju sporova i t. d., a u svem da ima pred očima interes poduzeća. No uloga je pouzdanika samo savjetodavna. Jedino u slučaju, ako se pouzdanicima odluka vodje poduzeća u predmetu uredjivanja radnih uslova, naročito kod propisivanja tarifnoga pravilnika, ne čini, da je u skladu s gospodarskim i socijalnim prilikama poduzeća, onda može većina pouzdanika (koju ustanovljuje vodja poduzeća!) podnijeti žalbu povjereniku rada. Ali i ta žalba ne obustavlja izvršenje odluke vodje sve do konačne odredbe povjerenika rada. Prema tome je i to ovlaštenje pouzdanika vrlo čedno.

Ako se isporedi taj »pouzdanički savjet« s prijašnjim »radničkim vijećem« (Betriebsrat)[30]), onda vidimo, da novi zakon donosi veliki nazadak u uredjivanju osobnih odnosa u poduzeću. Poslodavac postaje i opet apsolutni gospodar u poduzeću s još većom

[30]) Ist. Šćetinec, Demokratizacija radnog odnosa »Mjesečnik«, god. 1935. broj 9—10.

autokracijom, nego što je bila prije donošenja zakona o radioničkim vijećima (1920. g.). Pouzdanički savjet nema nikakva prava suodlučivanja ni nadzora — kako je imalo prijašnje radioničko vijeće — nego samo pravo savjetovanja, kada to vodja poduzeća zatraži. Budući da su članovi pouzdaničkoga savjeta stvarno postavljeni od poslodavca, i jer im se naglašuje, da imadu paziti u prvom redu na interes poduzeća, to je nastala — čini se — tolika revnost u postupku pouzdaničkoga savjeta za interese poduzeća, da se jedan povjerenik rada našao ponukanim, da izda proglas radnicima (1. V. 1936.), da »ne gledaju u članovima pouzdaničkoga savjeta izdajice svojih interesa«.[31]) Sam dr. Ley, vodja Fronte rada je upozorio u jednom članku 1935., da taj »savjet pouzdanika postaje savjetom nepouzdanika« (Wir machen dann in Wirklichkeit den Vertrauensrat zu einem Misstrauensrat«).

Poslodavci malo vode računa o postojanju toga pouzdaničkog savjeta i o njegovoj svrsi, »da se produbu veze izmedju vodje i sljedbenika«, a oslobodjeni nadzora i zaštite, koje je pružalo prije radioničko vijeće sa svojim ovlaštenjima, iskorišćuju obilno svoj autokratski položaj »vodje«. Sam ministar predsjednik Göring je u svojem govoru u Breslavi mjeseca listopada 1935. priznao, »da stvari nisu u stvarnosti ni izdaleka u redu onako, kako bi morale biti«, i oborio se na one »vodje poduzeća«, koji »vjerojatno misle, da mogu s radništvom raditi što hoće«. Pouzdanički savjet kao sastavni institut sistema vodstva u poduzeću pokazao se je posve nedostatnim za zaštitu radničkih interesa i prava u poduzeću, pa nema prema tome preduslova, da stvara skladan odnos u poduzeću, ni da produbе uzajamno povjerenje unutar radioničke zajednice. To je pogrješka u sistemu, koja se ne da ispraviti parolama i frazama.

b) Ugovor o radu.

Nacionalni socijalizam bi htio i sklapanje ugovora o radu, kojega su bitni elementi utvrdjivanje plaće i uslova rada, provesti u duhu svojega osnovnoga organizatornoga načela vodstva. Tu iskrsavaju još veće poteškoće nego kod same socijalne organizacije poduzeća.

U biti je načela vodstva, da vodja odredjuje područje i način djelovanja svojih sljedbenika, a dosljedno i naknadu za taj rad s obzirom na potrebe života »svojih sljedbenika«. To je načelo jasno i provedivo u vojsci, gdje i vodja i vojnici služe općoj svrsi bez ikakva svojega posebnoga materijalnoga interesa, a jedan i drugi imaju sredstva za život prema potrebi svojega položaja. Nacionalni socijalizam hoće da na taj tip svede i privredni život, uzimajući poduzetnika i njegove posloprimce kao organe narodne cjeline, koji imadu raditi ponajprije za opći interes, a onda za skupni interes dotičnoga poduzeća, a unutar njega svaki za se u okviru socijalne pravde. Poduzetnik-vodja da nije drugo nego povjerenik naroda naprama radnicima, koji su mu od naroda povjereni. Ta se koncepcija u praksi teško i vrlo nesavršeno ostvaruje.

---

[31]) Soziale Praxis, 1936. br. 19. str. 549.

Posloprimci ne mogu uzeti svojega »vodju poduzeća« kao organ narodne cjeline, kad njegovo poduzeće nije »društveno vlasništvo« nego privatno vlasništvo toga poduzetnika. Posljedak njihova skupnoga rada ne ide na neku opću »narodnu« blagajnu, odakle bi se dijelio svima prema zasluzi i potrebi, nego sav dobitak ide u ruke poduzetnika, a od njega jedan dio daje poduzetnik svojim radnicima. Interes je poduzetnika, da taj dio naplate rada bude što manji, a interes radnika protivan, i taj se interes ne da potisnuti lijepim riječima. Zato se za pojam vodstva ne može naći kod sklapanja ugovora o radu nikakav stvaran ni logičan osnov.

Po dosljednoj primjeni načela vodstva imao bi »vodja« odredjivati jednostrano i autoritarno dio naplate rada. Takovu dosljednost nije mogao u apsolutnoj mjeri provesti nacionalno-socijalistički režim, nego je morao dopustiti, da »sljedbenici« ugovaraju sa svojim »vodjom« visinu plaće i uslove rada — i ako je to u protimbi sa čistim načelom vodstva. No da umanji značenje toga »ugovora izmedju vodje i sljedbenika«(!), režim je ukinuo kolektivno sklapanje ugovora o radu. Ukinuo je sindikalne organizacije, koje su bile pravni subjekt kod sklapanja tarifnih ugovora, jer da su one pretstavnice klasne podvojenosti i borbe. Ukinućem sindikalne organizacije radnik je upućen, da u svakom poduzeću sklapa indvidualno ugovor o radu, kako zna i može.

Pored ove mogućnosti sklapanja individualnih ugovora, koja je značajna za zakonodavstvo liberalnoga sistema, nacionalno-socijalistički zakonodavac je htio i stvoriti i drugu mogućnost, koja bi bila više u skladu s načelom vodstva. Zato je dopustio, da može poduzetnik kao vodja poduzeća propisati poslovni red, koji odredjuje uslove rada i način isplate, a eventualno i visinu radničke plaće. Taj poslovni red izdaje poslodavac po saslušanju pouzdaničkoga savjeta. No zakonodavas je, držeći se stvarnosti, morao predmnijevati, da će se vodja, stojeći u ovako povoljnom položaju, moći dati zavesti svojim ličnim interesom, te da će uskraćivati svojim sljedbenicima pravičnu plaću, a to bi bila ona, koja odgovara »gospodarskim i socijalnim prilikama poduzeća«. Zato je dopustio pravo žalbe većine pouzdaničkoga saveza na povjernika rada, koji je državni organ i nezainteresirani pretstavnik općih interesa naroda. U tom slučaju može povjerenik rada da mijenja poslovni red.

Nacionalno-socijalistički režim, prenoseći ovako ulogu vodstva od privatnih osoba na državne organe, daje zatim državnim organima još i veće ovlasti, kada se utvrdi, da vodstvo privatnih osoba ne ispunjava svoje zadaće prema ciljevima nacionalnoga socijalizma. Tako povjerenik rada može da propiše smjernice za jedinstveno uredjenje visine plaće i uslova rada na nekom većem gospodarskom području, te da djeluje, da se poduzeća tih smjernica i drže. Konačno može da prema potrebi propiše po saslušanju svojega savjetodavnoga odbora stručnjaka i tarifni pravilnik, obavezan za pojedine skupine poduzeća, kojim odredjuje minimalne nadnice i uslove rada. Ti su tarifni pravilnici akt državne vlasti i vrelo prava, kao što su i zakoni i uredbe. Tarifni pravilnici imadu značenje prijaš-

njih tarifnih ugovora, kojih je valjanost bila protegnuta aktom državne vlasti na cijelo jedno gospodarsko područje za odredjene skupine poduzeća. Prve godine iza stupanja na snagu zakona o nacionalnom uredjenju rada je izdano okruglo 1.700 tarifnih pravilnika i smjernica.[32]) To stanje dokazuje, kako je državna vlast morala u javnom interesu u velikoj mjeri da zahvati u uredjenje radnih odnosa u pogledu plaće i uslova rada, nakon što je ukinuto pravo kolektivnih ugovora, pošto poduzetnici u ulozi »vodje poduzeća« nisu vodili računa »o općem dobru« nego samo o svojim ličnim interesima.

Tako je ova »suradnja zajednice poduzeća« rukovodjena načelom vodstva poduzetnika u poduzeću kao gospodarskoj i socijalnoj jedinici završila u prisilnom reglementiranju odnosa ugovornih stranaka sa strane državne vlasti. To stanje je vrlo daleko od težnje nacionalnoga socijalizma, da ostvari skladnu zajednicu svih suradnika u poduzeću, koja će složno s uzajamnim povjerenjem, pouzdanjem i odanošću raditi za unapredjenje općega dobra, a svoje odnose rješavati u duhu socijalne pravednosti. Po svojem pak organizacijskom sastavu je daleko od sheme korporativne organizacije, koja nastaje na staleškom osnovu i djeluje po načelu samouprave. Za sada uredjenje socijalnih odnosa u poduzeću pod nacionalno-socijalističkim režimom ima pretežno obilježje autoritarnoga uredjenja sa strane državne vlasti.

c) Povjerenici rada.

Da bi se osiguralo provodjenje i zaštita novoga socijalnoga reda, koji je sadržan u zakonu o nacionalnom radu, uvodi se istim zakonom posebna državna vlast — povjerenici rada (Treuhändler der Arbeit) kao organ ministarstva rada. Njihova je zadaća, da nadziru odnos poslodavaca i posloprimaca u poduzeću te njihovo držanje i vladanje s obzirom na načela zakona o uredjenju nacionalnoga rada, a napose da prate djelatnost socijalne organizacije poduzeća (pouzdanički savjet). Svrha je njihove djelatnosti, da održe mir i sklad u radnim odnosima. Njihov djelokrug je vrlo opsežan. Odnosi se na područje pouzdaničkoga savjeta i poslovnoga reda — o čem se već naprijed govorilo — zatim na nadzor poduzeća s obzirom na uposlenje i otpuštanje radnika. Povjerenici rada imadu izvještavati vladu o stanju i razvoju socijalno-političkih prilika. Odluka povjerenika rada je konačna, ali povjerenik nije ujedno i vlast koja kažnjava. Ako se stranka ponovno ogriješi protiv pismene odredbe povjerenika rada, tada kažnjava prekršaj na prijavu povjerenika rada sud novčanom kaznom, a u težim slučajevima i zatvorom. Ako dotični čin prekršitelja sadržaje prekršaj socijalne časti, taj prekršaj kažnjava napose sud socijalne časti, a optužbu zastupa povjerenik rada (§ 22. zak. o nac. radu). Djelatnost povjerenika rada ima biti u prvom redu odgojnoga značaja. Povjerenici rada imadu biti u stalnom dodiru s privrednicima (poslodavcima i posloprimcima) naročito s pouzdaničkim savjetima, da upoznaju njihove prilike, odnose i potrebe, te da ih upućuju u duhu nacionalnoga socijalizma na

[32]) Soziale Praxis, 1936. sv. 1. str. 7.

medjusobnu solidarnost i uvidjavnost. Njihova odluka ima značaj upute za pravilan rad i ispravne socijalne odnose. Tek ako se netko ponovno ogriješi o zakon ili o odredbu povjerenika, tada može povjerenik tražiti kaznu, koju odredjuje sud.

Povjerenika rada ima za cijelo državno područje 14. Ministar rada može postaviti za rješenje kojih konkretnih pitanja posebne povjerenike rada (Sondertreuhändler), a njihova služba prestaje izvršenjem danoga im zadatka. Uz bok povjerenika rada se nalazi savjetodavni odbor stručnjaka (Sachverständigenbeirat), koje imenuje sam povjerenik rada, i to tri četvrtine sa liste predložene od »Njemačke fronte rada«, a jednu čevrtinu po svojem izboru u podjednakom broju izmedju poslodavaca i posloprimaca.

Povjerenici rada su osebujna institucija nacionalno-socijalističkog sistema. Oni su državni organ, koji provodi vladinu politiku u radnim odnosima, a ujedno i posrednici izmedju privredničke skupine i države, te izmedju poslodavaca i posloprimaca. Njihova je uloga, da poduzetnike i posloprimce u njihovom zajedničkom životu odgajaju, ispravljaju, upućuju, — a prema potrebama, da im propisuju norme za njihov medjusobni odnos i konačno da ih radi prekršaja privode i kazni. U njihovim je rukama usredotočena sva djelatnost, koja ima služiti sredjenju socijalnih odnosa, što je kod drugih zakonodavstava predano različitim organima (sindikati, komore, radionička vijeća, tarifne zajednice, inspekcije rada i arbitražni sudovi i t .d.). Ako se na tom mjestu nadje čovjek, koji ima spreme i sposobnosti, da izvrši i sve te zadatke, moći će da uredjenju socijalnih odnosa dade jedan pravac i poluči što veću sredjenost u tim odnosima. Ako se pak ne nadje takav čovjek — što ne bi bilo začudno s obzirom na mnogostrukost zadataka — onda će u mnogom pogledu kod uredjenja socijalnih odnosa nastati praznine. Njegov djelokrug odgovara tendenciji integriranja svih djelatnosti jednoga područja, ali integriranje se može provesti uspješno samo onda, ako je prije toga bilo provedeno organsko diferenciranje po funkcijama. Možda bi posljeci na sredjivanju socijalnih odnosa bili sigurniji, kad bi u nižim instancijama postojalo više organa, od kojih bi svaki vršio samo jedan dio sadašnjega djelokruga povjerenika rada, a zatim da se te funkcije integriraju u višoj instanciji u jednom organu — povjereniku rada. U takovu slučaju bi se povjerenik rada mogao posvetiti samo rješavanju općih zamašnih pitanja socijalnih odnosa i djelovati na jednoobrazno uredjenje tih odnosa na jednom velikom prostornom području.

d) Sudovanje socijalne časti.

Nacionalni socijalizam shvaćajući poduzeće kao životnu društvenu zajednicu hoće da čitav radni odnos postavi na moralnu osnovku. I poslodavac i posloprimci treba da budu svijesni svojih dužnosti prema zajednici i prožeti osjećajem dostojanstva nad svojom službom narodu, koja im daje socijalnu čast. Zato treba da se kao suradnici na istom zadatku medjusobno poštivaju i da paze, da ne povrijede jedan drugome socijalnu čast.

Zakon o uredjenju nacionalnoga rada je ustanovio posebne sudove, koji madu da sude prekršaje socijalne časti (Ehrengerichte). To sudovanje ima da kažnjava nesocijalno shvaćanje i nečastan rad bilo vodje bilo njegovih sljedbenika, te da svojim presudama djeluje na stvaranje ispravnoga shvaćanja o socijalnim dužnostima i o socijalnoj časti. Tako to sudovanje, koje štiti socijalnu čast, čini jezgru zakona o uredjenju nacionalnoga rada. Zakon drži povredom socijalne časti prekršaje socijalnih dužnosti, osnovanih na zajednici poduzeća. Kao teške prekršaje zakon navodi 4 slučaja: 1. sa strane vodje poduzeća, ako zlobno iskorišćuje radnu snagu sljedbenika ili inače vrijedja njihovu socijalnu čast; 2. sa strane sljedbenika, ako ugrožavaju socijalni mir zlobnim podjarivanjem klasne borbe; 3. sa strane svih pripadnika poduzeća, ako podnose neosnovane žalbe ili tvrdokorno ne ispunjavaju pismene odredbe povjerenika rada; i 4. sa strane članova pouzdaničkoga savjeta, ako izdaju poslovne tajne, koje su doznali u vršenju svoje funkcije. Kazne su: opomena, ukor, globa do 10.000 RM, i u najtežim slučajevima oduzimanje sposobnosti poduzetnika, da bude vodjom poduzeća, zatim oduzimanje funkcije pouzdanika i uklanjanje s položaja u poslu. Ove potonje kazne su vrlo teške i za poduzetnika, koji mora predati socijalno vodstvo drugome, i za posloprimca, koji gubi uposlenje te kao »nečastan« ne može dobiti drugo uposlenje.

Sudovi socijalne časti postoje na području svakoga povjerenika rada po jedan kao prvostepeni sud, a druga i konačna instancija je zemaljski sud časti (Reichsehrengericht) u Berlinu. Ti sudovi pored suca po zvanju kao predsjednika imadu još i po jednoga prisjednika iz reda poslodavaca i posloprimaca.

Cijelo to sudovanje ima zadaću, da razvije novo mišljenje o socijalnim odnosima u duhu nacionalnoga socijalizma. Zato u svojem početku ne insistira toliko na kazni koliko na pouci, što se ima držati s gledišta nacionalnoga socijalizma časnim, a što nečasnim. Prvostepeni sudovi, koji su bliži konkretnome sporu, započeli su s kažnjavanjem u duhu formalnih zakonskih propisa, ali vrhovni sud ponajčešće ublažava kazne ili rješava krivnje, uzimajući u obzir okolnosti, koje su važne s nacionalno-socijalističkog gledišta (okrivljeni ratni borac, invalid, član stranke i t. d.).[33]) Presude suda socijalne časti imadu da konkretno odgajaju članove zajednice poduzeća za socijalne dužnosti odredjujući granice, dokle se neko vladanje može trpjeti kao neprotivno socijalnom osjećaju, te na taj način odredjuju pojam socijalne časti.

Individualne sporove iz radnoga odnosa, u koliko ne diraju u čast, rješavaju kao i prije radni sudovi (Arbeitsgerichte).

IV. SOCIJALNO-POLITIČKA ORGANIZACIJA PRIVREDE.

Njemačka fronta rada.

a) Organizacija Fronte rada. — Organizacija obrtne privrede imade za zadaću promicanje ekonomskih interesa pojedinih

33) Isp. presude navedene u Soziale Praxis 1935., sv. 47., str. 1356—1358.

privrednih grana u skladu s ukupnom narodnom privredom u interesu narodne cjeline. Medjutim u privrednoj djelatnosti dolaze do izražaja i socijalni odnosi, t. j. odnosi dviju skupina, poslodavaca i posloprimaca, koji zajednički djeluju u privrednom procesu, ali kojih se materijalni interesi kose. Radi toga dolazi do sukoba izmedju poslodavaca i njegovih radnika u poduzeću pojedinačno, a konačno i do borbe dviju organizovanih fronta kapitalističke i proletarske klase. Nacionalni socijalizam je želio ukloniti klasnu borbu i provesti novu socijalnu organizaciju svih onih, koji djeluju u privredi, u duhu nacionalno-socijalističkih načela u pravcu narodnoga jedinstva, medjusobne solidarnosti i društvenoga mira. Radne odnose u poduzeću izmedju pojedinoga poduzetnika i njegovih radnika je uredio — kako smo izložili naprijed — zakonom o nacionalnom uredjenju rada u duhu ideologije i ciljeva nacionalnoga socijalizma. Preostalo je, da uredi i socijalne odnose izmedju cijelih društvenih skupina, skupine poslodavaca i skupine posloprimaca, koje su se istakle kao odlučne snage, koje utječu na društveni poredak. Uredjenje odnosa ovih dviju skupina odlučio je nacionalni socijalizam provesti putem posebne socijalno-političke organizacije »Njemačke fronte rada«. Režim nije bio odmah na čistu, kako da provede tu organizaciju: s kojim zadacima i kojim djelokrugom. Zato se ta organizacija mnogo mijenjala, a u glavnom možemo taj razvoj svrstati u tri faze.

Prva faza obuhvaća osnutak »Njemačke fronte rada« (10. svibnja 1933.) te njezino djelovanje na sindikalnoj osnovci. Druga faza počinje sa zakonom o nacionalnom uredjenju rada od 20. siječnja 1934. provodjenjem skupne organizacije poslodavaca i posloprimaca prema načelima toga zakona. Treća faza započinja leipziškim sporazumom od 21. ožujka 1935. s razvijanjem paralelne socijalne organizacije s ekonomskom, te njihovom suradnjom u zajedničkim organima.

Prva faza. Hitler je u svojem djelu »Mein Kampf« istaknuo, da su sindikati »najvažnije ustanove gospodarskog života naroda«, koje će služiti osnovkom budućega gospodarskog i društvenog uredjenja.«[34])

Vodjen tim shvaćanjem nacionalni socijalizam je nakon zauzeća vlasti osnovao (10. svibnja 1933.) »Njemačku frontu rada« (Deutsche Arbeitsfront, DAF), koja je imala obuhvatiti sve dosadašnje sindikate, od kojih su marksistički (socijalistički i komunistički) sindikati bili silom zauzeti. (2. svibnja 1937.), a drugi (kršćanski, liberalni Hirsch-Dunckerovi, Stahlhelmovski i žuti) su se dobrovoljno podvrgli pod vodstvo nacionalnoga socijalizma. Sve sindikalne organizacije su se slile unutar »Fronte rada« u dva opća saveza: »Opći savez njemačkih radnika« i »Opći savez njemačkih namještenika«. Upravu vrši »Mali konvent« na čelu s dr. Robertom Ley-em kao vodjom »Njemačke fronte rada«, a pored njega postoji i »Veliki konvent« s većim brojem lica, kao savjetodavni organ. Tako je prvotno »Fronta rada« obuhvatala samo sindikate posloprimaca. Medjutim su 26. lipnja 1933. uvedene u »Frontu rada« i poslodavačke sindikalne organizacije kao posebna skupina. No već »proglasom na sve stvarajuće Nijemce« od 27. studenoga

34) Hitler op. cit. str. 672.

1933. najavljena je nova faza organizacije, koja se više ne će sastojati od odijeljenih skupina posloprimaca i poslodavaca, nego će biti skupna.

Druga faza. Naredbom vodje »Fronte rada« od 25. siječnja 1933. su raspušteni dosadašnji odijeljeni savezi, a radnici namještenici i poduzetnici razvrstani su zajedno u 19 zemaljskih skupina po poduzećima (Reichsbetriebsgruppen) prema privrednim granama.[35]) Ove zemaljske skupine se teritorijalno dijele u okružne (14), župske, sreske i mjesne isto kao i organizacija nacionalno-socijalističke stranke. Skupine poduzeća (Betriebsgruppen) se dijele dalje po strukama (fachlich) na pr. skupina rudarstva se dijeli u struke: željezne rudokope, ugljenokope i t. d. Unutar svakoga poduzeća se osniva zajednica poduzeća (Betriebsgemeinschaft), koju čini poduzetnik s posloprimcima, a ove zajednice se udružuju teritorijalno postepeno u mjesne, sreske, župske, okružne i konačno u zemaljske (Reichsbetriebsgemeninschaften).

Poduzetnici i posloprimci obrtne privrede učlanjuju se u »Frontu rada« pojedinačno, a »stalež za prehranu«, »zemaljska kulturna komora« i »pravna fronta« stupaju u članstvo kao korporacije.

Uredbom vodje države i kancelara od 24. listopada 1934. odredjena je konačna organizacija »Fronte rada«. »Fronta rada« proglašena je dijelom stranke (prema uredbi od 29. III. 1935. kvalikovana kao »priključeni savez«), a vodja joj ima biti »voditelj štaba političke organizacije«.

Vrhovna uprava ima 18 odjeljenja, preko kojih se razvija sva djelatnost Fronte rada.[36]) Uz bok te uprave stoje savjetodavna tijela: mali i veliki konvent.

Uz ovu organizaciju »Fronte rada« teče uporedo i čisto politička organizacija: »Organizacija nacionalno-socijalističkih ćelija (N S B O) za industriju i »nacionalno-socijalistička organizacija za trgovinu i obrt« (N S H a G O). Ove političke organizacije rukovode rad »Fronte rada«.

Treća faza. Nakon sklopljenoga sporazuma izmedju »Organizacije obrtne privrede« i »Njemačke fronte rada« nadopunila se organizacija »Fronte rada« s nekim organima, koji odgovaraju organima privredne organizacije, te su onda stvoreni zajednički organi s organizacijom obrtne privrede u svrhu zajedničke djelatnosti na gospodarskom i socijalnom području. Ti su novi organi socijalne

35) To su ove privredne grane: 1. hrana i živežne namirnice, 2. tekstil, 3. odjeća, 4. gradjevinarstvo, 5. drvo, 6. željezo i kovine, 7. kemija, 8. tisak, 9. papir, 10. saobraćaj i javna poduzeća, 11. rudarstvo, 12. banke i osiguranja, 13. slobodna zvanja, 14 poljoprivreda, 15. koža, 16. umjetni obrt, 17. kamen i zemlja, 18. trgovina, 19. zanat.

36) Ta su odjeljenja: 1. štab vodje, 2. odjeljenje organizacijsko, 3. personalno, 4. za propagandu, 5. blagajničko, 6. za štampu, 7. za žene, 8. za omladinu, 9 za profesionalno obrazovanje, 10. socijalno, 11. gospodarsko, 12. prosvjetno, 13. kolonizaciono, 14. zdravstveno, 15. školsko, 16. pravno, 17. za informacije, 18. institut za nauku o radu.

organizacije: 1. radne komore (Arbeitskammer), 2. radni odbori (Arbeitsauschuss) i 3. središnji ured za socijalnu samoodgovornost.

1. Radne komore. Radne komore su osnovane u lipnju 1935. najprije za 18 gospodarskih okružja, a početkom 1936. je povišen njihov broj na 26. Započele su radom u veljači 1936. Vrhovna organizacija na tom području je »Zemaljska radna komora« (Reichsarbeitskammer). Zadaća je tih komora, da raspravljaju o općim, socijalno-političkim pitanjima i da sudjeluju na pripremi socijalno-političkih zakona »Zemaljsku radnu komoru« vodi voditelj »Fronte rada«, a članovi su uprave zemaljske i okružnih komora šefovi (voditelji) različitih instancija »Fronte rada«, koji imadu samo savjetodavni značaj.

2. Radni odbori su osnovani kao organi, koji imadu da se bave pitanjima, koja zanimaju više poduzeća (überbetriebliche Fragen). Sastoje od 13—18 članova, u podjednakom broju poduzetnika i posloprimaca. Poslovni red im propisuje vodja »Fronte rada«. Posljetke svojega proučavanja dostavljaju župskoj upravi »Fronte rada« odnosno radnim komorama. To je dakle pomoćni organ »Fronte rada«.

3. Središnji ured za socijalnu samoodgovornost. Radne komore i radni odbori imadu biti organi »socijalne samoodgovornosti« (»Selbstantwortung«). Kod središnje uprave »Fronte rada osnovan je središnji ured za socijalnu samoodgovornost, kojemu radni odbori dostavljaju svoje zaključke i želje, da ih on preda vrhovnim organima državne uprave.

Leipziškim sporazumom su odredjeni neki zajednički organi privrede i socijalne organizacije. Tim sporazumom je konačno utvrdjeno, da obrtna organizacija i »Fronta rada« ostaju samostalne organizacije s podijeljenim ulogama: »Obrtna organizacija« ima da djeluje na području gospodarske politike, a »Fronta rada« na području socijalne politike.

Glede zajedničkih stvari ustanovljuju se zajednički forumi: 1. Zemaljsko vijeće privrede i rada (Reichswirtschafts- und Arbeitsrat) sastavljeno od odbora Zemaljske privredne i Zemaljske radne komore, osnovano je u veljači 1936., te je 11. veljače održalo svoje prvo zborovanje; 2. za pojedina gospodarska područja: »Okružna vijeća privrede i rada« (Bezirkswirtschafts- und Arbeitsräte), sastavljena od odbora okružnih privrednih i radnih komora. Zadaća je tih »vijeća privrede i rada«, da raspravljaju o zajedničkim privrednim i socijalnim pitanjima i da uspostave suradnju i povjerenje izmedju obrtne privrede i »Fronte rada«.

Ovomu leipziškom sporazumu je pristupio i ministar saobraćaja za svoju organizaciju saobraćaja, koja je izlučena iz organizacije obrtne privrede.

b) Svrha i zadaća »Fronte rada«. — Svrha, radi koje je »Fronta rada« osnovana, jest ostvarenje prave narodne solidarne zajednice svih onih koji rade u privredi, a koji su do sada bili razjedinjeni i u medjusobnoj borbi. Glavna je zadaća »Fronte rada« odgajanje njezinih članova za polučenje te svrhe. Odgajanje se ima

sastojati u razvijanju nacionalnoga i solidarnoga mišljenja, u suzbijanju sklonosti na klasno dijelenje i u poticanju na razvijanje svijesti o socijalnoj odgovornosti poslodavaca i posloprimaca u njihovoj privrednoj djelatnosti a i medjusobnim odnosima. Taj odgoj ima dovesti do odane suradnje svih čimbenika privrede i do općega društvenoga mira. S obzirom na ovu svoju odgojnu ulogu razvila je Njemačka »Fronta rada« opsežno školovanje svojih članova i to u pravcu ideološko-političkog obrazovanja vodja i funkionara »Fronte rada« i u pravcu profesionalno-stručnoga obrazovanja ostalih članova.

Za glavne vodje i funkcionare »Fronte rada« postoji »Zemaljska škola za vodje stranke i Fronte rada« (Reichsführerschule) u Berna-u kraj Berlina (preuzeta od socijalističkih sindikata). Ta je škola zajednička za funkcionare stranke i »Fronte rada«, jer se »Fronta rada« i ne smatra drugim nego »produljenom rukom« stranke. Zatim su osnovane okružne škole za vodje u Könnigswinter-u, Lobedi-u, Plassenburgu i Bischwitzu za funkcionare drugoga stepena, a osim toga postoji čitav niz škola i tečajeva za vodje i funkcionare nižih jedinica. — Za profesionalno, stručno obrazovanje diže »Fronta rada« različite škole i tečajeve, da osposobi ljude za njihovo mjesto u privredi, ali pored stručnoga obrazovanja pružaju im te škole i obrazovanje u nacionalno-socijalističkoj ideologiji, te pripremu za rad u duhu nacionalno-socijalističkih težnja.

Praktično djeluje »Fronta rada« na uredjenje socijalnih odnosa u duhu suradnje i socijalnoga mira tako, što ona utječe na konkretno uredjenje radnoga odnosa u pojedinim poduzećima putem »Zajednice poduzeća«, koje su kod nje učlanjene, a na područje više poduzeća putem »radnih odbora«, koji su pomoćni organi »Fronte rada«, *te* svojih ureda i pravne savjete. U koliko taj put ne dovede do uspjeha, onda nastupa povjerenik rada kao državni organ, koji meritorno rješava te odnose. »Fronta rada« ima značajnu funkciju kod sastava svih organa organizacije obrtne privrede, i kod svih socijalnih institucija, jer se voditelji pojedinih organizacija i članovi radnih sudova i sudova časti te stručnih savjeta povjerenika rada imenuju na njezin prijedlog. Tu funkciju dobiva »Fronta rada« zbog toga, što ona vrši odgojnu ulogu, pa je zato najpozvanija, da prosudi, koja lica su potpuno odgojena u nacionalno-socijalističkom duhu i odana režimu, a samo takova lica mogu da vrše pomenute službe. »Fronta rada« ima da u vršenju svoga odgojnoga rada razvija institucije za odmor i oporavak radnika, kao što je »Snaga putem radosti« (Kraft durch Feude), jer kod tih institucija može obilno da djeluje na odgajanje u nacionalno-socijalističkom duhu. Konačno »Fronta rada« ima da razvija solidarnost medju svojim članovima, pa u tom pravcu daje potpore nezaposlenim i potrebnim članovima. — U »Fronti rada« ima danas učlanjeno oko 23 milijuna posloprimaca i poslodavaca izravno, a osim toga su učlanjeni pripadnici staleža za prehranu i intelektualnih zvanja korporativno. Prihodi su vrlo veliki: 1934. g.: 300 milijuna RM, 1935. godine: 311 milijuna RM. Od toga je potrošeno za upravne troškove 82 milijuna RM, za političko školovanje 18 milijuna RM, za stručno

školovanje 14 milijuna RM, za ciljeve »Snage putem radosti« 20 milijuna, a za potpore oko 100 milijuna RM (34% prihoda).

d) Značaj i značenje »Fronte rada«. — Kako »Fronta rada« okuplja sve radnike i namještenike i poslodavce obrtne privrede razvrstavši ih u posebne skupine prema gospodarskom značaju poduzeća, u kojem skupno djeluju, moglo bi se misliti, da je to neka korporativna staleška profesionalna organizacija, pa makar i različita od korporativne organizacije talijanskoga i austrijskoga tipa. Medjutim »Fronta rada« nije stvarno staleška korporativna organizacija, jer nema nijednoga od bitnih obilježja korporativne organizacije. Ona ne organizuje svoje članove na profesionalnoj osnovci, nego ih okuplja kao pojedince, a razvrstava po skupinama poduzeća prema njihovomu gospodarskomu značenju i funkciji. Njezini organi nemaju samouprave nego su dio političke organizacije pod upravom stranke i državne vlasti. Ona ne uredjuje radne odnose nego samo načelno o njima raspravlja. Prema tome »Fronta rada« nije staleška organizacija nego u »prvom redu sredstvo za ostvarenje nacionalno-socijalističkoga totalitarnoga mišljenja na socijalnom području«.[37]) Njezina je prava svrha, da na području cijeloga privrednoga i socijalnoga života, u koji ona prodire sa svojim organima od vrhovne instancije pa do najmanje stanice, širi ideologiju nacionalnoga socijalizma, te da od svih pripadnika toga područja učini dobre nacionalne socijaliste, koji će bezuslovno slušati njezine naloge. Ta golema organizacija — jedna od najvećih na svijetu — s velikim materijalnim sredstvima,[38]) s vanredno razvijenim organizacijskim aparatom, djelujući na teško ugroženom socijalnom području, nije drugo nego puko sredstvo stranke, da proširi i učvrsti svoju vlast i utjecaj na području privrede i socijalnoga života! — Nije li to »Umwertung der Werte«?

ZAKLJUČAK.

Pitamo se na koncu ovoga pregleda ideja i institucija nacionalnoga socijalizma: da li je nacionalni socijalizam dosadašnjim svojim naporima i djelatnošću uspio provesti reformu društva, kojom bi se ostvario novi društveni poredak, bitno bolji i pravedniji od dosadašnjega društvenog reda i gospodarskoga sistema?

Iz dosadašnjega smo izlaganja mogli vidjeti, da je nacionalni socijalizam donio korjenitu izmjenu duha i sistema društvene i gospodarske organizacije. Kod te izmjene se pokazuju pozitivni i negativni elementi i u idejnom pogledu i u praktično primjeni.

Kao **pozitivni elementi u idejnom pogledu** se ističu neke njegove opće misli o uredjenju društva. Od tih misli zauzima prvo mjesto misao, da su duhovna dobra važnija od materijalnih, čime je odredjen idealistički stav nacionalno-socijalističkog pokreta. Zatim se ističe misao, da su interesi zajednice preči od inte-

37) G. Albrecht, op. cit., str. 344
38) Ta sredstva dosižu visinu polovice državnoga proračuna naše države.

resa pojedinaca. Ta misao ima da stvori duh društvene solidarnosti, koji veže sve članove naroda u jednu nerazdvojenu cjelinu. U pogledu društvene i gospodarske organizacije dolazi do izražaja misao organske izgradnje društva prema funcijama, koje vrše pojedine gospodarske i društvene djelatnosti u cjelokupnom narodnom organizmu. Sve je ove ideje, koje se općenito smatraju konstruktivnima i kadrima, da služe osnovom boljemu društvenom poretku, preuzeo nacionalni socijalizam iz solidarističke i univerzalističke nauke, iako ih naziva »socijalističkima« (od kojega naziva zaziru i solidarizam i univerzalizam), te ih proglasio idejama vodiljama svojega pokreta. One čine jezgru njegova »svjetovnoga nazora«. No toj je jezgri dodao još jednu specifično svoju ideju, koja daje boju tome »svjetovnome nazoru«. To je ideja nacionalizma. Po njoj cilj svemu nastojanju oko reforme društva ima biti jačanje nacije. Pojedine se mjere na svim područjima društvenoga života drže dobrima, samo koliko doprinose snazi i dobrostanju cijeloga naroda. Narod se shvaća kao solidarna zajednica svih društvenih skupina, koje su za skupni život jednako potrebne i po tome jednako vrijedne.

Nacionalni socijalizam, razvijajući **djelatnost** pod vodstvom ovih ideja, pokazao je u praktičnoj primjeni mnoge pozitivne uspjehe. Svojim idealističkim poletom podigao je duh i vjeru u vlastitu snagu i vrijednost svojega naroda. Razvio je elan rada, koji je potreban za ostvarenje nove izgradnje društvenoga i gospodarskoga života. Svojim solidarizmom proveo je usredotočenje svih snaga, ujedinjenje i pojednostavljenje organizacijske strukture i otvorio mogućnost planskoga rada. Svojim nacionalizmom odredio je vrijedan cilj napora svih članova društvene zajednice, da svojim radom i požrtvovnošću služe snazi i dobrostanju narodne cjeline.

No pored ovih pozitivnih momenata sadržaje nacionalni socijalizam i cio niz **negativnih elemenata i u idejama i u praktičnoj primjeni.**

Razmotrimo sumarno idejna shvaćanja!

Njegova ekstremistička koncepcija nacionalizma dovela ga je na put imperijalizma, koji mora prouzrokovati poremećenje medjunarodnih i općih društvenih odnosa, a ti utječu opet na stanje društvenih odnosa u svakoj pojedinoj zemlji, kako nam to svjedoči primjer svjetskoga rata i stanje iza njega. Rasizam pak, na kojem osniva svoju ideju nacionalizma, ne samo što nije u cijelosti naučno osnovan, i što odvodi idealistički smjer nacionalnoga socijalizma na put biološkoga materijalizma, nego u praktičnoj primjeni stvari i poremećenja u unutrašnjem društvenom poretku, sadržaje mnoge nepravde individualne (sterilizacija) i socijalne (nordiziranje), a u pogledu vanjskih odnosa vodi i opet k imperijalizmu, koji pretstavlja medjunarodnu nepravdu. Kraj tolikih tendencija počinjanja nepravda individualnoga ,socijalnoga i internacionalnoga značaja, koje proizlaze iz nacionalno-socijalističkoga shvaćanja ekstremnoga nacionalizma na rasističkoj osnovci, ne zvuči dosta uvjerljivo i iskreno zahtjev »socijalne pravednosti« kao osnovno načelo socijalnoga poretka u »socijalističkom« duhu. Pravednost je jedna bez obzira, na kojem se području ima primjenjivati, da li na pojedinca ili na društvene skupine unutar jednoga naroda ili na više naroda. Ako se tko ogrješuje o pravednost na jednom području, znači, ili da mu pojam pravednosti nije jasan ili da svijesno vrijedja zahtjeve pravednosti. U jednom i u drugom slučaju ne može se očekivati od njega uzorna primjena pravednosti na drugim područjima. Slika »pravednih odnosa« u društvu, organizovanom prema načelima nacionalno-socijalističkoga »socijalizma« svakako je dosta nejasna i neodredjena, a njezini sastavni dijelovi nepotpuni.

U pogledu organizatornih načela nailazimo na simplicistički unitarizam, koji stoji u protuslovlju s nacionalno-socijalističkim načelom »organske« izgradnje društva, te koji koči prirodan razvoj svih društvenih organa. Još kobniji je neumoljivi nacionalno-socijalistički totalitarizam, koji umrtvljuje inicijativu i slobodan razvoj pojedinaca i manjih društvenih skupina. Načelo autoritarnoga vodstva dobrim dijelom je krivo primijenjeno na politički život, gdje dovodi do diktature i samovolje, a pogotovo je krivo primijenjeno na gospodarski i društveni život, koji nužno traži samoupravu interesenata, koji svoje potrebe najbolje sami poznaju. Primjenjujući načelo primata politike u odnosu društvenih čimbenika nacionalni socijalizam stavlja sav društveni, gospodarski i kulturni život u službu političke stranke za učvršćenje njezine vlasti, namjesto obratnoga odnosa. Postupajući prema partijskomu gledištu isključuje u prvom redu iz vodstvenoga položaja, a onda uopće iz gospodarskoga, društvenoga i kulturnoga života, sve ljude, koji nisu odani ili poćudni stranci, te na taj način lišava društvo mnogih vrijednih i sposobnih ljudi, a prema pojedincima počinja nepravdu. Režim osnovanna ovim načelima je ekskluzivan, netolerantan, pristran i nepravedan. Režim opterećen ovim manama u pogledu ideja vodilja i organizatornih načela ne će biti dovoljno sposoban, da ostvari cilj (bar ne u cijelosti), koji si je odredio: složnu narodnu zajednicu organski povezanu na osnovci socijalne pravednosti.

U praktičnoj primjeni je nacionalni socijalizam pokazao mnogo mana i nedostataka, koje slabe osnov njegove zgrade novoga društvenoga uredjenja. U svim njegovim postupcima i djelatnostima suviše se očituje relativnost njegovih mjera i oportunizam, koji pokolebljuje povjerenje u načelni stav i idejnu orijentaciju nacionalnoga socijalizma. Naročito se ta neodlučnost i relativnost mjera očitovala u ostvarenju staleške organizacije. Nacionalni socijalizam ni danas kraj provedene goleme organizacije obrtne privrede u ekonomskom i socijalnom pravcu ne zna, kakav bi značaj dao toj organizaciji, staleški ili kakav drugi. U najvažnijem problemu sadašnjice u odnosu rada i kapitala, nacionalni socijalizam stoji u nedoumici. Ali ne može ostati nezapaženo, da su interesi socijalno slabijih nedostatno zaštićeni. Težak dojam stvara onaj pritisak na ličnu slobodu i naročito na slobodu misli, koji daje najznačajnije obilježje nacionalno-socijalističkom autoritarnom režimu. Vještačka propaganda nacionalno-socijalističkih ideja i »svjetovnoga nazora« s prisilnim utuvljivanjem tih ideja ne može kod mnogih stvoriti

intimno uvjerenje o vrijednosti tih ideja i iskreno zalaganje za njihovo ostvarenje. Vanjska slika toga »uvjerenja«, koje se očituje u nepreglednim nizovima »odgojenih pobornika« nacionalnoga socijalizma u različitim udruženjima i odredima, koji marširaju i defiliraju ili nepomično stoje i slušaju i urnebesno kliču, gubi svoju uvjerljivost o potpunoj zauzetosti tih »pobornika« za režim, kad on ima toliko nedostataka i mana. No zato se osjeća mnogo veći respekt prema vodstvenomu aparatu, koji pokreće tu sceneriju. On krije u sebi psihološku i organizacionu tajnu, koja ga je učinila tako jakim i neoborivim, slično kao i boljševički režim u Rusiji, usprkos svih mana i nedostataka u sistemu društvenoga poretka i dvojbenih uspjeha u ostvarenju socijalne pravednosti.

Nacionalni socijalizam hoće ostvariti b e s k l a s n o d r u š t v o. To isto hoće polučiti kao svoj krajnji cilj i komunizam. Samo komunizam hoće da »likvidira« sve druge klase osim radničke, tako da radnici budu jedini elementi društvene zajednice, koja će biti homogena i egalitarna. Nacionalni socijalizam pak hoće okupiti »sve one koji stvaraju« u jednu zajednicu, organski povezanu, s hierarhijom vlasti, ali duhovno slitu u jednu cjelinu, da se u njoj ne će javljati suprotnosti i sukobi nego samo nastojanje, da svi bez razlike položaja u gospodarskoj funkciji i imovnoga stanja »služe narodu«. Komunizam hoće polučiti svoj cilj silom — diktaturom proletarijata, a nacionalni socijalizam odgajanjem, prožimanjem svih članova naroda nacionalno-socijalističkom ideologijom o nacionalnom i socijalnom jedinstvu. Kod toga pušta s vida r e a l n e č i m b e n i k e u društvenom životu — i n t e r e s e! Nacionalni socijalizam olako rešava taj problem. On se odaje iluziji (ako samo to!), da će poduzetnik, prožet nacionalno-socijalističkom ideologijom, sam od sebe nastupati prema radnicima uvijek pravično i raditi nesebično za njihovo dobrostanje. Zato je, negirajući klasni sastav društva, zabranio sve pojave klasne borbe (štrajk i isključenje), ali i sva sredstva mirnoga uredjenja radnih odnosa na klasnoj osnovci (kolektivne ugovore). Društvena cjelina poduzeća, kojoj je glava poduzetnik ne treba medjusobnih pregovora, jer će se valjani poduzetnik kao »povjerenik naroda« sam očinski brinuti za svoje sljedbenike, koji su mu od naroda povjereni, da radi s njima zajedno na korist narodne cjeline. Nije li pred stotinu godina iznio francuski sociolog Frederic Le Play sličnu paternalističku ideologiju o »zajednici poduzeća«, osnovanoj na načelu »reda i autoriteta« pod vodstvom poduzetnika kao oca te radne zajednice? Le Play je razvijao kroz više od 50 godina veliku djelatnost za ostvarenje toga cilja, a posljedak? — Nekoliko »dobrih poslodavaca« (bons patrons) na sjeveru Francuske je uvelo u svoja poduzeća porodične dodatke i ekonomate! Što to znači? — Znači, da se r j e š e n j e p i t a n j a o d n o s a r a d a i k a p i t a l a n e m o ž e p r e p u s t i t i s u b j e k t i v n i m d i s p o z i c i j a m a, na koje bi se djelovalo samo idejnim uvjeravanjima i moralnim poticajima, nego da t r e b a i o b j e k t i v n o i z m i j e n i t i d r u š t v e n e o d n o s e. Fašizam je u tom pogledu mnogo realniji. On je spoznao značenje interesa i sklonosti ljudi, da u prvom redu idu za svojim ličnim interesom. Fašizam nije taj lični interes postavio za načelo gospodarske i društvene

djelatnosti kao liberalizam, ali ga je priznao kao faktični elemenat ljudske naravi. Zato je idući za ostvarenjem društvene solidarnosti i društvenoga mira i sklada zadržao one institucije, pomoću kojih su se sukobi u interesima mogli rješavati mirnim putem, a to su sindikati poslodavaca i posloprimaca, koji sklapaju kolektivne ugovore. No f a š i z a m n i j e z a š a o i p a k d o k o r i j e n a s a m e s t v a r i — do s t v a r a n j a o b j e k t i v n i h p r e d u s l o v a z a d r u š t v e n i s k l a d. Još m a n j e j e t o u č i n i o n a c i o n a l n i s o c i j a l i z a m. On se podaje i l u z i j i, da se ljudi odgajanjem mogu odvrnuti od težnje, da idu za svojim ličnim interesima; da se formalnom izjavom o nepriznanju klasnoga sastava društva može izmijeniti društvena konstitucija; da se formalnom zabranom klasne borbe mogu ukloniti klasne suprotnosti, a da se kod toga ne dirne u pitanje uzroka klasne podvojenosti i klasnih sukoba.

Nacionalni socijalizam nije do sada proveo nikakove z a m a š n e s o c i j a l n e r e f o r m e u o d n o s u i z m e d j u r a d a i k a p i t a l a. Njegove reforme u pogledu poboljšanja socijalnoga položaja radnika su nedostatne. U pogledu ekonomskoga položaja one su upravo nepovoljne (ugovor o radu), izuzev mjere o smanjenju nezaposlenosti. Što više, ne vidi se, da bi nacionalni socijalizam u dogledno vrijeme imao u programu provodjenje kakove značajnije reforme, kojom bi se poboljšao socijalni i ekonomski položaj radnika, a nema ni takovih organa ili institucija, koje bi same od sebe mogle dati kakovu inicijativu u tome pravcu (kao što fašizam ima sindikate i korporacije). Tako fraze o »vodstvu« i »sljedbenicima« u radnom odnosu i »službi narodnoj cjelini« ostaju isprazne formule, koje ne mogu dati sadržaja društvenomu životu.

Iako je nacionalni socijalizam donio korjenitu izmjenu duha i sistema socijalne i ekonomske organizacije, ipak n i j e d o v e o d o p o t p u n o g a p r e o b r a ž a j a d r u š t v e n e k o n s t i t u c i j e. Započeo je sa s t a l e š k o m o r g a n i z a c i j o m, ali ju je proveo samo d j e l o m i č n o na nekim područjima, kod poljoprivrede i zanata, a i tu nedostatno i nepotpuno. Ta staleška organizacija, koliko je provedena, ne odgovara ni načelima, koja ističe nacionalni socijalizam (organska izgradnja), a pogotovo se razlikuje od opće profesionalno-korporativne koncepcije, jer nema samouprave, što je bitni elemenat staleške organizacije. Za najodlučniju gospodarsku skupinu, obrtnu privredu, donio je privremene mjere, koje imadu više mehanički nego organski značaj, a koje izričito otklanjaju stalešku organizaciju. Za najvažniju društvenu skupinu, radnike, ne može se odlučiti, kako da konačno uredi njihovu socijalnu organizaciju. Oblik apsolutističke organizacije »zajednice poduzeća« pod autokracijom vodje-poduzetnika znači pogoršanje za nekoliko stepeni prijašnjega stanja, koje je proizlazilo iz individualističkoga liberalnoga režima, a postavljanje državne vlasti kao najodlučnijega regulatora socijalnih odnosa u pravcu socijalne pravednosti, ne prikazuje neko približavanje »korporativnomu« sistemu nego u najbolju ruku s i s t e m u d r ž a v n o g a s o c i j a l i z m a. Tako nacionalni socijalizam sa svojom socijalnom organizacijom stoji po sredini izmedju stanja individualističkoga liberalnoga

sistema s jedne strane i korporacijskoga staleškoga s druge strane te se približava sistemu državnoga socijalizma autoritarnoga tipa.[39])

Iz čitava toga zamaha razgradjivanja dosadašnje društvene organizacije i izgradjivanja nove organizacije za sada proizlazi kao glavno obilježje nacionalno-socijalističke djelatnosti: podvrgavanje svih duševnih, društvenih, gospodarskih, političkih i kulturnih sila i elemenata pod isključivu totalitarnu vlast jedne stranke, koja vlada državom, a koja želi, da prožme cio njemački narod jednim svjetovnim nazorom, osnovanim na mitu krvi i rase, da bi učinila taj narod kao cjelinu velikim i jakim i osposobila ga za vodstvo svijeta.

Medjutim u ostvarenju tih težnja nacionalni socijalizam je izgradio samo svoj novi politički državni sistem, koji je doduše sada čvrst, ali pun rizika za budućnost radi svoje ekskluzivnosti i netolerantnosti. U uredjenju gospodarskoga stanja i socijalnih odnosa sve je još u stadiju iskušavanja, pa je kraj svojega krzmanja i kolebanja, pored mnogih mana i nedostataka već provedene organizacije, još daleko, da izgradi novi socijalni sistem, koji bi ostvario u cijelosti novi društveni poredak, bitno bolji i pravedniji, nego što je sadašnji. Nacionalni socijalizam je još uvijek pokret u vrijenju, koji izbacuje dobre i loše ideje, sretne i neuspjele oblike, idealne težnje i brutalne postupke; pokret jasno odredjenoga cilja, a neodredjenih puteva, pokret idejno dogmatički, a praktično oportunistički, no iznad svega pokret vodjen željeznom rukom i neslomivom voljom svojega Vodje. U njem se može naći mnoga pouka, pozitivna ili negativna, za društveni život i za prosudjivanje društvenih sila. Nacionalni socijalizam je pokret, koji je ustalasao život njemačkoga naroda, zaodjeo ga u nove oblike, nemilosrdno uništujući sve elemente, koji se nisu s njim sljubili, postavio mu nove ciljeve i odredio nove puteve. Kuda će ti putevi dovesti, pokazat će budućnost. Može se očekivati prema do sada pokazanomu vitalitetu toga pokreta, da će se taj pokret, prošavši različite faze iskušavanja staložiti i srediti, pa da će se iz obilja njegovih ideja, shvaćanja, oblika i nastojanja, u kojima se očituje njegov dinamizam, razviti poseban sistem socijalne doktrine i socijalne organizacije. No on će morati najprije — kako se to iz izložene kritike može zaključiti — izmijeniti mnogu os u svojoj ideologiji i osnovku u svojoj organizaciji, da bi mogao s obiljem svojih energija ostvariti novi bolji društveni poredak i u tome poslužiti uzorom i drugome svijetu.

---

39) Isp. nauku A. Wagnera!

Dioba privatnih šuma

Napisao Perušić Andrija, inspektor Ministarstva šuma i rudnika u Beogradu.

Proizvodnja drveta, glavnoga šumskoga ploda, je spora, jer traje kroz desetljeća. Maksimum i optimum proizvodnje te sirovine, potrebne čovjeku za njegovo gospodarstvo, može se postići samo na stanovitoj vrsti, veličini i obliku zemljišta. Na tu proizvodnju čovjek utiče tim, što nastoji, da na takovom zemljištu postojeću drvnu masu razne starosti odnosno debljine stabala formira u takav drvni kapital, koji može trajno da daje stanoviti najveći periodički ili godišnji prihod, a koji približno odgovara prirastu toga kapitala ili prosječnomu godišnjemu proizvodnomu kapacitetu zemljišta. To je stručno nazvana trajnost ili kontinuitet šumskoga gospodarstva. Ali osim toga prvotnoga zadatka šume, ona je po svojoj fiziološko-biološkoj izgradnji ujedno i objekt, koji vrši izvjesnu zaštitnu funkciju u pogledu hidrološkom, mehaničkom, a utiče donekle i na klimatske i zdravstvene prilike stanovitoga kraja. To znači, da šume imaju osim ekonomskoga i naročitu izvan ekonomsku važnost za čovjeka, odnosno njegovu okolinu i njegova ostala materijalna, pa i duhovna dobra.

Šuma je bila i ostat će ipak u prvom redu objekat za podmirivanje potreba ljudi na drvu i ostalim šumskim proizvodima. Za postignuće toga osnovnoga cilja — proizvodnje sirovine — potrebni su naravni i ekonomski uslovi.

Osnovna je dakle zadaća naše šumarske politike, da bez štete za ostale kulture zemljišta svaki naseljeni kraj ima toliko šuma, koliko je potrebno za pokriće potreba toga kraja kao i čitave zajednice šumskim proizvodima, odnosno da se proizvodi, koliko država treba, da ne bi zavisila od inostranstva. Prema tomu, pošto naša država u znatnoj mjeri izvozi šumske proizvode u inostranstvo, nosioci naše šumske politike nastoje, da se što bolje i pravilnije uredi opskrba zemljoradnje, obrta, industrije i trgovine šumskim proizvodima.

Da se barem spomenuto sadanje stanje obezbijedi za duži otsjek vremena, zadatak je naše šumarske politike odnosno gospodarenja i postupka sa šumama, da se postojeće šume održe, proširuju na apsolutnom šumskom tlu i razumno iskorišćuju. U tom cilju služi se i šumarsko-gospodarska praksa istim onim sredstvima, kojima se služi i opća gospodarska praksa, a ta su sredstva u glavnom: izvodjenje potrebnih mjera po samoj državi, uredjenje šumsko-gospodarskih odnosa zakonskim prisilnim mjerama i nastojanje, da se primjena stanovitih mjera nametne volji vlasnika šume.

U našoj državi su te mjere propisane zakonom od 21. prosinca 1929. o šumama (= z. š.). U koliko ovaj zakon teži spomenutim ciljevima opće šumsko-privredne politike i koje mjere za to propisuje važeće šumsko zakonodavstvo, vidi se iz slijedećih osnovnih odredaba toga zakona: a) šumsko policijski propisi, b) šumsko privredni propisi, c) propisi o unapredjivanju šumarstva i kulture zemljišta.

Od šumsko policijskih propisa najvažniji su: zabrana krčenja šuma, obaveza pošumljivanja sječina, proglašenja izvjesnih šuma za-

štitnima, zaštita šuma od vjetra, kukaca, požara. — U izvršenju šumsko-privrednih propisa gospodari se šumama s obzirom na njihovu bitnost (supstanciju) tako, da to ne bude štetno ni po interese vlasnika šume ni po interese općenitosti. Koji su to opći interesi napomenuto je već naprijed, a kako da se oni zaštite, propisuju šumsko-privredne odredbe.

Gospodarenje šumama je slobodno, u koliko tu slobodu ne ograničuju propisi zakona o šumama, a ta se ograničenja ravnaju prema tomu, kakav je posjedovni oblik, tko je vlasnik šume, da li je to lice, koje mora sa svojom šumom strogo trajno gospodariti, ili je to privatno lice, čije šume nisu opterećene stvarnim pravima trećega lica. Prema tomu odredjuje se općenito, kako se ima gospodariti sa državnim šumama, sa šumama pod naročitim javnim nadzorom i sa šumama privatnika. Ta su ograničenja za šume državne i one pod naročitim javnim nadzorom (šume komunalne, crkvene) najveća, a najmanja za šume privatnih lica. Sa državnim se šumama ima gospodariti po načelu trajnosti, a sa šumima pod naročitim javnim nadzorom po načelu stroge trajnosti. Po §-u 56. z. š. spadaju pod osobiti javni nadzor i one privatne šume, koje su proglašene za zaštitne i koje su opterećene služnostima.

Vlasnici privatnih šuma su ograničeni u slobodnom raspolaganju šumama pored navedenih policijskih odredaba još i sa stanovitim odredbama šumsko-privredne prirode zato, da bi se i s tim posrednim putem postigao postavljeni cilj t. j. obezbjedjenje mjera šumsko-policijske prirode, naročito kada je u pitanju kakav javni interes.

Bez obzira na veličinu šumske površine sječa se u šumama ima vršiti tako, da se s njom ne onemogući pomladjivanje. Posjednici privatnih šuma iznad 300 ha šumske površine moraju sa svojim šumama gospodariti po privrednom planu.

Šumsko-politički zadaci i smjernice rada utvrdjene su odredbama o unapredjivanju šumarstva i kulture zemljišta. Medju prvima je privodjenje znatnih površina neobradjenog zemljišta, u prvom redu krševa i goleti, kulturi. Vlasnici svih šuma bez razlike su ograničeni u slobodnoj raspoložbi za slučaj, kada hoće da dijele svoju šumu na manje dijelove bilo iz kojih razloga i bilo u koju svrhu. Što je proizvodna šumska površina manja, to je manja mogućnost za vodjenje relativno-racionalnoga šumskoga gospodarstva. Diobom šumskih objekata, sposobnih za normalnu šumsku proizvodnju, u manje proizvodne objekte, prekida se šumsko-gospodarska cjelina, razgradjuje se, ako je formiran šumski kapital u dobnim razredima, uvećaju se troškovi gospodarenja, uprave i čuvanja. Za to zakon čuva cjelovitost šuma bez razlike vlasništva.

Općinske, seoske i plemenske šume ne mogu se dijeliti, jer bi se to protivilo njihovoj svrsi i prirodi, a s druge strane, parceliranje i dalje komadanje kolektivnih šuma i prelaz u individualno vlasništvo ima često za posljedicu neracionalno gospodarenje i konačno propast šume. Pitanje diobe ostalih komunalnih šuma uredjuju specijalni zakoni, od kojih neki dozvoljuju diobu na manja privredna tijela, a nekoji i u individualno vlasništvo izuzetno, kad se radi o parcelaciji šumskoga zemljišta, da se udovolji neotklonivoj životnoj potrebi korisnika šuma

na poljoprivrednom zemljištu. Privatna lica mogu dijeliti svoje šume ali dozvolom vlasti.

U našoj državi od ukupne šumske površine približno oko 7,500.000 hektara ili 31.5% od čitave površine ima privatnoga šumskoga posjeda 2,265.626 ha, ili 30.2% od čitave šumske površine, ili 9.4% od ukupne površine naše države.

§ 106. st. 3. našega zakona od 21. prosinca 1929. o šumama propisuje:

»Šume i šumska zemljišta privatnih lica mogu se dijeliti samo dozvolom vlasti. Tu dozvolu daje za šume do 500 ha ban, a za veće površine ministar šuma i rudnika. Dozvola se ne će uskratiti, ako ne postoje opravdani razlozi, zbog kojih bi u slučaju diobe došla u opasnost trajnost šumskog gospodarstva«; a § 149.:

»Koji bez dozvole nadležne vlasti vrši diobu šuma i šumskoga zemljišta, kaznit će se novčanom kaznom od 500 do 5.000 D., a sam akt diobe ima se poništiti i dovesti u predjašnje stanje, u koliko se time ne vrijedjaju stečena prava trećih lica.«

Kako je uredjeno pitanje diobe u drugim nekim zemljama, u kojima nema dovoljno šuma, dakle koje uvažaju, i gdje državna šumska politika treba strogo da pazi na očuvanje postojećih šuma odnosno nastoji da proširi obujam svojih šuma?

U Francuskoj[1]) se dioba šuma vrši kao i dioba ostalih nekretnina (najčešće povodom nasljedstva). U Njemačkoj[2]) u nekim se krajevima slobodno dijele privatne šume, a u nekim je dioba ograničena. U potonjem se slučaju nastoji, da se komadanje maloga privatnoga šumskoga posjeda ograniči zbog nemogućnosti vodjenja valjanoga šumskoga gospodarstva, i to tamo, gdje nasljedno pravo daje dovoljnu zaštitu protiv prevelikoga komadanja maloga privatnoga šumskoga posjeda (N. pr. jedan šum. objekat od 200 ha razdijeljen u parcele duge 2000 metara a po 1.5 met. široke). Ograničavanje stvarno ne otežava diobu: 1. ako su ispunjeni zakonski uslovi; 2. ako je zemljište trajno bolje upotrebljivo z avišu kulturu; 3. ako kompleks nije podesan za pravilno šumsko gospodarstvo; 4. ako su kompleksi, koji se dijele (cijepaju) podesni za šumsko gospodarstvo; 5. ako nisu u pitanju javni interesi. (N. pr. u pokrajini Schwarzburg-Sonderhausen dozvoljuje se dioba, ako se diobi ne protive zemaljsko-kulturni interesi, a u pokrajini Schwarzburg-Rudolfstadt, ako se tomu ne protive opći interesi, ili u Waldecku, kada se na novim manjim parcelama ne će moći stručno šumarski gospodariti).

U onim bivšim pokrajinama Njemačke, gdje je za diobu potrebna dozvola vlasti, treba prethodno stručno utvrditi, da li će se na novo nastalim šumskim površinama moći voditi pravilno ili valjano šumsko gospodarstvo ili stručno šumarski gospodariti (Waldeck). Kako je u Njemačkoj većina velikih privatnih šuma fideikomisno dobro, bilo je u

---

1) Charles Guyot: Cours de droit forestier, Paris 1909—1910, Tome II, str. 811.

2) H. Weber: Handbuch der Forstwissenschaft, Tübingen 1927. str. 397—401; Forstwirtschafts-politik, 1926, str. 235 i slijed.; Dr. M. Endres: Forstpolitik, II Auflage, Berlin 1922, str. 327.

nekim krajevima propisano potrajno šumsko gospodarenje u privatnim šumama, dok je u drugim bilo slobodno, kao što je kod nas. Zato je u nekim pokrajinama Njemačke dioba uslovljena stručnim nalazom, da će se po izvršenoj diobi moći na novo nastalim šumskim parcelama »pravilno, valjano stručno gospodariti«. Tako se gospodariti može samo na odredjenoj proizvodnoj površini. Kolika je donja granica te površine, potrebne za proizvodnju drveta, posve je relativno, jer zavisi o raznim okolnostima.

Po §-u 21. austrij. zakona od 3. prosinca 1852. o šumama, koji je prije važio za neke naše krajeve, »za diobu (ostalih) privatnih šuma odlučni su zakoni o komasaciji i arondaciji zemljišta«. Zakon od 22. lipnja 1902. o komasaciji predvidja mogućnost dijeljenja i šuma iz §-a 56. sadanjega zakona o šumama — dakle šuma, koje stoje pod naročitim javnim nadzorom. Zakon od 23. ožujka 1904. o šumama za bivšu kraljevinu Srbiju i raspis od 15. travnja 1904. br. 2.404 o šumama za bivšu kraljevinu Crnu Goru ne uredjuju pitanje diobe privatnih šuma. Spomenuto zakonodavstvo nije dakle jednolično i odredjeno, ali je u poredjenju sa našim zakonodavstvom mnogo liberalnije.

Da razmotrimo izbliže navedene odredbe našega zakona o šumama sa stvarno-pravnoga, odnosno sa šumsko-gospodarskoga gledišta.

Odredba §-a 106. z. š. suviše je općenita, jer pobliže ne odredjuje, na koja se privatna lica odnosi; — odnosi se dakle na sva fizička i juristička lica, koja su vlasnici ili posjednici privatnih šuma. Ta odredba ne razlikuje šume po njihovom značaju (zaštitne, na apsolutnom šumskom tlu...) odnosno šume slobodne ili šume privatne iz §-a 56. zak. o šumama; ona ne odredjuje ni gornju ni donju granicu šumske površine, za koju je potrebna dozvola diobe. Po zvaničnom tumaču §-a 106. z. š.[3]) »zakonodavac je imao tu pred očima u prvom redu parcelaciju velikih šumskih posjeda.« Zvanični tumač dalje ništa ne objašnjava, što je zakonodavac imao pred očima poslije toga. Po mojem je mišljenju tumačitelj u to vrijeme stajao pod uticajem predstojeće likvidacije agrarne reforme (1931.), koja se odnosila i na velike privatne šumske posjede, što nije bilo potrebno, jer je u zemljišnim knjigama postojala zaporka o zabrani opterećenja i otudjenja velikih privatnih šum. posjeda, koja se po likvidaciji agrarne reforme briše. Dakle, i po zvaničnom tumaču izlazi, da za sve privatne šume bez obzira na veličinu površine treba tražiti dozvolu za diobu.

Odredba § 106. z. š. ne razlikuje šumski posjed u jednom kompleksu od šume, koje se sastoje iz više prostorno odijeljenih objekata, niti razlikuje diobu jednoga posjeda na cijele katastarske čestice od diobe jedne katastarske čestice na više dijelova.

Zakonski izraz »trajnost« šumskoga gospodarstva je istovjetan sa stručnim izrazom »potrajnost šumskoga gospodarstva« uopće ili specijalno sa stručnim izrazom »produkciona potrajnost« kod slobodnih privatnih šuma (dakle ne onih privatnih šuma iz § 56. z. š.) i sa prihod-

[3]) Zakon o šumama, izdanje Ministarstva šuma i rudnika, Beograd, knj. I/1930.

nom potrajnošću kod neslobodnih privatnih šuma (onih iz § 56. z. š.). Da to objasnim. Naše šumsko gospodarstvo ima za krajnji cilj taj, da se šumama kao privrednim objektom razumno gospodari. Racionalno gospodarenje znači gospodariti po nekoj smišljenoj po šumarskim stručnjacima izradjenoj ili danoj osnovi ili po stručnim upustvima. U tom pogledu naš zakon o šumama razlikuje šume i po posjedovnom obliku i po općem šumskom značaju. Zakon propisuje racionalno gospodarenje šumama:

a) kojima se mora trajno gospodariti ili strogo trajno gospodariti, dakle po načelu periodičke ili godišnje prihodne potrajnosti ili čak godišnje potrajnosti u jednakim godišnjim prihodima (u materijalu odnosno novcu);

b) sa kojima se ne mora gospodariti po tom načelu nego po načelu proizvodne potrajnosti odnosno racionalno gospodariti a to su privatne šume, koje ne spadaju pod udar § 56. zak. o š.

Za šume pod a) obvezatno je gospodarenje po privrednom planu, a za šume pod b) obvezatno je gospodarenje po planu samo onih posjednika šuma, čije su šume veće od 300 ha (izuzetno, po specijalnoj odredbi, i na kršu za šume ispod 300 ha. Privredni plan za te šume iznad 300 ha pretstavlja stručni šumarski instrumenat, koji osigurava vlasniku šume najveći prihod tla, odnosno najveći šumski prihod već prema konkretno izgradjenom drvnom kapitalu.

Kako posjednik privatne šume sa površinom ispod 300 ha nije obavezan, da sa svojom šumom gospodari po odobrenom privrednom planu, dakle nije obavezan po sili zakona, da stručno šumarski t. j. racionalno gospodari svojom šumom, već mu zakoni o šumama zabranjuje krčenje i pustošenje šume odnosno zabranjuje mu takav postupak šumom, kojim se onemogućuje trajnost (kontinuitet) šumske proizvodnje ili uzgoj šume. Iz toga izlazi, da za takovo lice važi obaveza gospodarenja po načelu proizvodne potrajnosti u najužem smislu riječi, jer mora svaku sječinu (makar bila nezrela sastojina) u zakonom odredjenom roku pošumiti; mora dakle neprestano proizvoditi drvo. Prema tomu ne može se u ovom slučaju tražiti trajnost šumskoga gospodarstva, jer bi traženje te trajnosti u krajnjoj dosljednosti značilo imati u vidu neki javni privredni interes, t. j. zbog zaštite toga interesa još veće ograničavanje privatnoga vlasništva, nego je to zakonom propisano.

Zvanični tumač § 106. z. š. naglašuje, da se odredbom o ograničavanju diobe ne odustaje od načela slobodnog raspolaganja sa privatnom svojinom, pa se dozvola za diobu ne će uskratiti, kada nadležne upravne vlasti imaju razloga, da vjeruju, da se šuma ne će uništiti t. j. da ne će doći u opasnost »trajnost šumske proizvodnje«. Ovdje su pomiješani pojmovi »trajnost šumskog gospodarstva« i »trajnost šumske proizvodnje«.

Iako je ovakovo tumačenje i suviše široko, ipak ni ono ne isključuje potrebu, da prilikom uskraćivanja dozvole za diobu treba imati u vidu šume: iznad i ispod 300 ha. Kod diobe šuma iznad 300 ha treba imati u vidu trajnost šumskog gospodarstva u smislu važećega privrednog plana, gdje takav postoji, a gdje ne postoji, može to

prema konkretnom stanju šume da ocijeni stručno šumarsko lice. Šumarski stručnjak može na osnovu stručnog nalaza dati svoje stručno mišljenje, da je za podržavanje trajnoga šumskoga gospodarenja potrebna izvjesna površina, na kojoj se može izgraditi takav kapital u drvnoj masi, koji može godišnje ili periodički odbacivati onoliku drvnu masu po količini i kakvoći, koja najbolje odgovara konkretnim odnosima; ili drugim riječima, da se stanovita šuma ne može dijeliti iz šumsko-gospodarskih razloga, koje treba pobliže obrazložiti. Kod šuma pak i s p o d 300 ha treba kod primjene postojećega propisa utvrditi, kraj kakove diobe ili smanjenja šumske površine može doći u pitanje »trajnost šumskoga gospodarstva«. Iz rečenoga može se izvesti zaključak, da se takovo pitanje u konkretnom slučaju ne može postaviti, jer se ne radi o trajnosti šumskoga gospodarstva nego o šumsko-proizvodnoj potrajnosti. Prema tomu takova se šuma može dijeliti i na male dijelove, jer se i na površini od pol kat. jutra može proizvoditi drvo. Pojam »šuma«, odnosno »šumsko zemljište« nije zakonom opredijeljen, već ta dva pojma po zakonu o šumama izlaze iz svojstva biljne zajednice na stanovitom zemljištu odnosno iz svojstva samoga zemljišta.

Prema tomu za šume ispod 300 ha šumarski stručnjak dolazi u težak položaj, da već danas dade stručno mišljenje o tom, da li postoje ili ne postoje opravdani razlozi, zbog kojih bi u slučaju diobe mogla doći u opasnost proizvodna potrajnost ili kontinuitet šumske proizvodnje. Ako ta opasnost zaista u budućnosti nastupi, tu su propisi §§ 6., 11., 12. i ostali z. š. (zabrana krčenja i pustošenja šuma, dužnost pošumljavanja).

Sa onim privatnim šumama, s kojima vlasnik šume mora strogo potrajno gospodariti (privatne šume iz § 56. zak. o š.), će se postupati analogno postupku sa slobodnim privatnim šumama iznad 300 ha površine, imajući u vidu prihodnu potrajnost u gospodarstvu.

Kako je s javnim interesom? Upravna vlast mora, po svojoj dužnosti, u svakoj svojoj radnji, kojom uredjuje izvjestan odnos izmedju zajednice (države) i pojedinca, da se obazira i na javni interes. Po članu 23. ustava od 3. rujna 1931. »država ima u interesu cjeline, a na osnovu zakona, pravo i dužnost, da posreduje u privrednim odnosima gradjana, u duhu pravde i otklanjanja društvenih suprotnosti.«

Po § 65. st. 2. zakona od 19. lipnja 1929. o unutrašnjoj upravi sa kasnijim izmjenama i dopunama cilj je uprave načelo: »da služi razvijanju i podizanju duhovne i materijalne kulture zemlje.« Po §-u 12. zakona o nazivu i podjeli kraljevine na upravna područja »ban se stara za ekonomski i kulturni razvitak u svojem području.«

U §-u 7. st. 3. zakona od 21. prosinca 1929. o šumama nabrajaju se neki slučajevi javnoga interesa, »kao što je interes opće privrede, javne bezbjednosti, obrane otačbine ili zaštite klimatskih i zdravstvenih interesa i ekonomskih potreba nekoga kraja«.

Ni zakon o općem upravnom postupku od 9. studenoga 1930. ne nabraja, koji su sve interesi javni, niti daje definiciju ni pojam takvoga interesa. Taj ih zakon spominje na više mjesta (§§ 42. st. 2., 70. t. 2. st. 2., 75. st. 2., 119. st. 2., 128. st. 2., 136 st. 3. i t. d.). Ima ih dakle mnogo, a koje vrsti privrednih odnosa gradjana imaju da se svedu

pod pojam javnih interesa, odlučuje u svakom konkretnom slučaju vlast prema prilikama i u duhu zakona, koji uredjuje odnosnu upravno-privrednu materiju.

Pitanje je konkretno ovo: Da li kakav interes privatnoga lica, koje ili mora (u slučaju nasljedstva, diobe suvlasništva) ili hoće da dijeli svoj šumski posjed, dolazi u sukob sa interesom zajednice ili interesom skupnosti, ukratko sa javnim interesom dotičnoga kraja, općine, banovine ili i države? U konkretnom slučaju može doći u pitanje interes opće privrede i ekonomske potrebe kraja, u kojem se nalazi šuma, jer je za obranu zemlje, javnu sigurnost, klimatske i higijenske uslove posve svejedno, nalazi li se šuma kao nekretno dobro u vlasništvu jednoga ili više lica i bilo koje vrsti lica. Interes opće privrede odnosno interes opće šumske ili državne privrede, koja se sastoji samo u naravnoj proizvodnji sirovine-drva, jest u tom, da se utvrdi, da li proizvodnja drva u svim šumama u državi dostaje za trajno pokriće potreba države na šumskim proizvodima ili ta proizvodnja ne dostaje tako, da se potrebno drvo mora uvažati iz inostranstva, te je prema tomu zbog zaštite javnog interesa potrebno, da se i privatno lice ograniči u gospodarenju i korišćenju svojom šumom tako, da se i u privatnim šumama gospodari potrajno i na odredjeni stručan i što racionalniji način, kako bi se i općim potrebama državljana na drvu moglo trajno udovoljavati. Postoji li kod nas potreba takovoga ograničenja privatnika u njegovom imovinskom pravu? Ne, jer po službenim statističkim publikacijama ne samo što možemo pokriti sve potrebe vlastite zemlje, već znatne količine izvozimo iz zemlje.

Kako je sa drugim javnim interesom, ekonomskom potrebom odnosnoga kraja, u kojem se šuma nalazi? Smatram, da se ta potreba odnosi na drvo. Pita se, jesu li poljoprivreda (seljaštvo), obrt i industrija u podmirenju svojih potreba na drvu upućeni sasvim ili djelomično na konkretnu šumu (koja se dijeli) tako, da bi za slučaj diobe šumskoga posjeda na manje šumske posjede mogli doći u pitanje njihovi trajni ekonomski interesi? Ako su upućeni, tada je vlast već ranije barem pokušala propisati za takav još nerazdijeljeni posjed naročite gospodarske mjere (potrajno gospodarenje) zbog zaštite toga javnog ekonomskog interesa, a budućim vlasnicima može to isto pokušati propisati. Taj javni interes okolice može biti istovjetan sa interesom novih posjednika šume, jer mu taj interes osigurava stalni godišnji prihod. Vlast čini stepene toga interesa prema postotku šumovitosti kraja, konkretnom stanju šuma (ne samo one šume, koja se dijeli), mjesnim potrebama na drvu i prema tomu zahvaća i ograničuje jače ili slabije slobodnu raspoložbu sa privatnim šumama.

Potrebno je reći, da upravo taj javni interes, ekonomska potreba kraja, dakle mjesni ekonomski interes, nije dovoljno ispitan u šumarskoj upravnoj praksi. Zato sam upotrebio riječ vlast može pokušati, da propiše naročite gospodarske mjere. Vlasti, koje cijene uvažavanje toga interesa po slobodnom nahodjenju, kao da smatraju suviše velikim zahvaćanjem u prava privatnika, kada bi mu propisale ograničeno, strogo potrajno, gospodarenje zbog podmirenja ekonomske potrebe okolice. Propisa o tom nema, niti su traženi, ni doneseni. Moje je miš-

ljenje, da bi ih trebalo u prikazanom pravcu donijeti u vezi izmjene § 74. z. š., koji propisuje gospodarenje po privrednom planu. Za sad ne može vlast uskratiti dozvolu za diobu šume zbog potrebe zaštite javnoga interesa, koji se sastoji u tom, da bi po izvršenoj diobi moglo doći u pitanje podmirenje mjesne ekonomske potrebe na drvu. To zakon ni po riječima ni po smislu ne traži, već bez obzira na javne interese traži samo održanje trajnosti šumskoga gospodarstva, a o tom je već pobliže govoreno.

Što vidimo iz odredbe §-a 149. z. š.? Svatko, koji dijeli svoju šumu i šumsko zemljište, biva kažnjen, a osim toga će se sam akt diobe poništiti i izvršiti povratak u predjašnje stanje u slučaju, ako se s tim vraćanjem ne će povrijediti prava trećih lica. Iz zvaničnoga tumača toga §-a z. š. izlazi, da dioba na osnovu gradjanskoga zakonika ne spada ovamo i da prema tome ne spada ovamo dioba u slučaju nasljedja ili u slučaju dijeljenja suvlasničkih šuma. Ne može biti kažnjeno lice, koje je oporučno podijelilo svoju šumu na svoje nasljednike ili lica, koja su razvrgla svoje suvlasništvo. Dakle, kad nema kazne nema ni protuzakonitoga ili nedopuštenoga djela. Ne može se prema tomu dozvola za diobu imovine uskratiti zbog težnje vlasti, da se sačuva cjelovitost šumskoga posjeda u gospodarskom i upravnom pogledu. Vlast ne može i ne smije siliti nove posjednike na zajedničko gospodarenje, upravljanje i čuvanje razdijeljene šume.

Zadružno gospodarenje, uprava i čuvanje manjih šumskih posjeda je poželjno po zakonu o šumama (§§ 107. do 111.) u cilju unapredjivanja šumarstva, ali nije propisano već samo izuzetno (§§ 108. i 180. z. š.). Iz toga se može zaključiti, da nema svrhe tražiti dozvolu za već izvršenu diobu po gradjanskom zakoniku, jer su dionici već stekli izvjesna prava kao zakoniti nasljednici ili suvlasnici stanovite stvari. Istom kada vlasnik (posjednik) šume namjerava, da svoju šumu potpuno ili diono otudji i, izradivši u tu svrhu skicu za parcelaciju, zatraži dozvolu upravne vlasti za diobu, postupa vlast po §-u 106. st. 3. š. z. odnosno primjenjuje sankcije iz § 149. z. š.

Spomenuti zakonski propis ne propisuje, kada će se dioba dozvoliti, već kada će se uskratiti, a za uskratu traži točno i jasno odredjeni uslov, a taj je: »postoje li opravdani razlozi, zbog kojih bi u slučaju diobe mogla doći u opasnost trajnost šumskog gospodarstva«, pri čem treba imati u vidu, radi li se o diobi šumskoga posjeda ispod ili iznad 300 ha. Ako taj uslov postoji i valjano se stručno obrazloži, dioba će se uskratiti. Protiv odluke o uskrati pristoji nezadovoljnoj stranci pravo žalbe odnosno upravno-sudske tužbe.

Da bi se upravna praksa uputila sigurnijim pravcem kod primjene konkretnoga propisa i s tim olakšalo i pospješilo pravno gospodarsko poslovanje, što važi naročito za Sloveniju, gdje ima preko 160.000 malih i srednjih šumskih posjednika, potrebno je prema izloženom dati upravnim vlastima načelne upute, dok se prilikom pretstojećega noveliranja zakona o šumama može dati propis u pravcu, da se traženje odnosno davanje dozvole upravne vlasti za diobu šuma privatnih lica ograniči:

a) na šume u površini iznad 300 ha, jer je takovo ograničenje u pravnoj i gospodarskoj vezi sa propisom §-a 74. z. š., po kojem privatna lica moraju sa svojim šumama gospodariti po privrednom planu, ako su im šume veće od 300 ha, dok za šume ispod 300 ha nije potrebna takova dozvola;

b) na privatne šume ispod 300 ha, koje su oblasno proglašene zaštitnim ili su optrećene šumskim služnostima, dakle koje zbog toga stoje pod osobitim javnim nadzorom u smislu § 56. z. š., jer je za takve šume bez obzira na površinu propisano gospodarenje po načelu stroge trajnosti odnosno po privrednom planu (§ 57. z. š.).

Isto je tako potrebno dovesti u sklad propis iz § 149. z. š. (sankcije za slučaj nedozvoljene diobe) sa propisima o. g. z. u pogledu nasljedstva i razvrgnuća zajednice dobara. Mogu se dodati §-u 106. z. š. dva nova stava, koji bi glasili:

a) »Dozvola vlasti za diobu šuma i šumskoga zemljišta privatnih lica, a čije šume ne stoje pod naročitim javnim nadzorom, nije potrebna za šume i šumska zemljišta ispod 300 ha, dok je za šume i šumska zemljišta iznad te površine potrebna dozvola vlasti u svakom slučaju bez obzira, da li se šuma i šumsko zemljište sastoji iz jednoga ili više prostorno odvojenih dijelova, jedne ili više katastarskih čestica«.

b) »Dozvola vlasti za diobu šuma i šumskoga zemljišta nije potrebna za slučaj nasljedstva i razvrgnuća zajednice po odredbama gradjanskoga zakonika«.

Višestruko državljanstvo

Napisao dr. Blagojević M. Borislav iz Valjeva.

I. Pojam. — Izmedju raznih kolektiviteta, koji imaju posebnog značaja sa gledišta prava, ističe se država kao zajednica izražena preko pravnog poretka, putem koga se uredjuje i ostvaruje pravni život. Izmedju, pak, različitih pravnih veza jedinki prema kolektivitetu-državi, veza državljanstva, kao pravna veza odredjenog kvaliteta izmedju pojedinca i države, ističe se, u odnosu na pravnu važnost drugih istorodnih veza, kao od naročitog značaja. Preko nje pojedinac, ako se ima u vidu pravno-strukturalni sklop današnjeg pravnog sistema odnosno današnjih pravnih sistema, učestvuje, u jednoj vrlo značajnoj mjeri, u pravnom životu jedne odredjene države (t. j. države, kojoj on pripada kao državljanin) a i cjelokupnog čovječanstva, tako da se veza državljanstva javlja kao, danas, najznačajnija točka vezivanja primjene i dejstva, bilo uopće bilo u jednom odredjenom pravcu, pravnoga poretka bilo koje države.[1]) Otuda točno utvrdjivanje pojma državljanstva i konkretizacije ovoga instituta u odnosu na jednu odredjenu jedinku, pretstavlja jedno od osnovnih pitanja opće pravne teorije, jedno od t. zv. ustavno-pravnih pitanja, pojavljujući se tako, i to kako po svojoj

1) Više o ovome vidi u našem radu: Lica bez državljanstva — Apatridi.

važnosti tako i po svojoj konkretizaciji, kao opće prethodno pitanje primjene i dejstva izvjesnoga pravnoga poretka.

Važnost veze državljanstva i njeno prvenstveno i najjače dejstvo u okviru granica, t. j. teritorijalne nadležnosti odredjenog pravnog poretka izvjesne države, učinili su da je odredjivanje konkretizacije ovoga pravnoga instituta pripadalo a da još i danas pripada, čak i onda kada se prihvati ideja o postojanju medjunarodnog prava bilo kao prava iznad pojedinačnih državnih pravnih poredaka bilo kao prava pored pojedinačnih državnih pravnih poredaka, u isključivu nadležnost svakoga pojedinačnog državnog pravnog poretka.[2]) Svaka država propisuje, po pravilu samostalno i nezavisno od svake druge države, od svakog drugog pravnog poretka,[3]) pravne norme o svome državljanstvu, odredjujući pri tome, opet po pravilu samostalno i nezavisno, koja će se lica, sa njenog gledišta odnosno sa gledišta njenog pravnog poretka, imati smatrati za njene državljane u jednom danom momentu, pa prema tome propisuje i pravne norme o sticanju, promjeni i gubljenju svoga državljanstva. Pa ipak, iako uredjenje pitanja državljanstva spada u t. zv. zadržanu nadležnost pravne djelatnosti države (domaine réservé), država se, pri uredjenju ovoga instituta, rukovodi osnovnim intencijama, koje su se iskristalizirale u odnosnom periodu vremena a pod uticajem okolnosti i prilika odnosnoga stupnja društvenoga razvoja sredine u pitanju, dakle svaka država, shodno datome (donné), formulira pravila o socijalnom držanju u pogledu institucije državljanstva (construit). Opća pravna teorija se trudi da, u cilju što potpunijeg i celishodnijeg uredjenja ustanove državljanstva, postavi izvjesna rukovodna načela, kojima bi se imale, kao članovi jedne opće medjunarodno-pravne zajednice i kao čimbenici mira i pravne sigurnosti, nadahnuti pojedine države pri donošenju svojih posebnih normi o državljanstvu. Izmedju tih osnovnih rukovodnih načela, koja su danas, kao direktive dobre pravne politike ili čak i kao ideje odnosne oblasti filozofije prava,[4]) [5]) — može se reći — skoro općenito

2) Dans l'état actuel du droit international, les questions de nationalité sont, en principe, de l'avis de la Cour, comprises dans ce domaine réservé (v. Avis consultatif No. 4 de la Cour Permanente de Justice International, 1923, p. 24).

3) Kažemo po pravilu, jer u ovoj oblasti nije isključeno zajedničko i istovjetno uredjenje pravnih pojava, a što se posebno dogadja u medjunarodnim ugovorima, kojima se zaključuje mir praćen teritorijalnim ustupanjima ili u medjunarodnim ugovorima koji budu zaključeni radi uredjenja stanja, koje nastaje završetkom neprijateljstva.

4) V. o ovome našu knjigu: Načela privatnoga procesnoga prava Beograd, 1936., Uvod.

5) Tako, na primjer, prof. Zeballos, u svome djelu La nationalité (tome I, Paris, 1914, p. 233—234), ističe deset osnovnih pravila idealnoga i najboljeg uredjenja institucije državljanstva:

1. Državljanstvo je dobrovoljna veza bona fide.
2. Svako lice treba da ima jedno državljanstvo.
3. Nijedno lice ne može imati dva državljanstva (Ciceron, Oratio pro Balbo. Duarum civitatum civis esse, nostro iure civili, nemo potest).
4. Svako lice ima pravo da slobodno promijeni svoje državljanstvo (Platon, Socrat.. Ciceron ibid: Ne quis invitus in civitate maneat).
5. Država nema prava da pojedincima zabrani promjenu državljanstva.
6. Država nema prava da primora pojedince da promijene državljanstvo i protiv svoje volje (Ciceron, ibid.: Ne quis invitus civitate mutetur).

usvojena,[6]) ističu se, kao bitna za sam pojam ustanove državljanstva, dva: da svako lice treba da bude državljanin jedne države i da svako lice treba da bude državljanin samo jedne države (t. j. da ni jedno lice ne treba, u isti mah, da bude državljanin dviju ili više država). Cijeneći, pravilno s obzirom na današnji pravni sistem i pravna shvaćanja, značaj i važnost veze državljanstva od koje, najčešće, zavisi pravni status pojedinca i primjena pravnog poretka na pravno-relevantne odnose tičuće se ovoga, cijeneći prava i dužnosti, koja proističu iz ovog odnosa kako za jedinku u pitanju tako i za sam kolektivitet-državu; cijeneći, najzad, bitnost široke apsorbcije koja, u pogledu pojedinca, nastupa kao posljedica fakta postojanja odnosa državljanstva, pravna teorija, shodno činjenicama, koje determiniraju njenu sadržinu i pravac,[7]) istakla je, u pogledu institucije državljanstva, načelo isključivosti i to kako u pogledu postojanja tako i u pogledu obujma državljanstva izvjesnoga lica. Na taj način ona, u ostalom sasvim pravilno, teži da ustanovi državljanstva dâ puni značaj i da omogući pravilno i potpuno vezivanje svih pravnih posljedica koje se inače vezuju za ovu instituciju. Na taj način ona, dakle, želi da se, bar u pogledu ovog opće-pravnog prethodnog pitanja, postigne puna izvjesnost, kako bi se, u što je moguće većoj mjeri, sve dok postoji ovakav pravni sistem i sklop čovječanstva, otklonili i tako već često vrlo značajni i zamršeni pravni sukobi, koji dolaze kao posljedica fakta postojanja više[8]) nezavisnih pravnih sistema.

Medjutim u praksi, dakle u pogledu pozitivno-pravnog stanja, koje kao takat danas postoji, provodjenje načela isključivosti nije osigurano. Rukovodeći se, u krajnjoj liniji, sopstvenom ocjenom vrijednosti institucije,[9]) rukovodeći se, dakle, ocjenom sa gledišta interesa

7. Svako lice zadržava pravo da povrati državljanstvo koje je prethodno napustilo.

8. Država ne može, protiv njihove volje, nametnuti svoje državljanstvo licima koja su domicilirana na njenom teritoriju.

9. Državljanstvo stečeno rodjenjem ili državljanstvo koje je dobrovoljno prihvaćeno, odredjuju, u pogledu pojedinca, primjenu javnog i privatnog prava.

10. Država ima dužnost da uredi položaj lica bez državljanstva, i to kako u javnom tako i u privatnom pravu.

6) V. Dr. Heinrich Triepel: Internationale Regelung der Staatsangehörigkeit, u Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Band I, 1929, S. 185—199; Dr. S. Rundstein: Die allgemeinen Rechtsgrundsätze des Völkerrechts und die Frage der Statsangehörigkeit, u Zeitschrift für Völkerrecht, XVI Band, 1932, S. 14—71.

7) O tim činjenicama, koje moraju da determiniraju i zakonodavca, v. naš rad: Kodifikacija gradjanskog prava, u Pravosudju za 1935.

8) Tako prof. Gustav Walker (u djelu Internationales Privatrecht, Fünfte Auflage, Wien 1934, S. 1) iznosi, da danas postoji sedamdeset samo državnih pravnih poredaka, ma da je taj broj stvarno još veći, pošto se često unutar svake pojedine države nalazi više pravnih poredaka, od kojih svaki može doći u sukob sa pravnim poretkom koje druge države.

9) A to je slučaj čak i onda, kada je ona uredjena medjunarodnim sporazumima, jer je ovdje samo u pitanju saglasnost ocjena vrijednosti uslijed saglasnosti mjerila vrijednosti, što jasno izlazi iz potrebe, ratifikacije medjunarodnih sporazuma — ugovora (ne mogući se ovdje upuštati u izlaganje pitanja odnosa medjunarodnih ugovora i zakona odnosnih država, pitanje koje se, u krajnjoj liniji, svodi na problem odnosa medjunarodnog i unutarnjeg prava, v. iz noviie literature odličnu knjigu Pierre Cha'lley-a: La nature juridique des traités internationaux, Paris, 1932).

zajednice čije je oličenje odnosni pravni poredak,[10]) pojedini pravni poretci, uredjujući ustanovu državljanstva, sadržavaju često i norme, koje svojim postojanjem i svojom primjenom znače povredu ovoga načela. Normirajući, koja se lica imaju smatrati državljanima države u pitanju, uslijed čega nastupa promjena državljanstva na strani izvjesnoga lica i kada izvjesno lice prestaje da bude državljaninom države u pitanju, pravni poretci, pa bilo da se oni posmatraju svaki posebice bilo da se oni posmatraju u faktičnom poretku paralelnog postojanja, dovode do fakta postojanja s jedne strane lica, koja nemaju uopće državljanstva, a s druge srtane lica sa dva ili više državljanstava. Otuda i kod ovoga prethodnog opće-pravnog pitanja, pojava problema sukoba državljanstva,[11]) — sukoba, koji može biti, s obzirom na otstupanje od načela isključivosti, negativan i pozitivan:[12]) negativan onda kada, u odnosu na izvjesno lice, ne postoji nikakva veza državljanstva, kada, dakle, lice u pitanju ne pripada, kao državljanin, ni jednom kolektivitetu-državi; pozitivan, onda kada, u odnosu na izvjesno lice, postoje dvije ili više veza državljanstva, kada, dakle, lice u pitanju pripada u isti mah, kao državljanin, dvjema ili više kolektiviteta.

Nezavisno uredjenje institucije državljanstva od strane pojedinačnih državnih pravnih poredaka, zbog sadržinske raznolikosti normi, koje se odnose na ovo uredjenje, a i zbog različitog shvaćanja pravnih institucija, koje stoje u tijesnoj vezi sa vezom državljanstva, prouzrokujući, u slučaju svoje različitosti, čak i u slučaju jednoglasnosti normi, koje uredjuju neposredno pitanja državljanstva, različite rezultate primjene ovih jednoglasnih normi, izaziva, dakle, i fakat pozitivnog sukoba državljanstva, fakat postojanja lica sa više državljanstva u isti mah.[13]) Pojava višestrukog državljanstva je danas jedan fakat, s kojim se mora računati i čijim pravnim posljedicama mora svaki pravni poredak, da bi osigurao svoju nesmetanu primjenu i dejstvo, posvetiti posebnu pažnju. U teoriji, pak, ovaj je fakat često negiran a njegova pojava smatrana za jednu anomaliju. Tako već Ciceron, u svome djelu Oratio pro Balbo, tvrdi: Duarum civitatum civis esse, nostro iure civili, nemo potest. U novije vrijeme, u koliko je više institucija državljanstva vezivana, pod uticajem renesanse i francuske revolucije, za instituciju narodnosti, ističe se nemogućnost da jedno isto lice ima u isti mah više državljanstava kao posljedica nemogućnosti da jedno isto lice pripada u isti mah više narodnostima.[14]) Čak i pozitivna zakonodavstva se povode katkada za ovom idejom, te negiraju, bar formalno-proglašeno, postojanje ili i mogućnost postojanja ove pojave. Tako i naš zakon o državljanstvu: Državljanin kraljevine Jugoslavije u isto vrijeme

10) Razumije se, shodno shvaćanju interesa od strane onih koji su u jednom danom momentu pozvani i u mogućnosti da postojanje, sadržinu i oblik toga interesa, putem formuliranja pravnih normi, odrede.

11) Basdevant: Conflicts des nationalités dans les arbitrages vénézuéliens, u Revue de Droit international privé, 1909, p. 41—63.

12) Gargas: Die Staatenlosen, u Bibliotheca Visseriana, tomus septimus, 1928. S. 6—7.

13) Ova su lica u teoriji poznata pod imenom sujets mixtes.

14) Vidi Hugo Wistrand: La diplomatie et les conflits de nationalités Paris, 1922.

ne može biti državljanin koje strane države (§ 3.). No usprkos svega toga, postojanje pozitivnog sukoba državljanstva, isto onako kao i postojanje negativnog sukoba državljanstva, dakle postojanje lica sa višestrukim državljanstvom isto onako kao i postojanje lica bez državljanstva, pretstavlja jednu čestu, i ako izuzetnu pojavu, tako da ona ne može biti negirana.

II. Uzroci. — Svaka država odredjuje, koje će lice ona smatrati svojim državljaninom.[15]) Ona odredjuje, pri tome, ne samo osnove sticanja nego i osnove gubljenja već imanog državljanstva, dajući pravne važnosti samo onim situacijama, koje su nastale shodno njenome pozitivno-pravnom sistemu. Kako, pak, osnove na kojima počiva svaki od pojedinih pravnih poredaka nisu iste, kako, prema tome, sadržina i pravac pravnih propisa koji se odnose na činjenice u vezi sticanja, promjene ili gubljenja državljanstva, nisu isti, to kao posljedica dolaze, u pogledu konkretizacije državljanske veze bilo koga kolektiviteta u odnosu na izvjesnu ili izvjesne jedinke, pojave višestrukog državljanstva na strani jednog i istog lica. Prema tome, kako državljanstvo, kao institucija pravnoga sistema, dolazi kao posljedica, proizvod pravnoga odnosno pravnih poredaka, to i sama institucija višestrukog državljanstva, koja je isto tako, po svojoj prirodi, institucija pravnog odnosno pravnih sistema, dolazi kao posljedica, proizvod pravnog odnosno pravnih poredaka. Otuda se i uzroci nastajanja pozitivnog sukoba državljanstva nalaze u samim pravnim poretcima. Različitost njihove sadržine, nezavisnost dejstva svakoga od njih od dejstva bilo koga drugog pravnog poretka (jer su svi oni koordinirani jedan drugom, jer su svi oni, u smislu svoga formalnog a ne sadržinskog formuliranja, »suvereni«) ili čak katkada i njihova nepotpunost ili neodredjenost (posebno u slučaju medjunarodnog uredjenja ovih problema),[16]) sve to, kao kategorije, može da bude uzrok pojave lica sa višestrukim državljanstvom. Kažemo kao kategorije, jer se one različito konkretizuju kod pojedinih situacija iz kojih može da proizadje kao posljedica nastajanje višestrukog državljanstva. Zato ćemo mi ovdje iznositi pojedine slučajeve koji imaju ovakvu posljedicu,[17]) zadržavajući se pri tome samo na pitanjima koja stoje u tijesnoj vezi sa našim predmetom.[18])

15) Tako izrečno st. 2. §-a 1. našeg zakona o državljanstvu: Na teritoriju Kraljevine u pogledu državljanstva, njegovog sticanja i gubitka važe isključivo odredbe ovoga zakona.

16) V. Josef L. Kunz: Zum Problem der doppelten Staatsangehörigkeit, u Zeitschrift für Ostrecht, 1928, S. 401—437.

17) Pri tome, mi ćemo se zadržati samo na uzrocima koji dolaze uslijed sadržinske raznolikosti normi, koje se odnose na ovo uredjenje, ostavljajući, dakle, na stranu uzroke, koji dolaze uslijed različnog shvaćanja pravnih institucija, koje stoje u tijesnoj vezi sa vezom državljanstva, i koji prouzrokuju, u slučaju svoje različnosti, čak i u slučaju jednoglasnosti normi koje urediuju neposredno pitanja državljanstva, različite rezulate primjene ovih jednoglasnih normi. pošto bi njihovo izlaganje značilo, u samoj stvari, usporedno izlaganje materije skoro cjelokupnog prava i to pozitivno-pravnih sistema svih postojećih država. Sam pak problem javlja se kao jedan izraz opće-pravnog problema kvalifikacija.

18) Ne upuštavajući se, prema tome, u podrobno izlaganje svake dodirne pojave, jer nam to ne dopušta obujam ovog prava. O njima v. posebno odlično djelo prof. Zeballos-a: La nationalité, t. I—V, Paris 1914—1920.

A. — Veza državljanstva izvjesnoga lica odredjuje se, po pravilu i u prvom redu, faktom rodjenja. Razlika izmedju državljanina i stranca, u pogledu pravnoga položaja, povlači se već od samog momenta stupanja jedinke u društvo, tako da svaki kolektivitet-država odredjuje postojanje pravne veze državljanstva izmedju nje i tek rodjene jedinke. Pri tome, svaka od država može se poslužiti različitim kriteriumima radi odredjivanja činjenica svoga državljanstva u odnosu na izvjesno lice, i u tome delanju ona nije, teorijski posmatrano, pravno ničim ograničena.[19]) Ipak, kako u teoriji tako i u pozitivnim zakonodavstvima, iskristalizirala su se dva osnovna pravca, dvije osnovne činjenice koje služe kao kriterium za odredjivanje državljanstva u slučaju fakta rodjenja: krvna veza rodjenog sa njegovim roditeljima i rodjenje na jednom izvjesnom teritoriju. Iskristalizirala su se, dakle, dva sistema kao dvije suprotnosti: sistem ius sanguinis i sistem ius soli. Po prvom sistemu,[20]) državljanstvo rodjenog djeteta odredjuje se prema državljanstvu roditelja i to državljanstvo bračnog djeteta prema državljanstvu oca a vanbračnog prema državljanstvu matere.[21]) Ovaj sistem, koji se inače naziva »čist ius sanguinis«, polazi, u odnosu na naš problem, od postavke da sva lica, kako muška tako i ženska, imaju izvjesno državljanstvo, te je sasvim mogućno, a i najopravdanije s obzirom na posmatranje državljanske veze kao izraza nacionalne zajednice,[22]) da ona svoj kvalitet državljanskog odnosa prenesu i na svoje potomstvo i to bez obzira gdje se dijete rodilo ili gdje će ostati da živi. Po drugom sistemu,[23]) t. j. po sistemu ius soli, državljanstvo rodjenog djeteta, bez obzira na dotadanje državljanstvo njegovih roditelja, odredjuje se prema mjestu gdje je dijete rodjeno, t. j. ono se smatra državljaninom zemlje čija teritorijalna nadležnost obuhvaća i mjesto rodjenja lica u pitanju.[24]) Ovaj sistem, koji se inače naziva »čist ius soli«, po-

---

19) Na stranu faktično ograničenje njenoga delanja, koje dolazi kao izraz odnosa koji postoje izmedju pravnih normi (construit) i determinirajućih okolnosti društvene sredine (donné).

20) O zakonodavstvu, gdje je on usvojen, v. Magnus: Tabellen zum Internationalen Recht, Zweites Heft: Die Staatsangehörigkeit, Berlin, 1926; E. Bourbousson: Traité général de la nationalité dans les cinq parties du monde, Paris, 1931.

21) Ovdje se mi, kao što smo rekli (v. prim 18), ne možemo zadržavati na pojedinostima koje stoje u vezi sticanja državljanstva rodjenjem: na primjer, pitanjem smrti oca prije rodjenja djeteta, promjene državljanstva oca (kod bračnog djeteta) ili matere (kod vanbračnog djeteta) u toku gestacije, dvosnažnog državljanstva roditelja ili otsustva svakog državljanstva na strani roditelja (i to bilo u momentu rodjenja, u momentu začeća ili u toku gestacije), i t. d.

22) Otuda tijesna veza izmedju načela ius sanguinis i načela nacionaliteta, veza koja se, posredno, manifestirala i u isticanju državljanstva kao najvažnija (posebno u pogledu ličnog statusa) točka vezivanja pravnog djelovanja u odnosu na jedan pravni poredak. — V. od novije literature R. Redslob: Le principe des nationalités, Paris 1930; Genzmer: Staat und nation, Marburg, 1929.

23) V. prim. 20.

24) Prema tome, u vezi rečenog gore u prim. 21, mogu se i ovdje postaviti izvjesne pojedinosti: odredjivanje državljanstva djece lica koja, živeći u stranoj zemlji, uživaju povlasticu, u širem (diplomatski predstavnici) ili užem obujmu (konzularni činovnici) eksteritorijaliteta, djece rodjene na brodovima (trgovačkim ili ratnim) i to bilo kada su se oni nalazili u t. zv. teritorijalnim vodama, bilo kada

lazi, u odnosu na naš problem, izgleda, od postavke da sva mjesta na zemljinoj kugli, na kojima žive ili mogu da žive ljudi, dolaze u oblast teritorijalne nadležnosti jednoga pravnoga poretka,[25]) tako da je sasvim mogućno, a i najispravnije s obzirom na posmatranje državljanske veze kao veze čovjeka sa izvjesnim teritorijem odnosno društvenom sredinom koja postoji na tom teritoriju, da državljanstvo lica u pitanju, pri rodjenju, dobije svoj kvalitet shodno ovoj činjenici i to bez obzira na državljanstvo njegovih roditelja ili na to da li će ono ostati da stvarno i živi na tom teritoriju, u toj, dakle, društvenoj zajednici.

Isključivost ovih dvaju sistema, a u isti mah njihovo paralelno postojanje, dovodili su često s jedne strane do situacija koje su se pokazivale potpuno necelishodne, potpuno, da se tako izrazimo, neprirodne (a to će reći situacija koje nisu odgovarale načelima i zahtjevima idealnog, filozofsko-pravnog, pravnog poretka), i s druge strane do pozitivnih i negativnih sukoba državljanstva. Jer zaista, čak i ako se prizna u jednom momentu pogodnost nacionalnog pripadništva da posluži kao osnov za odredjivanje državljanstva izvjesnoga lica, dati ovoj činjenici jedno apsolutno vremensko i prostorno dejstvo, t. j. smatrati sve potomke, pa bilo na kome mjestu zemljine kugle oni rodjeni i ma gdje oni živjeli (dakle i onda ako su oni skoro prekinuli svaku vezu sa državljanskom zajednicom koja ih, primjenom sistema ius sanguinis, smatra za svoje državljane) da su vezani istom državljanskom vezom kao i neki njihov dalji predak, značilo je, svakako, pretjerivanje i jednostranost u posmatranju i ocjeni fakta u pitanju. S druge strane, pridavati često slučajnom faktu rodjenja na izvjesnom teritoriju, kao što je to prema sistemu ius soli, isto dejstvo kao i u svakom drugom slučaju t. j. posebno u slučaju redovnog i stalnog nastana na tom teritoriju, dakle stvarnog pripadanja državi kao pravno-političkom kolektivitetu postojećem na teritoriju u pitanju), značilo je vezivanje izvjesnih lica, putem pravne veze državljanstva, za neki kolektivitet s kojim ono nije skora ničeg zajedničkog imalo, tako da je činjenje od ovakvih lica supstrata društva pretstavljalo izigravanje same prirode državljanstva kao interesne zajednice, jedne odredjene vrste, izmedju pojedinca u pitanju i koliktiviteta-države. Zato potreba za otklanjanjem svih ovih nezgodnih strana, potreba koja je mogla biti zadovoljena samo kombinovanjem ovih dvaju sistema. No pri tome, postavilo se pitanje kome od njih dati prednost, t. j. koji sistem, ius sanguinis ili ius soli, ima da bude usvojen kao pravilo, dok bi onaj drugi imao da posluži kao dopuna, kao, dakle, sredstvo za otklanjanje negativnih strana ovoga. Otuda, danas još uvijek, u nauci vrlo živ spor o prednostima svakoga od ovih sistema.[26]) Otuda, medjutim, uslijed toga što i jedan

---

su se oni nalazili na otvorenom moru odnosno medjunarodnim rijekama; djece rodjene u avionima (gdje se problem može da postavi sa sličnim mogućnostima kao i kod rodjenja na brodovima), i t. d.

25) V. Dr. Fritz Bleiber: Die Entdeckung im Völkerrecht, Greifswald 1933; Olaf Smith: Le statut juridique des terres polaires, Paris, 1934; Gustav Smedal: Erwerb von Staatshoheit über Polargebiete, Königsberg, 1931.

26) U ovom sporu izgleda, da sve više dobiva prednost sistem ius soli, jer se smatra, s obzirom na shvaćanje državljanstva kao pozitivno-pravne tvorevine

i drugi imaju svojih zastupnika ne samo u teoriji nego i u zakonodavstvu, i dvije mogućnosti odnosno dva stvarno postojeća kombinovana sistema: sistem ius sanguinis sa ius soli kao dopunom i čak i korekcijom, i sistem ius soli sa ius sanguinis kao dopunom i čak i korekcijom.[27]) Po prvom sistemu, državljanstvo djeteta odredjuje se prema državljanstvu roditelja (i to bračnog prema državljanstu oca[28]) a vanbračnog prema državljanstvu matere,[29]) ali će se s jedne strane smatrati kao državljani države u pitanju i djeca nepoznatih roditelja ili roditelja čije je državljanstvo nepoznato ili neizvjesno,[30]) a s druge strane mogu se, pod uslovima koji su zakonom odnosne države propisani, odreći državljanstva, radi primjene sistema ius soli koji važi u nekoj drugoj državi, lica koja su stekla državljanstvo te države shodno načelu ius sanguinis[31]) ili i lica koja su, izuzetnom primjenom načela ius soli, stekla njeno državljanstvo.[32]) Po ovom sistemu, načelo ius sanguinis trpi, dakle, jednu dopunu u korist načela ius soli, ali u isti mah i jednu korekciju i to po pravilu u korist ius soli, a izuzetno i u korist ius sanguinis (u ovom drugom slučaju u samoj stvari u pitanju je korekcija same dopune). Po drugom sistemu, t. j. po sistemu ius soli sa ius sanguinis kao dopunom i čak i kao korekcijom, državljanstvo djeteta odredjuje se prema mjestu rodjenja, ali će se, razumije se u koliko je u pitanju pozitivno sticanje u korist države u pitanju, s jedne strane smatrati kao državljani države u pitanju i djeca državljana te države koja su rodjena izvan teritorija, a s druge strane mogu se, pod uslovima koji su zakonom odnosne države propisani, odreći državljanstva, radi primjene načela ius sanguinis, koje važi u nekoj drugoj državi, lica koja su stekla državljanstvo te države shodno načelu ius soli i lica koja su ,izuzetnom primjenom načela ius sanguinis, stekla njeno državljanstvo. Po ovom sistemu, načelo ius soli trpi, dakle jednu dopunu u korist načela ius sanguinis, ali u isti mah i jednu korekciju i to po pravilu u korist ius sanguinis a izuzetno i u korist ius soli(u ovom drugom slučaju u samoj stvari u pitanju je korekcija same dopune).

Svi današnji pozitivno-pravni sistemi odnoseći se na sticanje, točnije odredjivanje državljanstva faktom rodjenja, mogu se klasificirati u izložene četiri skupine. Svi oni, kao što smo rekli, postoje kao

svakoga od pozitivno-pravnih poredaka, da je fakat rodjenja na izvjesnom teritoriju, u današnje vrijeme razvijenih medjunarodnih odnosa bilo koje vrste, pogodniji i više prirodi i sadržini institucije u pitanju odgovarajući da posluži (sa izvjesnim korekcijama a eventualno i dopunama) kao mjerilo za odredjivanje državljanstva faktom rodjenja.

27) Gdje su ovi mješoviti sistemi usvojeni, v. prim. 20.

28) Tako, na primjer, naš zakon o državljanstvu: »Rodjenjem imaju državljanstvo: a) zakonito dijete državljanina bez obzira na mjesto rodjenja i b) nezakonito dijete državljanke bez obzira na mjesto rodjenja« (§ 7).

29) V. prim. 28.

30) Tako, na primjer, naš zakon o državljanstvu: »Dijete rodjeno od nepoznatih roditelja, ili roditelja, kojih državljanstvo ostaje nepoznato, smatra se do protivnog dokaza državljanstvom ove Kraljevine, ako je kod nas rodjeno ili nadjeno« (§ 9).

31) V. st. 1 §-a 31 zakona o državljanstvu.

32) V. prim. 30.

nezavisne i paralelne kategorije, tako da izmedju njih, u odnosu na jedno lice za koje se, u jednoj izvjesnoj državi ili u opće, postavlja pitanje njegovog državljanskog kvaliteta, može da dolazi do različitih kombinacija, iz kojih proističu slučajevi višestrukog državljanstva. Imajući u vidu ovu činjenicu, kao takvi slučajevi, t. j. kao slučajevi nastajanja višestrukog državljanstva na strani izvjesnog lica faktom rodjenja, mogu se navesti:

1. Lice, rodjeno na teritoriju države, gdje važi čist sistem ius soli, ako je njegov roditelj, prema čijoj se situaciji odredjuje državljanski status djeteta, državljanin države u kojoj važi čist ius sanguinis; ili državljanin države u kojoj važi ius sanguinis sa ius soli kao dopunom i čak i korekcijom, a ono se ne bude koristilo opcijom, kao korekcijom, koja mu je dopuštena; ili državljanin države u kojoj važi sistem ius soli sa ius sanguinis kao dopunom i čak i korekcijom, a ono se ne bude koristilo opcijom, kao korekcijom, koja mu je dopuštena.

2. Lice, rodjeno na teritoriju države gdje važi sistem ius soli sa ius sanguinis kao dopunom i korekcijom, ako je njegov roditelj, prema čijoj se situaciji odredjuje državljanski status djeteta, državljanin države u kojoj važi čist ius sanguinis; ili državljanin države u kojoj važi ius sanguinis sa ius soli kao dopunom i čak i korekcijom, a ono se ne bude koristilo opcijom, kao korekcijom, koja mu je dopuštena; ili državljanin države u kojoj važi sistem ius soli sa ius sanguinis kao dopunom i čak i korekcijom, a ono se ne bude koristilo opcijom, kao korekcijom, koja mu je dopuštena.[33])

Na taj način, i pri današnjem stanju pozitivnih zakonodavstava, i ako je to stanje, s obzirom na danas sve više, skoro u svima sistemima, dopuštenu mogućnost opcije,[34]) mnogo bolje od onog koje je postojalo prije isključivosti sistema ius sanguinis i ius soli, pojava lica sa višestrukim državljanstvom ne samo da nije isključena, nego nije čak ni rijetka. Ovo u toliko prije i više što se lica u pitanju, bilo u opće zbog neznanja da ona imaju dva ili više državljanstva, bilo zbog neznanja o postojanju mogućnosti opcije, bilo, najzad, zbog propuštanja roka za opciju, dosta rijetko koriste mogućnošću opcije odnosno odricanja od jednog ili više državljanstava, tako da materijalno-različita sadržina pravnih normi o sticanju državljanstva faktom rodjenja pretstavlja još i danas najvažniji i najmnogobrojniji uzrok stvaranja višestrukog državljanstva.

B. — U tijesnoj vezi s rodjenjem kao činjenicom odredjivanja državljanstva stoje, kao osnovi odredjivanja državljanskog statusa izvjesnog lica, i institucije pozakonjenja (legitimacije) i usvojenja

33) Svi ovi uzroci mogu se, uz to, pojavljivati u proširenim kombinacijama u slučaju da lice, prema čijoj se državljanskoj situaciji odredjuje državljanski status rodjenog lica, ima više državljanstava da je ono mijenjalo svoje državljanstvo u toku gestacije ili da je u pitanju brak koji je bio ništav odn. nepostojeći; v. Ferdinand Marc Dufour: La double nationalité, Lausanne, 1933; Dr. Christoph Pfeiffer: Das Problem der effektiven Staatsangehörigkeit im Völkerrecht. Leipzig. 1933, i naročito pregledno djelo Carl Lichtenberg-a: Kollisionen der Gesetze über den Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit, Leipzig, 1928.

34) V. na pr. § 31 našeg zakona o državljanstvu.

(adopcije). Dolazeći da u izvjesnom pogledu izmijene odnosno dopune stanje koje je nastalo ili koje bi trebalo da nastane faktom rodjenja, ove dvije institucije, u koliko one postoje u pojedinim zakonodavstvima, proizvode i većeg ili manjeg uticaja na državljanstvo lica u pitanju, t .j. na državljanstvo pozakonjenog odnosno usvojenog lica. Pri tome, kako svaka država propisuje koji su uslovi za pozakonjenje odnosno usvojenje i u koliko izvjesno pozakonjenje dnosno usvojenje proizvode uticaja na državljanstvo lica u pitanju, nastajanje sukoba državljanstva je i mogućno i danas faktički postojeće. Tako n. pr. po ruskom sovjetskom pravu pozakonjenje ne utiče na državljanstvo vanbračnoga djeteta koje je rodjenjem postalo ruski državljanin. S druge strane, n. pr. po našem zakonu o državljanstvu,[35]) pozakonjenje može da bude uzrok sticanja našeg državljanstva, tako da ako je vanbračna majka pozakonjenog djeteta bila ruska državljanka i dijete se rodilo na teritoriju Sovjetske Rusije, pozakonjeno lice može imati višestruko državljanstvo, t. j. i rusko i jugoslovensko.[36]) Usvojenje, pak, po našem zakonu o državljanstvu[37]) nema nikakvog uticaja na državljanstvo usvojenoga djeteta. S druge strane n. pr. po japanskom, poljskom ili letonskom pravu usvojenje, u koliko je lice koje vrši usvojenje državljanin države u pitanju, utiče na državljanski status usvojenog lica, t. j. usvojeno lice usvojenjem postaje državljanin države, kojoj pripada lice, koje vrši usvojenje, tako da ako jedan naš državljanin bude usvojen u jednoj od ovih država od strane državljanina odnosne države, on će, zadržavši u smislu našeg zakona naše državljanstvo, steći i državljanstvo druge države u pitajnu, t. j. postat će lice sa višestrukim državljanstvom.[38])

Višestrukost državljanstva kao posljedica različitosti pojedinačnih državnih pravnih normi, odnosećih se na pitanje uticaja i dejstva pozakonjenja (legitimacije) i usvojenja (adopcije) na državljanstvo pozakonjenog odnosno usvojenog djeteta, pretstavlja samo jedan izraz tehničko-pravne nesaglasnosti, koja postoji izmedju pojedinačnih državnih pravnih normi, ne zadirući, kao što je, na primjer, slučaj sa institucijom oduzimanja državljanstva, u suštinu samoga pojma državljanstva. Otuda svi sukobi državljanstva, koji dolaze kao posljedica ovakvog stanja, mogu biti uklonjeni bilo jednofaznim bilo zajedničkim uredjenjem ovoga pitanja u pozitivnom pravu svih država.[39])

C. — Veza državljanstva jednom zasnovana rodjenjem, pa bilo

35) V. § 8, koji glasi: »Pozakonjenjem, koje se vrši po propisima zakona Kraljevine, nezakonito dijete državljanina Kraljevine i strane državljanke, smatra se državljaninom Kraljevine od dana rodjenja, ako je mladje od 21 godine u trenutku pozakonjenja«. — V. i § 30.

36) Pojedinosti v. Carl Lichtenberg: op cit., S. 17-20; Ferdinand Marc Dufour: op. cit., p. 31—33.

37) V. § 46. koji glasi: »Prisvojenje (adoptio) nema uticaja na državljanstvo prisvojenog djeteta«.

38) Pojedinosti v. Carl Lichtenberg: op. cit., S. 16—17; Ferdinand Marc Dufour: op. cit., p. 33—34.

39) Na stranu, kao što smo rekli, sukobi koji bi mogli da nastanu usljed različitih shvaćanja samih institucija pozakonjenja i usvojenja u pojedinim zakonodavstvima.

na osnovu načela ius sanguinis (n. pr. u Sparti, Atini, Rimu)[40]) ili na osnovu načela ius soli (u feudalnom poretku),[41]) smatrala se, sve do osamnaestog vijeka, neraskidljivom,[42]) tako da nikakav dogadjaj nije mogao da izazove, bar normativno-pravno i sa gledišta zemlje čiji je državljanin lice u pitanju, nikakvu promjenu u tome pogledu. Doba prosvjećenosti i racionalizma, unoseći u društvene nauke pojam jedinke i ističući, čak pretjerujući njen značaj u društvu, znači kidanje sa ovakvim shvaćanjem. Veza državljanstva, posmatrana kao socijalna pojava, biva dovodjena više ili manje u zavisnost od jedinke kao društvenog čimbenika (contrat social), a kao posljedica toga i mogućnost, da nastane promjena u državljanskom statusu u toku života izvjesnoga lica. Volji pojedinaca priznaje se i u ovoj oblasti izvjestan uticaj, t. j. omogućuje mu se da, s jedne strane, pod uslovima koje propiše država u pitanju čiji je on državljanin, može napustiti državljanstvo te države, a s druge strane da može, pod uslovom da ispunjava sve zahtjeve postavljene od države u pitanju, steći neko drugo državljanstvo. Polazeći, prema tome od pravilnog shvaćanja odnosâ faktičnog socijalnog stanja i pravnih normi koje treba da ih pravno urede; polazeći, dakle od pravilnog shvaćanja odnosa i pravca pozitivno-pravnih sistema prema uslovljavajućim ih činjenicama, pozitivno-pravni poretci, u cilju da pravnoj formuli državljanstva daju njen puni značaj, da, dakle, osiguraju njenu konkretizaciju samo u pogledu lica koja zaista, po svome socijalnom položaju, čine supstrat kolektiviteta-države, sadržavaju danas norme o mogućnosti promjene državljanstva voljom lica u pitanju, postavljajući u isti mah i uslove u slučaju čijeg samo ispunjenja ta volja može zaista da proizvede pravno dejstvo odnoseće se na ili zaviseće od toga poretka. Te se norme tiču s jedne strane kako istupanja iz državljanstva jedne države, tako i s druge strane stupanja u državljanstvo druge države. Medjutim, kako svaki pravni poredak, nezavisno i paralelno, propisuje norme o svakoj od ovih dviju činjenica, kako je, dakle, istupanje iz državljanstva jedne države i stupanje u državljanstvo druge države uredjeno od strane raznih pravnih poredaka, to uslijed toga mogu da nastupe sukobi državljanstva, i to kako pozitivni tako i negativni. Istupajući iz državljanstva jedne države, pošto je ono ispunilo sve uslove koji su postavljeni u pravnom poretku te države, lice u pitanju može da ne stupi, uopće ili bar ne neposredno, u državljanstvo neke druge države, i to bilo što ne će bilo što ne ispunjava uslove koji su propisani pravnim poretkom države čije bi državljanstvo ono htjelo da dobije. Stupajući u državljanstvo druge države, pošto je ispunilo uslove propisane pravnim poretkom te države, lice u pitanju, postajući svojom voljom državljanin te države, može, zato što ne će ili zato što ne ispunjava sve uslove koji su predvidjeni pravnim poretkom čiji je ono već bilo državljanin, ne izgubiti ranije državljanstvo.

Sticanje državljanstva voljom izvjesnoga lica, a shodno propisima i uslovima odnosnoga pravnoga poretka, oličava se u instituciji

40) V. I. G. Lipovano: L'apatridie, Paris, 1935, p. 34—35.

41) V. I. G. Lipovano: op. cit., p. 35—36.

42) Bar u načelu, iako je od toga, u praksi, činjeno izuzetaka.

prirodjenja, naturalizacije koja je danas poznata svima pozitivnim zakonodavstvima. Dajući mjesta dejstvu volje pojedinaca, pojedini pravni poretci predvidjaju mogućnost da neko lice, ispunjavajući uslove koji se za to postavljaju, u toku svoga života, pribavi državljanstvo izvjesne države. Pri tome, da bi se izbjegli pozitivni sukobi državljanstva, t. j. da bi se spriječila pojava višestrukog državljanstva, dovodeći u vezu istupanje iz jednog državljanstva i prirodjenje u drugo državljanstvo, današnja pozitivna prava skoro svih država postavljaju kao uslov za naturalizaciju prethodni otpust iz dotadanjeg državljanstva odnosno istovremeno odricanje od dotadanjeg državljanstva.[43]) Na taj način, sprečava se u znatnoj mjeri stvaranje lica sa višestrukim državljanstvom, no postavljanje ovoga uslova (t. j. uslova prethodnog otpusta odnosno istovremenog odricanja od dotadanjeg državljanstva) pri naturalizaciji nije ni u jednom zakonodavstvu apsolutno. Najprije s toga što izvjestan broj država ne poznaje uopće ni otpust ni odricanje od svoga državljanstva,[44]) tako da bi ostvarenje naturalizacije u drugoj državi bilo uopće nemoguće, a time bi bilo nemoguće dati odgovarajuća pravna sljedstva jednoj faktičkoj situaciji koja inače nalaže svoje pravno uredjenje u smislu prirodjenja lica u odnosu na koga je došlo do konkretizacije svih drugih uslova koje norme te zemlje predvidjaju za naturalizaciju; a zatim i stoga što, slično kao i kod jednostranog oduzimanja državljanstva od strane izvjesne države njenom dotadanjem državljaninu, nastupanje izvjesnih situacija u odnosu izvjesnog lica, koje je strani državljanin, prema domaćoj državi, nalaže postavljanje pozitivno-pravne mogućnosti sticanja državljanstva domaće države čak i ako ne postoji prethodni otpust odnosno mogućnost istovremenog odricanja od dotadanjeg državljanstva, pošto je društvena važnost, cijenjena po relativističkom mjerilu vrijednosti sa gledišta onih koji su pozvani odnosno koji su u mogućnosti da propisuju pozitivno-pravne norme, tako nastupile odnosno postojeće situacije veća od društvene važnosti situacije nepostojanja sukoba državljanstva izražene preko uslova prethodnog otpusta odnosno istovremenog odricanja od dotadanjeg državljanstva.

Medjutim ovakvo otstupanje od postavljanja uslova prethodnog otpusta odnosno istovremenog odricanja od dotadanjeg državljanstva pri naturalizaciji, izaziva nužno pojavu višestrukog državljanstva, pošto lice koje prirodjenjem postaje državljanin druge države, ne prestaje biti državljanin države čiji je on samo ili i dotadanji državljanin bio. Tako n. pr., da bi dao zadovoljenje prvomu razlogu, koji nalaže otstupanje od apsolutnosti ovoga uslova, naš zakon o državljanstvu predvidja (stav 3. §-a 12.) da lica čija dosadanja otačbina u svojim zakonima ne dopušta otpust iz državljanstva, mogu taj otpust nadoknaditi izjavom da se u želji sticanja našeg državljanstva odriču stranog državljanstva. Time ipak ona ne prestaju biti, sa gledišta prava odnosne strane države, državljani strane države, već samo stiču još jedno državljanstvo.[45]) S druge strane naš zakon o državljanstvu daje zadovoljenje i drugom, gore iznešenom razlogu, koji nalaže otstupanje od apsolutnosti uslova otpusta odnosno prethodnog odricanja od dotadanjeg državljanstva pri prirodjenju, te predvidja da lica narodnosti srpsko-hrvatsko-slovenačke mogu dobiti redovnim putem naše državljanstvo čak i ako nemaju otpust iz dotadanjeg državljanstva (stav 4. §-a 12.), propisujući da to isto važi i u slučaju prirodjenja izuzetnim putem (§ 11.), dakle ako je u pitanju naturalizacija bilo lica koja dobiju javnu službu profesora na jednom našem sveučilištu, bilo lica čiji prijem u državljanstvo iziskuju državni interesi, bilo lica koja imaju zasluga za našu državu (§ 14.). U svima ovim slučajevima, lica koja na ovaj način postanu naši državljani, postaju u samoj stvari lica sa višestrukim državljanstvom, jer pored već ranije imanog odnosno imanih (u slučaju da je to lice, prije prirodjenja u naše državljanstvo, bilo višestruki državljanin) državljanstava ona stiču i naše državljanstvo.[46])

D. — Državljanstvo, jednom stečeno i odredjeno faktom rodjenja, ostaje, po pravilu, isto kroz cijeli život lica u pitanju. Kažemo po pravilu, jer institucijom prirodjenja, koja je kao pojava danas već poznata svima pozitivno-pravnim sistemima, nastaju katkada i promjene u ovom pogledu. Medjutim, pored prirodjenja-naturalizacije, koja se inače smatra kao najvažniji i najčešći oblik promjene državljanskog statusa, danas se u jednoj većoj ili manjoj mjeri, smatra da i fakat udaje, u odnosu na državljanstvo žene, povlači ili bar može da povuče izvjesne promjene u pogledu njenoga državljanskog statusa. Posmatranje državljanske veze kao sociološkog fakta, dovelo je do zaključka o činjeničkom, spoljnjem izražaju ove veze, zaključka koji je ukazivao na izvjesne pojave koje su služile kao jasan i potpun dokaz postojanja interesne veze izmedju izvjesnoga kolektiviteta i nekoga lica. Medju tim pojavama, još u najstarije doba, istakli su se i porodični i bračni odnos, čije je postojanje uticalo na državljanski status svih lica koja su se nalazila u takvom odnosu. Pri tome, zadržavajući se samo na bračnom odnosu, u raznim vremenima, davan je različit značaj ovom odnosu a naročito je bio različit intenzitet njegovoga dejstva na državljansku vezu. Sve to je nalagala potreba što boljeg očuvanja interesne zajednice koja je bila izražena u bračnom odnosu, a na koju je državljanski status supružnika, onda kada je on bio različit, mogao da utiče, kao što je, obrnuto, i ta veza, njena socijalna sadržina, mogla da utiče na fakat i obujam državljanstva, pa prema tome i njegovo pravno uredjenje.

Struktura bračne zajednice, struktura bračnih drugova kao jedinki, istakle su, već u najstarije doba, pri utvrdjivanju osnova i pravca dejstva fakta udaje na državljanstvo, muža kao »glavu« porodice.[47])

---

43) Sve prema tome koji je sistem gdje usvojen u pogledu istupanja iz državljanstva.

44) Na pr. argentinsko pravo.

45) Istina to njegovo staro državljanstvo je bez djelovanja dok se ovo lice nalazi na teritoriju naše države (§ 2 zakona o državljanstvu), no to nikako ne znači, kao što ćemo kasnije ustanoviti, da je to njegovo staro državljanstvo uopće bez djelovanja.

46) Kao posebna vrsta zajedničkog pojma, pored prirodjenja, javlja se i reintegracija, koja isto tako može često biti uzrok nastajanja višestrukog državljanstva (v. §§ 39 i 40 našeg zakona o državljanstvu).

47) Mi se ovdje ne možemo upuštati u izlaganje povjesnoga razvoja ovoga shvaćanja, — razvoja koji je dobivao odgovarajući izraz u razvoju uticaja udaje na

Jedinstvo državljanskog statusa bračnih drugova smatralo se, sa većim ili manjim intenzitetom u pogledu mužnosti postavljanja ovoga zahtjeva, kao neophodno, potrebno ili korisno. Otuda, kao posljedica ovakog shvaćanja, shvaćanja koje ne stoji ni ukoliko u oprečnosti sa modernim shvaćanjem o društvenoj ravnopravnosti žene,[48]) u slučaju da bračni drugovi u momentu stupanja u bračnu zajednicu imaju različita državljanstva, zahtjev da u pogledu državljanstva jednog bračnog druga mora i treba da nastupi promjena, a to će reći, s obzirom na već izloženo, da u pogledu državlajnstva žene nastupi promjena kako bi njen državlajnski status bio izjednačen sa državljanskim statusom muža. Zato su se, sobzirom na ovu osnovnu ideju i na fakat da svaka država samostalno sama za sebe odredjuje svoj državljanski odnos, formulirala, u pogledu uticaja udaje na državlajnstvo žene, četiri sistema: a) rimski, po kome žena, u odnosu na državljanstvo muža, nužno prati njegov državljanski status, a to će reći da faktom udaje žena uvijek i u svakom slučaju gubi svoje dotadanje državljanstvo; b) rumunjski, po kome žena, po pravilu i sa automatskim dejstvom fakta udaje, gubi svoje dotadanje državljanstvo, no to dejstvo fakta udaje ona može otkloniti ako, u zakonom odnosne države propisanom obliku i roku, dâ izjavu o zadržanju svoga dotadanjeg državljanstva; c) američki, po kome, po pravilu, fakat udaje ne proizvodi nikakvo dejstvo u pogledu državljanstva žene, t. j. ona po pravilu zadržava svoje dotadanje državljanstvo, no ona se može, ako, u zakonom odnosne države propisanom obliku i roku, dâ odgovarajuću izjavu, odreći svoga dotadanjeg državljanstva; d) najzad ruski sistem, po kome fakat udaje, kao takav, ne proizvodi nikakvo dejstvo u pogledu državljanstva žene. — Ovi sistemi, koji se tiču negativnog dejstva fakta udaje u pogledu državljanstva žene, t. j. u koliko je u pitanju gubljenje dotadanjeg državljanstva, imaju, u pozitivno-pravnim sistemima pojedinih država, odgovarajuće pandane, teorijski posmatrano (ne, dakle, i u pogledu konkretnoga odnosa dvaju takvih sistema), u koliko je u pitanju pozitivno dejstvo fakta udaje u pogledu državljanstva žene, t. j. u koliko je u pitanju pribavljanje novoga državljanstva, dakle izjednačavanje državljanskog statusa žene sa državljanskim statusom muža: a) rimski sistem, po kome žena uvijek stiče, automatskim dejstvom samog fakta udaje, državljanstvo muža; b) rumunjski, po kome žena, po pravilu, automatskim dejstvom samog fakata udaje stiče državljanstvo muža, no to dejstvo ona može otkloniti ako, u zakonom odnosne države propisanom obliku i roku, dâ odgovarajuću izjavu; c) američki, po kome žena, samim faktom uadje ne stiče automatski državljanstvo muža, ali ona može, ako, u zakonom odnosne države propisanom obliku i roku, dâ odgovarajuću izjavu, proizvesti to automatsko dejstvo; d) i najzad ruski sistem po kome sam fakat udaje ne proizvodi nikakvo pozitivno, sticajuće dejstvo u odnosu na državljanstvo žene.

Spadajući, posmatrano sa gledišta medjunarodnog prava (Völkerrecht, Droit international), u područje isključive nadležnosti svake pojedine države, pitanje gubljenja odnosno sticanja državljanstva samim, izjavom uslovljenim ili ne, faktom udaje, uredjeno je samostalno pozitivno-pravnim propisima svake pojedine države. Kako svaki od ovih sistema, u odnosu na jedno odredjeno žensko lice u pogledu koga je ostvaren fakat udaje sa licem koje nema isto državljanstvo kao i to lice, samostalno uredjuje svaku od ovih pojava, to je moguće, što se u stvarnosti i dogadja, da, dovodjenjem dvaju ili više od ovih sistema u medjusobni odnos u jednom odredjenom slučaju, t. j. konkretnim ostvarenjem dvaju ili više pozitivno-pravnih poredaka u odnosu na jedan odredjeni fakat udaje (koji se ovdje javlja kao jedna pravno-relevantna činjenica, kao jedna faktična točka pripisivanja),[49]) žensko lice u pitanju postane lice sa višestrukim državljanstvom. Uzimajući u obzir kombinacije odnosa koji mogu da nastanu, može se reći da će žensko lice faktom udaje postati lice sa višestrukim državljanstvom[50]) u ovim slučajevima:

1. ako je pitanje gubljenja državljanstva uredjeno shodno ruskom sistemu, t. j. ako udaja uopće ne povlači gubitak dotadanjeg državljanstva, a sticanje državljanstva je uredjeno bilo shodno rimskom sistemu, bilo shodno rumunjskom sistemu (i to samo ako žena ne dâ izjavu kojom otklanja automatsko dejstvo udaje u pogledu pribavljanja novoga državljanstva), bilo shodno američkom sistemu (i to samo ako žena dâ izjavu kojom izaziva automatsko dejstvo udaje u pogledu pribavljanja novoga državljanstva);

2. ako je pitanje gubljenja državljanstva uredjeno shodno američkom sistemu (a lice u pitanju nije dalo izjavu, kojom se odriče svoga dotadanjeg državljanstva — dakle, ako ono nije iskoristilo mogućnost, kao izuzetak, da izgubi svoje dotadanje državljanstvo), a sticanje državljanstva je uredjeno bilo shodno rimskom sistemu, bilo shodno rumunjskom sistemu (i to samo ako žena ne dâ izjavu kojom otklanja automatsko dejstvo udaje u pogledu pribavljanja novoga državljanstva), bilo shodno američkom sistemu (i to samo ako žena dâ izjavu kojom izaziva automatsko dejstvo udaje u pogledu pribavljanja novog državljanstva);

3. ako je pitanje gubljena državljanstva uredjeno shodno rumunjskom sistemu (a pri tome je lice u pitanju izjavilo da zadržava svoje dotadanje državljanstvo — dakle, ako je iskoristilo mogućnost, kao izuzetak, da zadrži svoje dotadanje državljanstvo), a sticanje državljanstva je uredjeno bilo shodno rimskom sistemu, bilo shodno rumunjskom sistemu (i to samo ako žena ne dâ izjavu kojom otklanja automatsko dejstvo udaje u pogledu pribavljanja novoga državljanstva), bilo shodno američkom sistemu (i to samo ako žena dâ izjavu kojom izaziva automatsko dejstvo udaje u pogledu pribavljanja novoga državljanstva).[51]) [52])

državljanstvo i koji se danas, moglo bi se reći, svodi na posmatranje muža kao primus-a inter pares.

48) V. o ovome naša izlaganja u članku Uticaj udaje na državljanstvo, u Pravosudju za svibanj 1934.

49) U smislu shvaćanja prof. Kelsen-a: Reine Rechtslehre, Leipzig und Wien, 1934.

50) I to sa dvostrukim državljanstvom ako je ono dotle imalo samo jedno državljanstvo odn. eventualno sa mnogostrukim državljanstvom ako je ono dotle imalo dva ili više državljanstava.

51) Pored ovdje iznesenih uzroka postanka lica sa višestrukim državljanstvom, uzroka koji svi imaju zajedničku osobinu redovnog pojavljivanja, postoje i t. zv.

III. — Pravni značaj. — Pravne norme imaju za predmet uredjenje pravnih stanja. Pri tome, svoju primjenu i dejstvo one mogu, kao što se to u stvarnosti vrlo često i dogadja, uslovljavati postojanjem izvjesnih kvaliteta na strani lica u odnosu na koja se pravna stanja u pitanju pojavljuju, t. j. u pogledu kojih se lice u pitanju javlja kao subjekt, nosilac funkcije, dakle prava i dužnosti. Izmedju tih raznih kvaliteta čije se postojanje odnosno nepostojanje javlja katkada kao uslovljavajuća činjenica primjene i dejstva pravnog poretka, i to posebno u pogledu pravnog položaja pojedinaca u oblasti važenja izvjesnog pravnog poretka i u pogledu sukoba zakona onda, kada koliziona norma zemlje u pitanju upućuje na normu koja se odnosi na lice koje ima izvjestan odredjeni kvalitet, činjenica državljanstva je, danas, svakako ako ne najvažnija a ono bar jedna od najvažnijih. Medjutim, nesmetana i izravna primjena jedne ovakve norme, t. j. norme čiji su primjena i dejstvo uslovljeni činjenicom postojanja odnosno nepostojanja državljanskog kvaliteta na strani lica na koje se norma odnosi, moguća je, ako lice u pitanju ima jedno državljanstvo[53]) i ako ono ima samo jedno državljanstvo. Otuda se, pošto je pojava višestrukog državljanstva fakat koji u stvarnosti postoji, postavlja posebno pitanje pravnog značaja ovoga fakta u odnosu na činjenicu pojavljivanja državljanskog kvaliteta kao uslova za primjenu izvjesne norme, jer nesmetana i izravna, ili bar nesporna primjena takve norme nije, postojanjem ovoga fakta, osigurana.

Postojanje višestrukog državljanstva dovodi nužno, onda kada se postavi pitanje primjene jedne norme koja svoje dejstvo uslovljava činjenicom postojanja izvjesnoga državljanstva na strani lica u pitanju, pred dilemu: da li će se pribjeći kumuliranju državljanstva ili će se dati prednost jednom od državljanstava, a u ovom drugom slučaju i kome. U

vanredni uzroci koji dolaze kao posljedica teritorijalnih promjena u pogledu oblasti pojedinih država, t. j. u pogledu teritorijalne nadležnosti pojedinih pozitivnopravnih sistema, dakle koji dolaze uslijed medjunarodnog uredjenja državljanskog statusa izvjesnih skupina lica (kao takav slučaj, da, spomenemo, iz najnovijega vremena, Versajski, San-Žermenski i Trianonski ugovor o miru sa svim dopunskim aktima). Kako oni pretstavljaju posebnu i, da se tako izrazimo, statičku skupinu ovih uzroka, to mi ostavljamo, da njima posvetimo specijalnu studiju.

52) Kao što smo rekli, uzroci pozitivnog sukoba državljanstva nalaze se u samim pravnim poretcima. Otuda smo i mi osvojili ovaj način izlaganja uzroka pojave višestrukog državljanstva. Medjutim imajući od nas različiti stav prema problemu odnosa državnog i medjunarodnog prava Josef Kunz u svome radu: Zum Problem der doppelten Staatsangehörigkeit (u Zeitschrifc für Ostrecht, 1928, S. 401—437), daje sasvim drugu podjelu uzroka. Tako on smatra, da pojava višestrukog državljanstva dolazi uopće i samo kao posljedica neujednačenosti odnosa pojedinačnih državnih normi prema medjunarodnom pravu i to bilo prema općem medjunarodnom pravu bilo prema partikularnom medjunarodnom pravu. U prvom slučaju pojava višestrukog državljanstva dolazi ili uslijed toga, što je pojedinačna pravna norma protivna općem medjunarodnom pravu; ili uslijed toga, što su pojedinačne državne norme odnoseće se na dravljanstvo, i ako još uvijek u granicama okvira općeg medjunarodnog prava, ipak sadržajno različite. U drugom slučaju, pojava višestrukosti državljanstva dolazi ili uslijed toga, što se i unutar samog partikularnog medjunarodnog prava nalaze nejasnosti, praznine i protivurječnosti; ili uslijed toga, što je koja od država, na koje se odnosi partikularno medjunarodno pravo, zauzela držanje protivno ovome pravu.

53) Bliže v. naš rad: Lica bez državljanstva — Apatridi.

takvoj situaciji, odgovori dani do sada bili su vrlo različiti. Šta više, izvjesni autori, uvidjajući katkada svu težinu problema, pokušavaju, bar u izvjesnim slučajevima njegovog postojanja, da ga zaobidju, smatrajući da u takvim situacijama dolazi do uzajamnog potiranja više postojećih državljanstava, tako da se mora pribjeći nekom drugom, supsidijarnom mjerilu. Tako n. pr., Kahn,[54]) Neumeyer,[55]) Ennecerus,[56]) smatraju da se državljanstvo, onda kada se ono javlja, u slučaju sukoba zakona, kao točka vezivanja, ima u takvom slučaju zamijeniti sa domicilom pošto se više postojećih državljanstva medjusobno neutraliziraju. Medjutim, ovo gledište, koje nikako ne znači, čak i kada bi bilo usvojeno, rješenje problema, već samo njegovo, u izvjesnoj oblasti, zaobilaženje, ne može se prihvatiti, pošto pozitivna zakonodavstva ne dopuštaju njegovo usvajanje. Ono ipak može da ima značaja, u izvjesnim slučajevima, pri vršenju izbora onda, kada se alternativa sa primatom jednoga a uz isključivost svih drugih državljanstava pojavljuje kao jedino točna.

Prema tome pitanje rješenja ovoga problema postavlja se kako pred nauku tako i pred zakonodavstva u sudsku praksu. Do sada mnogobrojna gledišta iznijeta u nauci, mogu se podijeliti u dvije velike skupine: jednu skupinu pretstavljali bi oni autori, koji pokušavaju, da za rješenje ovoga problema postave individualna pravila, a drugu bi pak pretstavljali autori koji pokušavaju da za rješenje ovoga problema postave generalna pravila koja bi, odgovarajući, po njihovom mišljenju, prirodi institucije, vrijedila kao jednoobrazna za sve pravne poretke. Izmedju autora koji spadaju u prvu skupinu mogu se posebno navesti Frankenstein, Bartin i Luxburg. — Frankenstein[57]) smatra da se ne može, ni za jedan slučaj, pa čak ni za slučaj ako je u pitanju državljanin države pred čijim se vlastima postavlja problem a koji inače ima više državljanstava, postaviti apsolutno pravilo, već da za davanje prevage jednom od državljanstava u pitanju ima uvijek da bude odlučujuća činjenica psihološke zajednice izmedju lica sa višestrukim državljanstvom i odnosnog pravnog poretka.[58]) Pri tome on smatra da će, n. pr., za njemačkog državljanina koji bi bio rodjen u Argentini, te otuda bude imao i argentinsko državljanstvo, važiti, čak ako se pitanje postavi i pred njemačkim sudovima, argentinsko pravo, pošto je to pravo sredine u kojoj je on živio, sredine preko koje se izražava njegova psihološka zajednica s tim pravnim poretkom. Bude li lice u pitanju steklo višestruko državljanstvo tek u toku svoga života, onda će se, n. pr., smatrati da je ono sačuvalo svoju psihološku zajednicu sa dotadanjim pravnim poretkom odnosno da ju je promijenilo, sve prema tome da li je

54) Gesetzeskollisionen. Ein Beitrag zur Lehre des Internationalen Privatrechts, u Abhandlungen zum internationalen Privatrecht, Band I, München und Leipzig, 1928, S. 59—60.

55) Die Niederfüllbacher Stiftung, u Zeitschrift für Internationales Recht, XXII Band, 1912, S. 517.

56) Lehrbuch des bürgerlichen Rechts, Erster Band, Erste Abteilung: Einleiteng, Allgemeiner Teil, Marburg, 1928, S 147.

57) Dr. Ernst Frankenstein: Internationales Privatrecht (Grenzrecht), Erster Band Berlin, 1926, S. 89—92.

58) Činjenica koju Ernst Isay naziva prećutnom opcijom (Die mehrfache Staatsangehörigkeit, Juristische Wochenschrift, 1924, S. 1481).

ono zadržalo i dalje svoj domicil ili je konstituiralo novi domicil u zemlji novog državljanstva. — Bartin,[59]) izuzimajući slučaj kada se u izvjesnoj državi postavlja pitanje u pogledu lica koje ima izmedju ostalih i državljanstvo te države,[60]) smatra isto tako da je nemoguće dati jedno jedinstveno rješenje, pošto rješenje svakog slučaja ima da zavisi od okolnosti pod kojima se slučaj javlja. Šta više, za rješenje ovoga problema ne može se uopće postaviti nikakvo pravno pravilo. Zakonski propisi koji pridaju jednom istom licu u isti mah dva ili više državljanstava, za domaćeg suca su potpuno nepomirljivi a i svi podjednako pravni, pošto oni potiču od raznih suvereniteta od kojih je svaki za sebe podjednako zakonit. Nijedan od ovih propisa ne može dobiti prevagu nad drugim. Domaći sudac ne može da sudi u ovim propisima: on može i treba da se, u ovom pogledu, uzdrži od sudjenja. A kako, pak, on ipak mora, da ne bi učinio déni de justice, da odluči, to će on svoju odluku donijeti kao faktičku (en fait), onako, dakle, kako on smatra da treba da bude, ne vodeći računa o propisima stranih zakona, različitih izmedju sebe, koji pripisuju dva ili više državljanstava licu u pitanju. U takvom slučaju, dovoljno je da sudac utvrdi koje je od tih raznih konkurentskih državljanstava ono za koje se, faktički, lice u pitanju vezalo ili vezuje, tako da je rješenje uvijek samo jedno faktično rješenje. — Luxburg[61]) smatra da sudac ima u svakom konkretnom slučaju da istražuje koje je od više državljanstava najpogodnije da osigura, u odnosu na lice u pitanju, primjenu pravnog poretka koji svojom sadržinom najviše odgovara shvaćanjima toga lica. A kako se, po njegovom mišljenju, ratio načela nacionaliteta sastoji upravo u ovome, to je nemoguće, a priori i uopće, postaviti nikakvo rješenje kojim bi se davala prednost prije ili docnije stečenom državljanstvu ili državljanstvu koje je vezano za domicil.

Prvu skupinu autora, koji su se bavili pitanjem pravnog značaja višestrukog državljanstva, sačinjavaju oni koji pokušavaju da za rješenje ovoga problema postave individualna pravila. U drugu, pak skupinu dolaze oni autori, koji pokušavaju, da za rješenja ovoga problema postave generalna pravila koja bi, odgovarajući po njihovom mišljenju, prirodi institucije, vrijedila kao jednoobrazna za sve pravne poretke. Pri tome, oni pri postavljanju ovih pravila, povlače otsječnu razliku izmedju dviju situacija: da li se pitanje državljanstva i pridavanja posljedica činjenici državljanstva postavlja u jednoj od država čije državljanstvo, izmedju ostalih, ima lice u pitanju, ili se, pak, to pitanje postavlja u nekoj trećoj državi, t. j. pred vlastima države koja

59) E. Bartin: Principes de droit international privé selon la loi et la jurisprudence française, t. II, Paris, 1932, p. 20—26.

60) Une personne peut être considérée par la loi étrangère comme le ressortissant d'un état étranger: si la question se pose en France, il suffit que les règles du droit français sur la nationalité française confèrent à cette personne la qualité de Française; cette personne sera française pour le juge français (op. cit., t. I, Paris, 1930, p. 7).

61) Guido Luxburg: Das Internationale Privatrecht des ehelichen Güterrecht nach dem Bürgelichen Gesetzbuch für das Deutsche Reich, u Zeitschrift für Internationales Recht, XXIII Band. 1913, posebno S. 93—95.

licu u pitanju ne pripisuje svoje državljanstvo. Za svaku od ovih situacija postavljaju se različite generalne norme. Tako se skoro jednoglasno uzima da u prvom slučaju, t. j. u slučaju da se pitanje pravne situacije lica sa višestrukim državljanstvom postavlja pred vlastima države čije državljanstvo ima lice u pitanju, pa bez obzira na njegovo prebivalište ili mjesto bavljenja, svaka država ima pravo da takvo lice smatra samo i isključivo svojim državljaninom. U tome se smislu izjašnjavaju i, izmedju ostalih, Valéry,[62]) Lapradelle-Niboyer,[63]) Sauser-Hall,[64]) Melchior,[65]) Zitelmann,[66]) Niemeyer,[67]) Raape,[68]) Becker,[69]) Pfeiffer,[70]) Wolff.[71]) Izvjesna zakonodavstva, kao n. pr. brazilijansko,

62) Manuel du droit international privé, Paris, 1914, p. 325: En l'absence d'un traité, les juges doivent appliquer les dispositions de la loi française, sans tenir compte de ce que peut décider la législation du pays étranger auquel individu dont la nationalité est contestée se rattache peutêtre.

63) Répertoire de droit international, t. IV, Paris, 1929, p. 640: En France, tout individu déclaré français par la loi française doit être considéré comme tel, même s'il posséde on a posséde la nationalité d'un autre état.

64) La nationalité en droit suisse, Berne, 1921, p. 86: Chaque fois qu'un double national soumettre un litige impliquant l'application de sa loi nationale et, par conséquent, la détermination de sa nationalité, aux magistrats d'une de ses deux patries, ceux-ci devront fixer sa nationalité en application de la lex fori, sans distinguer selon qu'il a on non confirme l'un de ses indigénats par son domicile. La loi des juges saisis est en effet impérativement epplicable en ce cas, pour cette raison que toutes les lois sur la nationalité sont d'ordre public international.

65) Die Grundlagen des deutschen internationalen Privatrechts, Berrlin und Leipzig, 192. S. 447: Für die Doppelstaater trift das Gesetz keine Bestimmung. Nach der Rechtssprechung ist für das internationale Privatrecht des deutschen Rechts zu unterscheiden, ob eine der beiden Staatsangehörigkeiten die deutsche ist. Ist das der Fall, so kommt eine weitere Staatsangehörigkeit nicht in Betracht.

66) Internationales Privatrecht, Leipzig, 1897, S. 175: Ist ein Gericht zur Entscheidung berufen, das einem der beiden beteiligten Staaten angehört, so muss es im Zweifel das in seinem eigenem Staat geltende Recht zur Antwendung bringen, auch wenn eine positive Anwendungsnorm seines Staats ihm das nicht ausdrücklich vorschreibt.

67) Das internationale Privatrecht Berlin, 1901, S. 64: Wenn die deutsche Staatsangehörigkeit mit einer anderen konkurriert, so kann das deutsche internationale Privatrecht nur die erstere gelten lassen. da die Staatsangehörigkeit ihrem staatsrechtlichen Begriffe nach ausschliesslich ist.

68) Internationales Privatrecht, Berlin und Leipzig, 1931, S. 787: Dieser Meinung ist beizutreten.

69) Das Problem der mehrfachen Staatsangehörigkeit mit besonderer Berücksichtigung des Auslandsdeutschtums, u Zeitschrift für Völkerrecht, 1930, S. 506: Die Tatsache, dass das »Sujet mixte« noch einem anderen Staate angehört, berechtigt die Behörden im allgemeinen nicht, ihn anders als einen eigenen Staatsangehörigen zu behandeln.

70) Das Problem der effektiven Staatsangehörigkeit im Völkerrecht Leipzig, 1933, S. 49: Es ist hier ein ganz anerkannter Grundsatz, dass Doppelstaatige, die sich im Herschaftsgebiet eines Staates befinden, dem sie angehüren, als Inländer zu behandeln sind.

71) Internationales Privatrecht Berlin, 1933, s. 28: Ist eine der Staatsangehörigkeiten die deutsche, so behandelt das deutsche internationale Privatrecht ihn als Deutschen und ignoriert seine anderen Staatsangehörigkeiten. — Ipak prof. Wolff predvidja od ovog pravila dva izuzetka: 1. u koliko je u pitanju punoljetstvo izvjesnog lica, onda je dovolino da je ono punoljetno po zakonu bilo koje države čiji je ono državljanin pa da se smatra za punoljetnog i u svima drugim državama čije državljanstvo ono ima; 2. u slučaju rata, kada zakoni predvidjaju specijalne mjere protiv državljana neprijateliskih država i njihove imovine, ima se u svakom konkretnom slučaju ispitivati, da li će se lice u pitanju smatrati

japansko, lihtenberško,[72]) sadržavaju izričnе norme u tome pravcu, a sudska praksa najvećeg broja država prihvatila je isto rješenje.[73])

Polazeći od posmatranja državljanstva kao predmeta isključive nadležnosti svake države i imajući u vidu svu njegovu važnost u pogledu konstituiranja prava i dužnosti bilo na strani jedinke bilo na strani države, i nauka i sudska praksa a i zakonodavstva, u koliko su ona izričnо uredila ovaj slučaj, dolaze skoro jednoglasno do izloženog rješenja.[74]) Medjutim, ipak se postavlja pitanje dokle treba da ide ova isključivost države u posmatranju izvjesnog lica za svoga državljanina i negiranju svakog uticaja i značaja fakta da to lice ima i koje drugo državljanstvo odnosno koja druga državljanstva. Posebno postavlja se pitanje da li svaka od država, imajući uopće pravo da uzme u zaštitu interese svoga državljanina, može da mu tu zaštitu pruži i u državi odnosno protiv države koja ga u isto vrijeme isto tako smatra i za svoga državljanina. Kod davanja odgovora na ovo pitanje dolaze do izražaja, točnije do mjerenja dva različita interesa: interes jedne države da zaštiti interese lica koje ona smatra svojim državljaninom, i interes druge države da isključi miješanje svake druge države u pravno stanje lica koje ona smatra za svoga državljanina. Kako su ovdje u pitanju dva teško pomirljiva interesa, to je i odgovor na ovo pitanje, prema tome koji bi interes bio žrtvovan odnosno kome bi se interesu, polazeći sa stanovišta odnosnog mjerila vrijednosti, dala, kao više važnom, prevaga, različit. Tako, n. pr., čl. 6. švajcarskog zakona od 25. lipnja 1903. naredjuje: Les personnes qui, outre la nationalité suisse possèdent encore celle d'un Etat étranger, ne peuvent pas réclamer, vis-à-vis de cet Etat, aussi long-temps qu'elles y résident les droits et la protection dus à la qualité de totoyen suisse. Isto rješenje je usvojeno i u Bazi za raspravu predloženu konferenciji za kodifikaciju medjunarodnog prava.[75]) S druge strane, Francuska, Italija, a katkada i Engleska,[76]) pripisujući faktu svoga državljanstva širi i jači značaj, pokušavaju često da njegovom dejstvu osiguraju apsolutnost, te posreduju, radi zaštite interesa lica koje one smatraju svojim državljaninom, čak i u zemlji koja to isto lice smatra u isti mah i za svoga državljanina. Za naše pravo, u nedo-

za domaćeg državljanina ili za državljanina neprijateljske države, jer bi bilo suviše šematski ako bi se takva lica u svakom slučaju, shodno gore postavljenom pravilu, uvijek smatrala za domaće državljane.

72) To isto ima da znači i propis §-a 2 našeg zakona o državljanstvu.

73) Kao najpoznatije da navedemo: slučaj princeze de Bauffremont, slučaj D'Ilemann, Bosshard, Dame Cromo, Carlier, Freyberger, Chamberlain, Kramer (v. pojedinosti Ferdinand Marc Dufour: La Double nationalité, Lausanne, 1933, p. 137—153; Lapradelle-Neboyet: Répertoire de droit international t. IV, Paris, 1929, p. 639—662).

74) Pored Frankenstein-a i Luxburg-a, o kojima je već bilo riječi, izuzetak pretstavlja i Bruntschli, koji u svome djelu Le droit international codifié (Paris, 1886, p. 228), smatra da u ovakvom slučaju ima da odluči domicil lica a ne činjenica pred vlastima koje se države pitanje postavlja.

75) Un Etat ne peut exercer sa protection diplomatique, au profit d'un de ses nationaux, á l'encontre d'un Etat dont celui-ci est aussi le national, si cet individu a sa résidence habituelle dans ce dernier Etat. — Slično i čl. 4 projekta konvencije za rješavanje sukoba državljanstva, koja je izradjena na toj konferenciji.

76) La double Nationalité est-elle possible? u Revue de droit international et de législation comparée, 1926, p. 622—632.

statku izričnog uredjenja, izgleda, da bi, shodno §-u 2. zakona o državljanstvu, bolje odgovaralo ovo drugo gledište, ma da njegovo usvajanje zavisi od ocjene nadležne vlasti da li će, cijeneći sve dobre i štetne posljedice takvoga koraka, uzeti u zaštitu interese takvog lica.[77])

Kod postavljanja generalnih normi u pogledu pravnog položaja lica sa višestrukim državljanstvom, razlikuju se, kao što smo rekli, ove situacije: da li se pitanje državljanstva i pridavanja posljedica činjenici državljanstva postavlja u jednoj od država čije državljanstvo, izmedju ostalih, ima lice u pitanju, ili se, pak, to pitanje postavlja u nekoj trećoj državi, t. j. pred vlastima države koja licu u pitanju ne pripisuje svoje državljanstvo. Medjutim, dok je odgovor u pogledu pitanja koje se postavlja s obzirom na prvu situaciju, kao što smo izložili, skoro jednoglasan i jednoobrazan, odgovor u pogledu pitanja koje se postavlja s obzirom na drugu situaciju ne pokazuje istu osobinu. Pozitivni pravni sistemi ne uredjuju izričnо ovo pitanje, sudska praksa pojedinih država je vrlo različita, a i autori, priznajući svi mogućnost da lice u pitanju uživa u trećoj državi diplomatsku zaštitu svih država kojima ono kao državljanin pripada,[78]) zauzimaju različita stanovišta sve prema tome kome pomoćnom mjerilu pridavaju veću važnost. Tako Raape[79]) povlači razliku izmedju slučaju ako su državljanstva u pitanju stečena u različito vrijeme i slučaja kada su ona stečena u isto vrijeme. U prvom slučaju treba dati prednost državljanstvu koje je spojeno sa domicilom lica u pitanju, t. j. lica u pogledu koga se postavlja pitanje uživanja prava i rješenje sukoba zakona. Prenese li takvo lice svoj domocil u treću državu, t. j. državu čiji ono nije državljanin, onda će se dati prednost onom državljanstvu koje je posljednje bilo spojeno sa domicilom tog lica, a ako se dogodi da to lice nije nikada imalo svoj domicil ni u jednoj od država čiji je ono državljanin, onda se prednost ima dati novijem, dakle mladjem državljanstvu. U drugom slučaju, t. j. kada su državljanstva stečena u isto vrijeme (n. pr. rodjenjem, udajom), prednost se ima dati državljanstvu koje je spojeno sa domicilom,[80]) a samo ako su u sukobu državljanstva stečena po načelu ius soli i ius sanguinis onda treba dati prednost državljanstvu koje, po svome osnovu postanka, više odgovara državljanstvu države pred čijim se vlastima postavlja pitanje. Holff[81]) smatra da prednost u ovakvom slučaju treba dati onom državljanstvu prema kome lice u pitanju stoji u tjesnijem odnosu. Tako je to u prvom redu državljanstvo države u kojoj to lice ima svoj domicil ili mjesto dužeg zadržavanja, a zatim državljanstvo zemlje ranijeg domicila, mladje državljanstvo ili državljanstvo (kada su u sukobu državljanstva sva stečena rodjenjem) stečeno po ius sanguinis. Projekt konvencije odnoseće se na pitanja tičuća se sukoba

77) Ovo pitanje može da bude od naročite važnosti u slučaju da sporna stvar ima da izadje pred Stalni sud medjunarodne pravde u Hagu.

78) V. Becker: op. cit., S. 509—510.

79) op. cit., S. 788—789.

80) Tako da osnovno načelo i dalje ostaje državljanstvo (a ne nastupa, kao što to predlaže Walker, njegova zamjena sa načelom domicila), samo se njegovo odredjivanje zbog sukoba više državljanstva vrši uz saradnju pomoćnog mjerila domicila. O ovome treba voditi računa jer to vodi vrlo značajnim zaključcima (v. E. Bartin: op. cit., t. II, p. 22).

81) Internationales Privatrecht, Berlin, 1933, S. 29.

zakona kod državljanstva,[82]) smatrajući da se u ovakvom slučaju može licu u pitanju, radi uživanja prava ili radi rješenja sukoba zakona, priznati samo jedno državljanstvo, postavlja, kao odgovor, alternativu: prednost će se dati bilo državljanstvu zemlje u kojoj lice ima svoje glavno i uobičajeno prebivalište, bilo državljanstvu zemlje za koju je ono, prema prilikama, najviše vezano. U sličnom smislu glase odgovori i drugih autora, tako da bi se moglo, i u pogledu našeg prava, t. j. kada se pred našim vlastima postavi za rješavanje problem višestrukog državljanstva na strani lica koje nije naš državljanin, postaviti pravilo, t. zv. efektivnog državljanstva po kome će se izmedju više državljanstava dati prednost onome koje je najtjesnije vezano za pravni život lica u pitanju, a to će reći u prvom redu onome koje je spojeno sa domicilom ili mjestom prebivanja, a u slučaju da ta veza ne postoji onda će se prednost dati onome državljanstvu koje se, prema okolnostima konkretnoga slučaja, faktički javlja kao više relevantno za pravni status lica u pitanju. Na taj način, ovo naše gledište dolazi kao sinteza dvaju izloženih shvaćanja, imajući ipak za osnovu shvaćanje koje teži postavljanju generalnih normi u pogledu rješenja ovih sukoba.

Sva do sada izložena pravila odnose se na rješenje pozitivnog sukoba državljanstva ako se i kada se ovo pitanje postavi za vrijeme mira. U slučaju, pak, da se to pitanje postavi za vrijeme rata, posebno u pogledu primjene propisa o sekvestraciji imanja lica koje, izmedju ostalih, ima i državljanstvo jedne od neprijateljskih država, situacija se u nekoliko mijenja. Izvjesni autori smatraju da u ovakvom slučaju, t. j. čim lice sa višestrukim državljanstvom uopće ima i državljanstvo jedne neprijateljske države, bez obzira na odnos dopunskih mjerila koja se postavljaju kao pravila za slučajeve u vrijeme mira, treba dati prevagu tome državljanstvu, t. j. lice u pitanju smatrati državljaninom neprijateljske države pa na njega primijeniti i sve mjere, čija je primjena uslovljena postojanjem baš takvog državljanskog kvaliteta.[83]) Medjutim, ovakvo je gledište svakako jednostrano i njegova primjena može da dovede do vrlo nerealnih rezultata. Otuda se, mislimo, i ovdje mora povući razlika izmedju slučaja kada lice u pitanju, t. j. lice sa višestrukim državljanstvom ima, izmedju ostalih, i državljanstvo bilo države u kojoj se postavlja problem rješenja sukoba državljanstva (a ova je država u ratu, jer inače, t. j. ako je ona ostala neutralna, doći će do primjene pravila postavljena za slučajeve u vrijeme mira) bilo koje od savezničkih država, i slučaja kada lice u pitanju ima samo državljanstva neprijateljskih i neutralnih država. U prvom slučaju treba poći od istog pravila kao i za vrijeme mira, t. j. treba dati prednost domaćem državljanstvu odnosno državljanstvu savezničke države. Ipak, ovdje se mora učiniti i jedan izuzetak tako da će se, cijeneći prema okolnostima konkretnoga slučaja, t. j. prema stvarnom držanju lica u pitanju, takvo lice, iako ono ima bilo državljanstvo domaće države bilo državljanstvo

82) Convention concernant certaines questions relatives aux conflit de lois sur la nationalité.

83) Tako, na primjer, Lapradelle - Niboyet: Répertoire de droit international, t. IV, Paris, 1929, p. 672—685, koji navode i nekoliko slučajeva iz francuske sudske prakse iz vremena svjetskoga rata.

koje savezničke države, ipak smatrati državljaninom neprijateljske države, ako njegovo držanje bude pokazivalo neprijateljski značaj prema domaćoj odnosno kojoj savezničkoj državi.[84]) U drugom, pak, slučaju lice u pitanju smatrat će se, po pravilu, državljaninom neprijateljske države. Ipak i ovdje se mora postaviti jedan izuzetak ako se pokaže da lice u pitanju nema nikakve veze niti da je već u vremenu prije objave rata imalo veze sa neprijateljskom državom koja ga smatra za svoga državljanina, onda će se ono, izuzetno, a cijeneći prema okolnostima pojedinog slučaja, t. j. prema stvarnom držanju lica u pitanju, moći smatrati državljaninom neutralne države. Prema tome, dok je u prvom slučaju, t. j. kada lice sa višestrukim državljanstvom ima, izmedju ostalih, i državljanstvo bilo države u kojoj se postavlja problem rješenja sukoba državljanstva bilo koje savezničke države, davanje prednosti državljanstvu neprijateljske države, bar kao apstraktna pojava, izuzetak, dotle je u drugom slučaju, t. j. kada lice u pitanju ima samo državljanstva neprijateljskih i neutralnih država, davanje prednosti državljanstvu neprijateljske države, bar kao apstraktna pojava, pravilo.

Pitanje rješenja pozitivnog sukoba državljanstva postavlja se, najčešće i po pravilu, pred vlastima jedne od izvjesnih država koje su pozvane da, po načelu lex fori, primijene norme svoga pravnog poretka koji opet, svoju primjenu uslovljava činjenicom postojanja odnosno nepostojanja jednog izvjesnog državljanstva na strani lica u pitanju. Pri tome, gore izložena pravila imaju da posluže kao rukovodna mjerila. Medjutim, dogadja se da se ovo pitanje postavi i pred raznim medjudržavnim, medjunarodnim sudovima, pri čem bilo njihova nadležnost bilo njihova odluka mogu da zavise od rješenja ovoga pitanja, tako da se i ovdje ističu dva problema: ovlašćenost odnosno nadležnost jednog takvog suda da o ovom pitanju uopće rješava i, u slučaju pozitivnih odgovora, kriteriumi, koji bi imali da posluže sudu pri donošenju odluke o ovom prethodnom pitanju. Rješenje prvog problema, t. j. ovlašćenost odnosno nadležnost jednog medjunarodnog suda da o ovom pitanju rješava, stoji u tijesnoj vezi sa pitanjem domašaja isključivosti države u posmatranju izvjesnog lica za svoga državljanina i negiranju svakog uticaja i značaja fakta da to lice ima i koje drugo državljanstvo odnosno koja druga državljanstva, te prema tome, shodno u ovom pogledu ranije zauzetom stanovištu, u koliko odnosnim kompromisom nije ništa drugo odredjeno, ima se smatrati da svaka država može, makar da lice u pitanju ima i državljanstvo druge države, uzeti u zaštitu prema svakoj drugoj državi interese toga lica odnosno, u odnosu na sebe, isključiti pravo druge države da posreduje, ma u kom obliku, radi zaštite takvog lica. Otuda se, mislimo, u takvom slučaju, t. j. kada lice, koje se javlja kao stranka, posredna ili neposredna, ima državljanstva obiju država u sporu ili bar državljanstvo države prema kojoj se ono javlja kao suparnička strana, izbrani sud ima proglasiti, naglašavamo opet ako odnosnim kompromisom nije što drugo odredjeno, nenadležnim odnosno neovlašćenim za sudjenje, pošto, po pravilu, do-

84) Slično Martin Wolff: Internationales Privatrecht, Berlin, 1933., S. 29.

maći državljanin ne može tužiti svoju državu pred medjunarodnim sudovima. U istom smislu i Lapradelle-Niboyet,[85]) kao i viši izbrani sudac englesko-venezuelske komisije za naknadu štete pričinjene strancima u toku venezuelskih gradjanskih ratova.[86]) [87])

Ako se medjunarodni sud proglasi nadležnim i ovlašćenim da odluči o sukobu državljanstva, a to će biti bilo kada je tako izričnо odredjeno u kompromisu o povjeravanju izvjesne stvari tome sudu, bilo kada je u pitanju sukob državljanstva jedne od parničnih strana i državljanstva neke treće države, bilo ako bude usvojeno drugo mišljenje od ovdje iznijetog, onda se kao drugi problem postavlja utvrdjivanje kriteriuma koji bi imali da posluže sudu pri donošenju odluke o ovom prethodnom pitanju. Pri tome, ako u teoriji tako i u praksi medjunarodnih sukoba, vlada, bar u pogledu osnova, saglasnost: prednost treba dati onom državljanstvu koje se, izmedju više postojećih državljanstava, pojavljuje kao efektivno, aktivno, latentno, virtuelno.[88]) Ovo gledište, poznato pod imenom teorije efektivnog državljanstva (koje inače ima analognu primjenu i onda kada je u pitanju rješavanje, od strane vlasti izvjesne države, sukoba državljanstava od kojih ni jedno ne potiče od države kojoj pripadaju te vlasti), formulirano je u teoriji prvi put od prof. Renault-a[89]) i našlo je izraza u nekim odlukama medjunarodnih sukoba medju kojima se posebno ističu odluke donijete u slučajevima Canevaro,[90]) Montfort[91]) i von Born.[92])

---

[85]) Répertoire de droit international, t. IV, Paris, 1929. p. 662.

[86]) V. Basdevant: Conflits de Nationalités dans les arbitrages vénézuéliens de 1903 a 1905, u Revue de droit international privé 1909, p. 41—51; Frederic Marc Dufour: La double nationalité, Lausanne 1933, p. 171—173.

[87]) Suprotno gledište je usvojeno u odluci stalnog medjunarodnog izbranog suda u Hagu od 3 ožujka 1912 u slučaju Canevaro, kao i od strane viših izbranih sudaca francusko-venecuelske i talijansko-venecuelske komisije za naknadu štete počinjene strancima u toku venecuelskih gradjanskih ratova.

[88]) Dr. Heinrich Triepel: Virtuelle Staatsangehörigkeit. — Ein Beitrag zur Kritik der Rechtssprechung des französisch - deutschen Gemischten Schiedsgerichtshofs, Berlin, 1921. — Izuzetak čini praksa amerirčko - engleskih mješovitih sudova, o čem v. Dr. Christoph Pfeiffer: Das Problem der effektiven Staatsgehörigkeit im Völkerrecht, Leipzig, 1933, S. 30—39.

[89]) V. zajedničku rezoluciju predloženu od strane Renault-a, Bar-a i Brusa, sesiji Instituta za medjunarodno pravo u 1888 godini: Nous pensont qu'il est naturel de le considérer comme étant seulement le ressortissant de l'Etat auquel l'unissent le droit et le fait, dont il est sur le territoire duquel il réside, ou au service duquel il se trouve. C'est, pour ainsi dire, la nationalité active, qui doit être envisageé, et non la nationalité un peu théorique qui peut subsister à côté de celle-lá.

[90]) Odluka de la Cour permanente d'arbitrage de la Haye, od 3. ožujka 1902, čiji motivi, u ovom pogledu, glase: Considérant que, d'après la législation péruvienne (art. 34 de la Constitution) Raffael Canevaro est péruvien de naissance comme étant né su le territoire péruvien; — Que d'autre part la législation italienne (art. 4 du code civil) lui attribue la nationalité italienne comme étant né d'un père italien; — Considérant qu'en fait Raffael Canevaro s'est comporté à plusieurs reprises comme citoyen péruvien, soit en posant sa condidature au Sénat où ne sont admis que les citoyens péruviens et où il est allé defendre son élection, soit surtout en acceptent les fonctions de Consul général des Pays-Bas, après avoir sollicité l'autorisation du Gouvernement, puis du Congrès péruvien; Considérant que, dans ses circonstances, quelle qui puisse être en Italie, au point de vue de la nationalité, la condition de Raffael Canevaro, le Gouvernement du Pérou a le

IV. —Zaključak. — Fakat opstojanja lica sa višestrukim državljanstvom izaziva posebne pravne situacije koje katkada mogu biti vrlo nezgodne kako za samo lice u pitanju tako i za države koje ga u isti mah smatraju za svoga državljanina. Izvršivanje svih državljanskih dužnosti koje su nalagane od svih država kojima jedno takvo lice pripada kao državljanin, često je vrlo teško pa čak i nemoguće za lice u pitanju .To posebno važi u pogledu vojnih dužnosti i to naročito za vrijeme rata. S druge strane, zaštita interesa jednog ovakvog lica, koje za državu u pitanju može da bude samo formalno vezano, t. j. da nema nikakve stvarne zajednice sa kolektivitetom izraženim preko odnosnog pravnog poretka, pretstavlja često jedan neprijatan zadatak čije izvršenje dovodi državu u pitanju u sukob sa drugim državama koje, možda faktički opravdanije, pripisuju tome licu svoje državljanstvo. Otuda se, kako u pravnoj nauci tako i u pravnim sistemima, pokušava da se nadju mjere putem kojih bi se spriječili ili otklonili slučajevi višestrukog državljanstva a time i nezgodne posljedice koje uslijed postojanja ovoga fakta nastaju. Pri tome, sve se te mjere mogu podijeliti u dvije skipne: one koje potiču od pojedinih država i one koje dolaze uslijed medjunarodnih ugovora zaključenih u ovom cilju.

Izmedju mjera koje svaka pojedina država može poduzeti u cilju otklanjanja pozitivnog sukoba državljanstva, osim onih koje imaju za cilj njihovo preventivno sprečavanje, ističe se naročito opcija. Priznajući fakat nejednakosti uredjenja državljanstva od strane pojedinačnih državnih pravnih poredaka i kao posljedicu toga fakta činjenicu nastajanja lica sa višestrukim državljanstvom, zakonodavstva pojedinih država dopuštaju ovakvim licima, u slučajevima izričnо predvidjenim pozitivno-pravnim propisima, da se ona mogu odreći jednog od više državljanstava, te tako zadržati samo državljanstvo jedne države. Takvu instituciju predvidja i naš zakon o državljanstvu: Državljani kraljevine po podrijetlu (rodjenju ili pozakonjenju) imaju pravo da izjave u roku od 3 godine po navršenoj 21 godini života, da se odriču državljanstva kraljevine, ako su rodjeni u inostranstvu i tamo stalno nastanjeni, a dokažu da ih strana država, u kojoj su se rodili, po svo-

---

droit de le considérer comme citoyen péruvien et de lui dénier la qualité de réclamant italien.

[91]) Odluka njemačko-francuskog mješovitog izbranog suda od 10. srpnja 1926., čiji motivi, u ovom pogledu glase: La requérante étant né Montpellier n'a jamais cessé d'avoir son domicile en cette ville et d'y remplir ses devoirs civiques. Quant aux relations avec l'Allemagne, il est seulement établi que pendant la guerre, elle s'est réclamée de la nationalité allemande afin de faire viver les interêts de sa créance inscrite au Reichsschuldbuch à la Württembergische Vereinsbank. Dans ces conditions il y a leu de considérer la requérante comme française.

[92]) Odluka jugoslovensko-madjarskog mješovitog izbranog suda od 12. lipnja 1926., čiji motivi, u ovom pogledu glase: Attendu que, pour résondre ce conflit, il convient de rechercher dans lequel des deux États, l'Allemagne ou l'Hongrie, se trouvait le lieu où le requérant avait établi son domicile régulier, où il conduisait ordinanairement ses affaires, où il exerçait habituellement ses droits publiques et où il était saisi, à son tour, par l'autorité publique; que s'il est possible de déterminer ce lieu la loi du pays où cet endroit se trouve devra l'emporter sur la loi de l'autre pays en ce sens que la nationalité du demander doit être exclusivement déterminde par la première loi; que c'est en effet uniquement dant le domaine de cette loi-ci, que se trouvent réunis les éléments de droit et de fait indispensables à faire naître un lieu de nationalité effective et non seulement théorique.

jim zakonima smatra svojim državljanima (stav 1. §-a 31.). Na taj način, broj slučajeva višestrukog državljanstva, ako se lica u pitanja, što u praksi nije slučaj, budu koristila ovim ovlašćenjem, može biti smanjen. No ipak, s obzirom s jedne strane na fakultativnost opcije, a s druge strane na njenu ograničenost samo na slučajeve, koji su izričnо predvidjeni u zakonu, sam fakat višestrukog državljanstva nije ovom mjerom otklonjen, jer on ostaje i ostat će vjerojatno još izvjesno vrijeme nužna pojava medjunarodno-pravnog života.[93])

Drugu skupina mjera za otklanjanje višestrukog državljanstva, pretstavljaju mjere koje dolaze uslijed medjunarodnih ugovora zaključenih u ovom cilju. Uvidjajući sve nezgode ovakvih situacija a posebno nalazeći se u prisustvu konkretnih slučajeva koji se pojavljuju kao neriješljivi i skoro podobni da budu uzrok ozbiljnih sukoba izmedju država,[94]) pojedine države pokušavaju da ovaj problem urede medjusobnim sporazumima. Do sada, i ako svi vrlo slični po svojoj sadržini, ovi medjunarodni ugovori imaju isključivo značaj dvostranih sporazuma, t. j. zaključivani su odvojeno izmedju svake dvije pojedine države. U tome, pak, nizu, kao prvi ugovor, koji je kasnije poslužio i kao ugovor-tip za sve ostale ugovore, dolazi t. zv. Bancroft-ugovor.[95]) Početkom devetnaestoga vijeka, zbog velikog iseljavanja Evropljana u Sjevernu Ameriku, položaj ovih lica koja su, ne gubeći svoje staro državljanstvo, redovno i kao pravno sticala i državljanstvo Sjedinjenih sjevernih američkih država, bio je vrlo težak, jer su ona, vraćajući se za uvijek ili samo privremeno, bila vrlo često u svojoj ranijoj otačbini proglašavana za vojne bjegunce i dezertere, te tako, iako su najčešće ispunila svoju vojnu obavezu u Americi, dolazila u jednu vrlo neugodnu situaciju. Otuda su dosta rano, uslijed čestog posredovanja diplomatskih pretstavnika Sjedinjenih država, koji su smatrali da takvo postupanje »violating the sacred rights of hospitality towards an american citizen«, povedeni pregovori, no do zaključenja prvog ugovora došlo je tekar 22. veljače 1868. i to izmedju Njemačkog sjevernog saveza i Sjeverne Amerike. Po tome ugovoru, koji je, kao što smo rekli, poznat pod imenom Bancroft-ugovor, njemački državljanin koji bi proveo pet godina u Sjevernoj Americi, gubio je njemačko državljanstvo (razumije se pod pretpostavkom da je za to vrijeme stekao američko državljanstvo). Ipak, onaj bivši njemački državljanin koji bi se povratio u Njemačku i to bez namjere da se ponovo vrati u Ameriku, gubio je stečeno američko državljanstvo i ponovo sticao njemačko državljanstvo. Slične ugovore je iste godine za-

93) Od ovog prava opcije, koje bi se moglo nazvati redovnom opcijom, treba razlikovati pravo opcije, koje se priznaje pojedincima pri teritorijalnim promjenama država i djelovanju takvih promjena na državljanstvo lica nastanjenih na teritoriju u pitanju (ovo bi se pravo, prema tome, moglo nazvati vanrednom opcijom). — O ovom drugom pravu biti će riječi u radu o sukobima državljanstva, koji nastaju kao posljedice ugovora o teritorijalnim ustupanjima i posebno ugovora o miru (prim. 51). V. posebno odlično djelo Dr Josef L. Kunz: Die völkerrechtliche Option, I—II Band, Breslau, 1925.—1928.

94) Na pr. slučaj Carlier, koji je bio povod za zaključenje francusko-belgijske konvencije od 30. srpnja 1891, odnoseće se na ovo pitanje.

95) Nazvan tako po imenu poslanika Sjevernih američkih država u Berlinu koji ga je potpisao.

ključila Amerika sa mnogim državama južne Njemačke,[96]) a u toku vremena i sa Engleskom, Meksikom, Belgijom, ujedinjenom Švedskom i Norveškom, Austro-Ugarskom, Ekvadorom, Danskom, republikom Haiti, Brazilijom, Bugarskom. Druge države su se povele za ovim primjerom, te je do sada zaključen veći broj ugovora u ovom cilju, no svi oni, kao ni mjere pojedinačnih država, nisu bili u stanju, niti su uopće u stanju, da spriječe odnosno otklone ni fakat višestrukog državljanstva ni nezgodne posljedice koje uslijed toga fakta nastaju.

Pojava višestrukog državljanstva je, prema tome, jedan fakat koji postoji i sa kojim se mora računati. Ta pojava pretstavlja neosporno, naglašavamo još jednom: s obzirom na današnje uredjenje pravnog sklopa čovječanstva, nenormalnu pojavu, no isto tako i pojavu, sa kojom se, makar i u manjem obliku nego što se ona danas javlja, mora računati sve dok postoji ovakvo današnje uredjenje pravnog sklopa čovječanstva. Otuda, umanjenje ove nenormalne pojave može da nastupi i uslijed korekcija koje bi bile izvršene u pogledu današnjeg uredjenja pravnog sklopa čovječanstva, korekcija koje ne bi ipak značile diranje u suštinu sistema (jer se, na primjer, ne može nikako današnjoj državi oduzeti ovlašćenje da ona može dati svoje državljanstvo za nju naročito »socijalnim jedinkama«). Medjutim, njeno konačno uklanjanje nije moguće bez promjene suštine današnjeg uredjenja pravnog sklopa čovječanstva. Tek kada[97]) dodje do ostvarenja novoga jedinstvenog svjetskog pravnog sistema, kada, dakle, dodje do ostvarenja svjetskoga prava (Weltrecht) i svjetske pravne organizacije, a posebno svjetske pravo-zaštitne organizacije (Weltgerichtsorganisation) nestat će i ustanove višestrukog državljanstva, kao što će, u ostalom, nestati i mnogih drugih ustanova koje čine srž i suštinu današnjeg uredjenja pravnog sklopa čovječanstva.

Još o primjenjivanju propisa § 166. k. z.

Napisao dr. Katurić Jovan, apelacioni sudac u Novom Sadu.

U broju 8. i 9. »Mjesečnika« od 1935. god., objelodanio sam članak »O primjenjivanju propisa §-a 166. k. z.«, i ne bi se na taj članak više osvrnuo, da nije izišao članak gosp. Vučkovića Nikole, zamjenika državnoga tužioca u Zagrebu, pod naslovom »Činjenično stanje i krivično djelo s naročitim osvrtom na § 166. k. z.« u broju 4. i 5. »Mjesečnika« od god. 1936.*) Sam naslov toga članka privukao je na mene pažnju, da je i sadržina istoga pogrješna, a naročito me je potaknula, da se na taj članak obazrem, njegova izjava, da bi moje stanovište zavelo jednu pogrješnu praksu i na području onih sudova, koji do sada

96) 26. svibnja sa Bavarskom; 14. lipnja sa Badenom; 27. srpnja sa Wirttenbergom; 1. kolovoza sa Hessenom.

97) V. našu knjigu: Ugovori po pristanku — Formularni ugovori, Beograd, 1934., str. 162—165.

*) U ovom Vučkovićevom članku je pogrješno navedeno, da se gore navedeni Katuričev članak nalazi u broju 8/9 »Mjesečnika« od god. 1932., umjesto god. 1935. str. 358—363. (Opas. ured.).

takvu praksu nisu poznavali. Prije svega moram da izjavim, da poštujem sva mišljenja makar bila i netočna i neispravna, samo da su dobro obrazložena sa podacima zakonski osnovanim. Obrazloženje gosp. Vučkovića je medjutim sasvim manjkavo i na zakonu neosnovano, a glavni razlog za njegovo mišljenje je proizvoljan, u koliko tvrdi, da prestup iz §-a 166. k. z. nije samostalno krivično djelo, već da bi morao spadati u opće propise.

2. od. § 373. k. p. jasno propisuje, da je predmet presude optuženik i njegovo djelo, i sud je u tom smjeru vezan, što ne može optuženika oglasiti krivim za djelo, koje nije bilo predmet ni ranije, ni na glavnom pretresu izmijenjene ili proširene optužbe, a u koliko se tiče pravne ocjene djela i odmjerenja kazne, sud nije vezan za tužiočev prijedlog. To je posljedica glavnoga načela krivičnoga postupka, t. j. akuzatornoga načela (načela optužbe), o kojem sam se već opširno bavio u »Mjesečniku «br. 10. i 11. od god. 1932. (str. 490—503) i br. 9. i 10. od god. 1933. (str. 437—446), i po kojem se sudski postupak u krivičnim djelima može pokrenuti i provesti samo po zahtjevu ovlašćenoga tužioca (2. od. §. 1. k. z.). Tog načela se imaju strogo pridržavati svi presudni sudovi, da ne bi počinili povredu formalnoga zakona iz t. 10. §-a 336. k. p. Predmet presude može biti samo predmet optužbe, koju je podigao ovlašćeni tužilac, a koja se tiče optuženika i njegovoga djela. Djelom optuženikovim pak smatra se ono djelo, što ga je optuženi učinio, a koje se sastoji iz skupine činjenica, koje pretstavljaju obilježja jednog krivičnog djela, i zbog toga je propisano u 2. od. br. 1. i 2. §-a 202. k. p., da optužnica mora sadržavati ime i prezime optuženika uz naznačenje ličnih odnosa kao i krivično djelo, zbog koga se optužuje sa svim njegovim zakonskim obilježjima, koja su potrebna za primjenu izvjesnoga propisa krivičnoga zakona. Prema tome samo optuženi i njegovo djelo sačinjavaju činjenično stanje optužnice odnosno predmet optužbe (stvarna strana optužnice) i sud je pri donošenju presude vezan samo za tu stvarnu stranu optužnice. Ali osim stvarne strane optužnice mora sadržavati i pravnu stranu t. j. zakonski naziv krivičnoga djela zajedno sa navodjenjem propisa krivičnog zakona, koji se po prijedlogu tužiočevom ima primijeniti, a to je pravna kvalifikacija djela, za koju sud nije vezan (2. od. br. 3. § 202. k. p.).

Činjenično stanje, koje je predmet optužbe, mora biti točno navedeno sa svim njegovim zakonskim obilježjima, koja su potrebna za primjenu izvjesnoga propisa krivičnoga zakona, jer presudni sud ima samo da razmatra to činjenično stanje i da ocjenjuje, da li je isto dokazano ili ne; ako je dokazano, da li postoji kakvo krivično djelo, da li je optuženi počinilac toga djela i da li postoje okolnosti, koje isključuju krivicu ili isključuju odnosno ukidaju kažnjivost. Pravna strana optužnice odnosno kvalifikacija djela može biti i pogrješno navedena, jer sud nije vezan za prijedlog tužiočev u pogledu kvalifikacije djela. U tom pogledu ima odriješene ruke i može da to krivično djelo, ako je dokazano, okvalifikuje drukčije, nego što je kvalifikovano u optužnici, te prama toj kvalifikaciji može slobodno da odmjeri i kaznu, uzimajući u obzir otežavne i olakšavne okolnosti sa povećavanjem i ublažavanjem kazne kao i sve opće propise. I dr. M. Čubinski u

»Naučnom praktičnom komentaru zakonika o sudskom krivičnom postupku« na str. 476. kaže, da je presuda odgovor na pitanje, koje je postavljeno sudu optužbom, i sud ima da odluči, da li postoji krivično djelo, koje je navedeno u optužbi i da li je to djelo učinio optuženi; — tu stvarnu stranu optužbe sud ne može izmijeniti, nego samo prihvatiti ili odbaciti.

Stoga nije isto činjenično stanje, ako se u optužnici kaže: Optužujem lice A, da se je na dan 5. svibnja 1935. na sajmu u Samoboru potpuno opilo vinom i u takvom stanju opalilo jedan hitac iz vojničke puške na lice B. tako, da je metak ovo lice pogodio u grudi, uslijed čega je nastupila smrt povrijedjenoga; ili: Optužujem lice A., da je na dan 5. svibnja 1935. na sajmu u Samoboru opalilo jedan hitac iz vojničke puške na lice B. tako, da je metak ovo lice pogodio u grudi, uslijed čega je nastupila smrt povrijedjenoga.

U prvom slučaju sud ima da razmotri i ocjeni, da li to činjenično stanje odgovara istini ili ne, te ako je to činjenično stanje dokazano, oglasit će optuženoga A. krivim za djelo iz §-a 166. k. z.; ali ako sud nadje, da optuženi nije učinio djelo u pijanstvu, ne će ga moći oglasiti krivim za djelo iz §-a 167. k. z., ako državni tužilac u toku glavnoga pretresa ili najdalje u zaključnom govoru ne izmjeni optužnicu u pravcu §-a 167. k. z., jer suglasno akuzatornomu načelu nema prijedloga državnoga tužioca u pogledu toga izmijenjenoga činjeničnoga stanja, bez kojeg se sudski postupak ne može ni pokrenuti ni sprovesti.

Obratno pak, ako je državni tužilac optužio lice A. za djelo iz §-a 167. k. z., a medjutim na glavnom pretresu putem dokaznog postupka izbiju činjenice, iz kojih se zaključuje, da je djelo počinjeno u pijanstvu, nije potrebito, da se predmet ustupi sreskomu sudu na postupak, već će isti sud u smislu 1. od. §-u 279. k. p. oglasiti optuženoga krivim za djelo iz §-a 166. k. z., ali samo u koliko je državni tužilac izmijenio optužnicu u tom pravcu; inače će optuženoga osloboditi od optužbe na osnovu 1. od. 3. str. §-a 280. k. p. u vezi sa §-om 22. k. z. Gosp. Vučković Nikola ne postavlja granice izmedju činjeničnoga stanja (stvarna strana optužnice), koja je predmet optužbe i kvalifikacije djela (pravna strana optužnice), odnosno on istovjetuje činjenično stanje sa kvalifikacijom djela, a to su sasvim različiti pojmovi. Stoga je pogrješno njegovo mišljenje, da se u prvom slučaju optuženi ima proglasiti krivim zbog zločina iz §-a 167. k. z. i bez prijedloga državnoga tužioca, u tom pravcu, a u drugom slučaju, da se optuženi ne može osloboditi od optužbe na osnovu 1. od. 3. st. §-a 280. k. p. u vezi sa §-om 22. k. z., već da ga se mora proglasiti krivim zbog djela iz §-a 166. k. z., iako nema u tom pravcu prijedloga državnog tužioca, a to stoga razloga, što državni tužilac nije pogodio kvalifikaciju.

Ovdje se ne radi o kvalifikaciji djela t. j. o zakonskom nazivu krivičnoga djela nego o jednom izmijenjenom činjeničnom stanju, koje nije bilo predmet optužbe i koje ima obilježje jednog sasvim drugog krivičnog djela, u pogledu kojega državni tužilac nije stavio nikakav prijedlog, kako je bio dužan saglasno akuzatornomu načelu. Državni tužilac može doduše pogriješiti kvalifikaciju djela, ali zato je sud po-

zvan, da tu pogrješku kvalifikacije promijeni; no sud je dužan pridržavati se činjeničnoga stanja, opisanog u optužnici, bilo ranijoj bilo izmijenjenoj ili proširenoj i samo to činjenično stanje ocijeniti, da li postoji ili ne, i djelo prama tomu činjeničnomu stanju kvalifikovati.

U smislu 1. od. §-a 269. k. p., tužilac će sabrati sve podatke dokaznoga postupka, pak će na osnovu ovih staviti i obrazložiti svoje prijedloge kako o krivici optuženikovoj tako i o kaznenim naredjenjima, koja se imaju primijeniti na nj i na njegovo djelo, što znači, da tužilac ima, uzimajući u obzir posljedak dokaznoga postupka, izjaviti: prvo, da li po njegovom mišljenju dokazne činjenice obuhvaćaju zakonska obilježja odredjenoga krivičnoga djela, bilo onoga, koje je predmet optužbe, ili koga drugoga; drugo, koji se propis kaznenoga zakona ima primijeniti t. j. kakva je kvalifikacija toga djela; treće, da li su se stekle procesne pretpostavke za osudu i da li postoje okolnosti, koje povećavaju ili ublažavaju krivicu optuženoga, kao i da li ima okolnosti, koje isključuju krivicu ili isključuju i ukidaju kažnjivost. Prama svemu tome će tužilac udesiti svoj prijedlog.

U smislu pak 2. od. §-a 269. k. p. tužilac može kako u toku pretresa tako i u zaključnom govoru prama ishodu dokaznoga postupka optužbu i izmijeniti. To će uraditi uvijek, kada se je tokom dokaznoga postupka činjenično stanje, opisano u optužnici, tako izmijenilo, da iz toga izmijenjenoga činjeničnoga stanja proizlazi sasvim drugo optuženo lice (subjektivna izmjena), ili sasvim drugo krivično djelo (objektivna izmjena) od onoga, koje je tužilac predložio u optužnici. Drugim riječima za izmjenu optužnice je potrebito, da u toku pretresa putem dokaznoga postupka nastane promjena ili u istovjetnosti optuženika ili u istovjetnosti krivičnoga djela, jer presuda ne može glasiti na drugo lice, koje nije obuhvaćeno optužnicom, niti za drugo djelo, koje tužilac nije inkriminirao u optužnici, ako nema tužiočevoga prijedloga protiv toga drugoga lica ili u pogledu toga drugoga krivičnoga djela. Zato zakon izričito propisuje, da sud ne može oglasiti krivim optuženoga za djelo, koje nije bilo predmet ni ranije ni na glavnom pretresu izmijenjene ili proširene optužbe. Proširit će se pak optužba u smislu 1. od. §-u 266. k. p., ako je u toku glavnoga pretresa otkriveno koje drugo krivično djelo osim onoga, sadržanoga u optužnici.

Ne će nastati nikakva promjena u istovjetnosti krivičnoga djela, ako su samo neki podaci pogriješno navedeni u optužnici, n. pr. vrijeme ili mjesto počinjenoga djela, veličina štete i t. d., i presudni sud će moći uvijek takve pogrješne podatke ispraviti u presudi, jer za te pogrješne podatke u optužnici nije vezan; ali će biti vezan za raniju optužnicu, kada nastane promjena u istovjetnosti krivičnoga djela, a ta će uvijek nastati, kada se u toku pretresa tako izmijeni činjenično stanje, sadržano u optužnici, da uslijed toga izmijenjenoga činjeničnoga stanja izlazi jedno sasvim drugo krivično djelo od onoga, sadržanoga u optužnici, kao što je to slučaj, kada se u toku pretresa izmijeni činjenično stanje, koje ima obilježje zločina lišenja života iz §-a 167. k. z. ili kakvoga drugoga krivičnog djela, koje se progoni po službenoj dužnosti, u takvo činjenično stanje, koje ima obilježje prestupa iz §-a 166. k. z. i obratno, te zato će državni tužilac morati uvijek u toku pretresa ili u zaključnom govoru izmijeniti raniju optužnicu, da presudni sud uzmože oglasiti optuženoga krivim u pravcu onoga krivičnoga djela po izmijenjenoj optužnici saglasno akuzatornomu načelu.

Na tom stanovištu stoji ne samo apelacioni nego i kasacioni sud u Novom Sadu. Kakvo su stanovište zauzeli ostali viši sudovi u ostalim područjima naše države, nije mi poznato.

Primjer koji je naveo gosp. Vučković Nikola u pogledu lišenja života iz 2. od. §-a 167. k. z., da sud može kvalifikovati prema prilikama po 1. od. §-u 167., §-u 168. i 2. od. §-u 178. k. z., to je sasvim druga stvar, jer se tu radi o kvalifikaciji djela, za koja sud nije vezan, budući su djela istovjetne prirode (istovjetna) »krivična djela protiv života i tijela«, u kojima je jedno lice lišeno života, ali to ne vrijedi za § 166. k. z., iako je i tu jedno lice lišeno života, jer § 166. i § 167. k. z. nisu istovjetne prirode, pa prama tome ne može biti ni govora o kvalifikaciji.

Tako isto sud može nekoga osuditi mjesto kradje za utaju ili prevaru i obratno, jer su ta djela istovjetne prirode »krivična djela protiv imovine«; ili mjesto pokušaja može ustanoviti svršeno djelo i obratno; ili mjesto doloznoga djela ustanoviti kulpozno djelo i obratno.

Medjutim krivično djelo iz §-a 166. k. z. je sasvim samostalno krivično djelo i kao takvo je ušlo u glavu XV. krivičnoga zakonika u skupinu krivičnih djela protiv javnoga mira i poretka, i to ne slučajno nego po prijedlogu pokojnog dra Ogorelice Nikole, koji je bio član komisije za preradbu krivičnoga zakonika. Taj propis ne važi kao opći propis i ne odgovara istini, da je zakonodavac nespretno uradio, kada taj popris nije uvrstio medju opće propise, kako tvrdi gosp. Vučković Nikola, jer sam pokojni dr. Subotić Dušan, uvaženi kriminalista, bivši pretsjednik kasacionoga suda u Beogradu i ministar pravde, koji je takodjer bio član komisije za preradbu krivičnoga zakonika, u časopisu »Policija« br. 5. i 6. od 1932. god. u članku »Značaj pijanstva u kaznenom pravu« izričito kaže: »Po mjestu, gdje se ovo naredjenje nalazi, vidi se, da je ovo djelo shvaćeno kao samostalno krivično djelo i da je u sistemu stavljeno u skupinu krivičnih djela protiv javnoga mira i poretka«.

O potrebi reformiranja zakona o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti

Napisao dr. Šantek Miroslav, apelacioni sudac u Zagrebu.

Pod ovim naslovom napisao je sveučilišni profesor gosp. dr. Dolenc Metod temeljitu raspravu u ovogodišnjem »Mjesečniku«, br. 6—7 (str. 287—301). Nije mi ni izdaleka namjera, da se upuštam u raspravljanje ovoga zamršenoga pitanja, nego bih htio samo da naveden neke sitnije netočnosti u ovoj raspravi s naročitim obzirom na osudu Stola sedmorice u t. zv. osječkom procesu, na koju se rasprava osvrće.

1. Na strani 292. (redak 8) rasprava veli, da Stol sedmorice u spomenutoj osudi kaže, da je član 5. z. o s. z. procesualne naravi. Šteta

je, što u toj raspravi nije citiran i ovaj stavak osude Stola sedmorice, a koji glasi: »Istina je, da je propis prvoga stava čl. 5. i materijalno-kazneno-pravne naravi, ali on je obzirom na čl. 11. i slijedeće i gradjansko-pravne naravi, jer veli, da će »ovaj zakon«, dakle i njegova materijalno-kazneno-pravna naredjenja i procesualna i gradjansko-pravna naredjenja vrijediti i za državne službenike i za druga lica« (»Mjesečnik«, god. 1937., str. 78, redak 30 i sl.).

Ne stoji dakle tvrdnja, da osuda Stola sedmorice smatra propis člana 5. z. o s. z. isključivo procesualnim propisom već ga smatra i materijalno-pravnim propisom.

2. Na strani 292. (redak 18. i sl.) veli se, da je meritorno rješenje Stola sedromice pravilno, ali da samo obrazloženje ne odgovara zakonitom stanju, i zatim nastavlja: »Ne može se, naime, rješenje ovoga problema osnivati na tome, da je propis čl. 5. z. o s. z. procesualno-pravnog značaja.« Rasprava se ovdje pod točkom V. bavi pitanjem »uticaja ličnih okolnosti na odgovornost« (str. 291—294.).

Smatram, da je ovo mišljenje rasprave o osudi Stola sedmorice netočno ili barem nepotpuno u toliko, što Stol sedmorice ne rješava ovo pitanje uticaja ličnih okolnosti na odgovornost sa procesualno-pravne strane.

To se jasno vidi iz razloga osude (»Mjesečnik«, god. 1937., str. 78., redak 41. i sl.), gdje se veli: »Da i nema prvoga stava čl. 5., imalo bi se u materijalno-kazneno-pravnom smislu postupati s potstrekačima i pomagačima, koji navode državnoga službenika, isto tako kao i sada, a to već obzirom na čl. 4. u vezi s 34. k. z.« Do toga konačnoga posljetka dolazi i rasprava na str. 294.

I sva dalja izlaganja Stola sedmorice kao i prethodna (u pet-šest redaka prije ove rečnice) bave se s ovim pitanjem — u pozitivnom pravcu t. j. u cilju, da izlože vlastito shvaćanje ovoga pitanja sa strane Stola sedmorice — čisto s materijalno-pravne strane i bez obzira na čl. 5. z. o s. z. (»Mjesečnik«, god. 1937., str. 78. i 79.), a s tim se izlaganjima očito slaže i rasprava (str. 294., t. VI. i sl.). Iz toga se vidi, da Stol sedmorice u spomenutoj osudi ne rješava problem, o kojem se u raspravi govori pod točkom V., sa procesualno-pravne strane.

S članom 5. z. o s. z. bave se ova izlaganja osude Stola sedmorice samo u negativnom pravcu t. j. samo u cilju, da oprovrgnu ono pravno shvaćanje prvostepenoga suda, koje on iz toga člana izvodi. Istina je, da Stol sedmorice u ovom dijelu svoga izlaganja daje članu 5. z. o s. z. u glavnom procesualno-pravno značenje, a to naročito obzirom na stav drugi čl. 5. z. o s. z.

Razlika je izmedju osude Stola sedmorice i rasprave u tom, što osuda smatra, da je čl. 5. z. o s. z., u koliko je materijalno-pravne naravi, a naročito njegov prvi stav, bio obzirom na propise čl. 4. z. o s. z. i § 34. k. z. sasvim suvišan i da je u praksi izazvao samo nepotrebnu zbrku, dok je prema izlaganju rasprave po intenciji redaktora ovaj član »jasno htio« (str. 294., redak 17.), da u zakon unese »pravu jasnoću« (str. 294., redak 5.).

3. Na str. 292. (redak 40. i sl.) rasprava veli, da pozivanje na norme §§-a 21. i 22. k. p. u rješidbi Stola sedmorice boluje na tome,

što u vrijeme obnarodovanja z. o s. z-a one još nisu bile na snazi! Iz toga se može zaključiti, da osuda veli, da su ove norme bile na snazi već u doba, kada je stupio na snagu z. o s. z., jer čemu bi inače rasprava isticala ovu rečenicu?

Medjutim osuda veli o tom doslovno ovo: »Prema tomu prvi stav čl. 5. s procesualne strane odgovara §-a 21. k. p., koji govori o subjektivnom koneksitetu t. j. o više okrivljenika, koji su u vezi, dok drugi stav čl. 5. govori o objektivnom koneksitetu t. j. o krivičnim djelima, koja su u medjusobnoj vezi, pa odgovara §-u 22. k. p.«

Nigdje se ovdje ne veli, da su propisi §§-a 21. i 22. k. p. već bili i na snazi u doba, kada je stupio na snagu z. o s. z. (u to doba su samo stupili u život obnarodovanjem u »Službenim Novinama« od 23. veljače 1929. br. 45-XX.), pa se iz te navodne pretpostavke i ne izvodi nikakav zaključak. Ovdje se samo u cilju tumačenja člana 5. z. o s. z. isporedjuju njegovi propisi sa propisima §§-a 21. i 22. k. p. i na osnovu toga tumačenja, kako ga »donosi vlastito značenje riječi u njihovu savezu i jasna namisao zakonotvorca« (§ 6. o. g. z.) u upotrijebljenim riječima u njihovu savezu dolazi do posljetka, da jedni propisi odgovaraju drugima i ništa više. Jasno je pak, da je i isporedjivanje jednih pravnih propisa s drugima, što više, isporedjivanje domaćega zakonodavstva s inostranim, takodjer — cum grano salis — dopušteni elemenat tumačenja.

Ne osporavam, da je bila intencija redaktora, da u članu 5. z. o s. z. dadu isključivo materijalno-pravne propise, a kako su oni u tom uspjeli, neka gdvori njihovo djelo. Član 5. z. o s. z. glasi:

»Za sva u prethodnim članovima spomenuta djela će važiti ovaj zakon kako u pogledu izvršilaca tako i u pogledu potstrekača i pomagača, bili oni državni službenici ili druga lica.

Ako lice, protiv koga se vodi postupak zbog jednog od djela spomenutih u čl. 1. i 3., treba da odgovara još za koje krivično djelo, koje nestoji u vezi s ovim djelom, ne će vrijediti postupak po ovom zakonu za to djelo, nego će se ono izdvojiti i uputiti nadležnomu sudu na postupak.«

Kako se vidi, prvi stav člana 5. z. o s. z. govori o »ovom zakonu«, a ovaj zakon sadržaje ne samo materijalno-pravna nego i procesualna, gradjansko-pravna, disciplinska i ina naredjenja. Ako su redaktori ovoga zakona htjeli dati članu 5. isključivo materijalno-pravno značenje, kako se to mora vjerovati izlaganju rasprave (str. 293. i 294.), onda im je bila upravo zakonska dužnost (§ 6. o. g z.), da se tako i izraze, a ne da govore o »ovom zakonu«, iz kojih riječi se mora misliti na sve propise toga zakona, a ne samo na materijalno-pravne. Posve je nedostatno bilo strpati ove propise pod zajedničku kapu s naslovom: »Djela, za koja važi ovaj zakon.« I onda nije čudo, ako je praksa tumačila ovaj propis onako, kako to donose njegove riječi u njihovu savezu (§ 6. o. g. z.), a kad tamo tek se nakon otkrivanja pravničkoj javnosti nepoznate i nepristupačne povijesti raznih projekata ovoga zakona i nakon drugoga razlaganja moglo doći do zaključka, da se pod riječima »ovaj zakon« nema razumijevati ono, što su redaktori rekli nego ono, što su oni mislili (isp. raspravu, str. 291—294.).

Jednako tako ako su redaktori htjeli, da u drugom stavu dadu isključivo materijalno-pravne propise, onda nikako nisu smjeli taj stav sastaviti tako, da sve vrvi od procesualno-pravnih pojmova, nego su trebali, kako ono narod kaže, odmah »s farbom na srijedu«, da ih svaki razumije, a da se ne mora tek čekati dugi niz godina na otkrivenje onoga, što su oni mislili.

Ovako je ovaj cijeli član 5. z. o s. z. stilistički potpuno promašen, pa je sigurno, da je i to jedan od razloga, zašto je prvostepeni sud ovaj član u praksi onoko primjenio, kako ga je primjenio (»Mjesečnik«, god. 1937., str. 78. i 79.).

Pravosudje

a) Gradjansko

Redovitim ovršnim putem ne može se ovršenika prisiliti, da prokaže svoju imovinu.

Odluka Apelac. suda u Zagrebu od 7. ravnja 1937., I. Pl. 2050/37-I.

Apelacioni sud u Zagrebu u pravnoj stvari i t. d. odlučio je:

Ništovna se žalba odbacuje. Utok se otpućuje i potvrdjuje pobijana odluka prvostepenog suda.

Razlozi:

Ništovnu žalbu je valjalo odbaciti, jer u postupku prvostepenoga suda nema niština, označenih u § 339. gr. p. p.

Na temelju pravomoćne i izvršive presude Okružnoga suda u Zagrebu, dozvolio je prvostepeni sud na molbu ovrhovoditelja N. dr. B. iz Z., ovrhu na pokretnine ovršenika G. I. kao i ovrhu na beriva njegova sve to radi dužnih D 21.930.25 spp. Obje ovrhe su ostale bez uspjeha, pa stoga ovrhovoditelj molbom de pr. 22. veljače 1937. pod br. 13. stavlja prijedlog, da se pozivom na § 540 grpp. hrv. odredi kod suda ročište, na kojem će imati ovršenik pod prisegom prokazati svoj imetak a napose da nema nikakovih dohodaka od firme I. G. Prvostepeni je sud odlukom od 23. veljače 1937. ovu molbu odbio, jer da su odnosne ustanove grpp. stavljene van snage §-om 1. zak. čl. VIII. 1870.

Ovu odluku prvostepenog suda pobija ovrhovoditelj utokom, u kojem pozivom na ustanove § 77. steč. zakona, čl. 33. Ugrpp. i pozivom na 46 stav 2 J. p. dokazuje opravdanost svoje molbe. Osim toga poziva se na Derenčinov tumač ovršnoga reda, u kojem Derenčin razlaže, da zak. čl. VIII. 1870. nisu ukinute odredbe §§ 540—548 st. grpp. u cijelosti već samo u toliko, u koliko se odnose na odnosni zatvor dužnika. Utok nije osnovan. U § 540 st. grpp. bilo je odredjeno, da ovrhovoditelj može podnijeti sudu prošnju, da se ovršeniku naloži, da pod prijetnjom kazni zatvora, u roku od 3 dana prokaže vaskolik svoj imetak; a ako ovršenik tome pozivu suda ne udovolji, da ima sudac na dalju prošnju ovrhovoditelja dozvoliti zatvor. U § 1. zak. čl. VIII. 1870. je odredjeno, da od dana, kojega bude zakon ovaj proglašen, ne može se dozvoliti, niti ako je dozvoljena preduzeti ili nastaviti, ovrha na osobu dužnikovu radi mjenbenih ili inih novčanih tražbina. Iz ovih zakonskih odredaba proizlazi nedvojbeno, da je zakonodavac u § 540 grpp. dozvoljavao osobni zatvor nad dužnikom, ako se on u roku od 3 dana ne odazove pozivu suda, da prokaže svoj imetak. Nije ovdje odredjeno da se dužniku može naložiti, da pod prisegom taj imetak prokaže, već je odredjeno, da se imade zatvoriti, ako imetak ne prokaže. Ovo proizlazi i iz odredbe § 280 grpp. (staroga), gdje je zakonodavac odredio, da se imade onaj, koji je dužan prokazati imetak, tužbom prisiliti na prokazivanje imetka i izreći onda o tom, da je dužan položiti prokaznu prisegu. Slijedi dakle, da je zakonodavac u ovršnom stadiju dozvolio samo osobni zatvor nad onim dužnikom, koji ne bi

htio udovoljiti pozivu suda, da svoj imetak prokaže. Ali osobni je zatvor nad dužnikom ukinut §-om 1. zak. čl. VIII. 1870. iz čega opet slijedi, da je tim ukinuta u cijelosti odredba §-a 540 grpp. o prokazivanju imovine u ovršnom stadiju. Da je tome tako slijedi iz činjenice, da je austrijski zakonodavac, nakon ukinuća osobnog zatvora predvidjenog u grpp-u, donio zakon od 16. ožujka 1884. (d. z. l. br. 35), u kojem u § 3. navadja prokaznu prisegu u stadiju ovršnom. Propis § 548 grpp. (staroga), koji je dozvoljavao prokaznu zakletvu na molbu ovrhovoditelja u postupku ovršnom bez prethodne tužbe i onda ne može se uporabiti, jer je taj propis vrijedio samo za stanovita lica, medju koja se ovršenik uvrstiti ne može. Pozivanje ovrhovoditelja na odredbe stečajnoga zakona je neumjesno, jer se odredbe ovoga specijalnoga zakona ne mogu potegnuti na postupak van stečaja. Isto tako je neumjesno pozivanje ovrhovoditelja na odredbe čl. 33. Ugrpp., jer i ove zakonske odredbe pretstavljaju urednu tužbu i osudu o tom, da je tuženik dužan položiti prokaznu zakletvu. Odredbe novoga J. p-a o položenju prokazne zakletve ovršenika nisu još stupile na snagu, pa se ne mogu uzeti u obzir.

Iz ovog slijedi, da de lege lata ovrhovoditelj nema prema sadanjem stanju zakonodavstva pravnoga sredstva, da ovršenika prisili u ovršnom postupku na prokaz imovine i polaganje prokazne zakletve. Ovo može vjerovnik za sada postići samo tako, da kod nadležnoga suda stavi prijedlog za otvorenje stečaja nad imovinom svoga dužnika, koji se stečaj radi pomanjkanja imovine otvoriti ne će, ali će onda moći prisiliti dužnika, da pod prisegom prokaže svoj imetak.

Priopćio dr. Njemčić Bogdan, odvjetnik u Zagrebu.

»Contra bonos mores« su oni čini, koji se prema općemu shvaćanju kose sa vladajućim moralnim načelima naroda odnosno društva.

Rješidba stola sedmorice od 8. travnja 1937. br. Rev-374/1937.

(Osuda Okružnog suda u Osijeku od 16. rujna 1936. br. II. Po-13/1936, osuda Apelacionoga suda u Zagrebu od 29. prosinca 1936. br. Pl-7062/1936.).

U gradjanskoj parnici dotičnoga prinudnoga udruženja protiv trgovca M. E. radi djela iz §-a 1. zakona o suzbijanju nelojalne utakmice

okružni sud je odbcio tužbu

Iz obrazloženja: Na temelju iskaza svjedoka P. L. sud se uvjerio, da tuženi nije šećer prodavao ispod dobavne cijene, da dakle nije povrijedio dobre običaje, pa prema tome nije učinio djela iz § 1. zak. o suzbijanju nelojalne utakmice.

Apelacioni sud nije uvažio priziv tužiteljskog udruženja.

Iz obrazloženja: Time, što tuženi u cijenu šećera nije ukalkulirao neke svoje režijske troškove i javne dažbine, on po stanovištu ovoga prizivnoga suda još nije postupao protiv dobrih trgovačkih običaja. Postupak naime protiv dobrih običaja kod prodaje mora, da uzmogne tvoriti djelo nelojalne utakmice, biti takav, da bude upadljiv i očit, a ne takav, da se tek minucioznom kalkulacijom sa veličinama reda 0.01 pare može ustanoviti, da li predleži povreda dobrih običaja. Osim toga ovaj sud je mišljenja, da trgovac i ne bi morao u cijenu svoje robe ukalkulirati baš svu svoju režiju, i da bi (iz razloga reklame, ili da se uvede, ili slično) mogao i smio tu režiju prevaliti možda na druge proizvode, ili ju djelomično i nadoplaćivati, a da tim ipak ne povrijedi propis § 1. zak. o suzb. nelojalne utakmice. Nikakvi javnopravni propisi ne sile trgovca, da baš mora sve javne dažbine ubrati na onoj istoj robi, za koju ih je platio; on samo državnom eraru odgovara za te dažbine, a kako će ih on prevaliti na potrošače, to je opet njegova stvar dakako u granicama postojećih propisa.

Stol sedmorice nije uvažio reviziju tužiteljskog udruženja.

Iz obrazloženja: Tužilac osniva svoj tužbeni zahtjev na općoj odredbi §-a 1. zakona o suzbijanju nelojalne utakmice od 4. travnja 1930., prema kojoj odredbi može biti tužen onaj, koji u poslovnom prometu radi utakmice učini djelo protivno dobrim običajima, koje bi djelo moglo da ošteti drugoga takmičara. Valja dakle za opravdanje tužbe iz navedene odredbe u prvom redu da predleži djelo protivno dobrim običajima. Ova zakonska odredba medjutim, kada govori o činima protivnima dobrim običajima, nema u vidu običajno pravo (§ 10. ogz.) odnosno trgovačke običaje (§ 1. trg. zak.), kako to uzima

pobijana presuda prizivnoga suda, već one čine, koji se prema općemu shvaćanju kose sa vladajućim moralnim načelima naroda odnosno društva (contra bonos mores § 26. ogz.). Samo pak prodavanje robe ispod nabavne cijene ili tržne cijene koštanja ne sadržaje u sebi ništa, što bi se kosilo s tim moralnim načelima, pa se prema tome niti ne protivi dobrim običajima. Ako dakle u poslovnom prometu biva takvo prodavanje, i radi utakmice, iako se njim oštećuje drugi takmičar, to se u takvom djelu još ne stiču kriterija učina predvidjenoga u § 1. zakona o suzb. nelojalne utakmice.

Prema tome je neodlučno, da li je tuženik slador prodavao ispod nabavne cijene ili cijene koštanja; a slijedom toga je takodjer neodlučno u tom pravcu pretresati činjenice i izvoditi dokaze, jer je i mimo toga nemoguće stvar iscrpljivo pretresti i temeljito ocijeniti; pa je pizivni sud opravdano, ako i uz drugu pravnu motivaciju, tužbu odbacio.

Priopćio dr. Karner Ivo, odvjetnik u Osijeku.

Odgovornost države gradjaninu zbog štete, koju mu je nanio sudski organ (.l. 25. Zs. i čl. 47. Uvgrpp.)

Rješidba Stola sedmorice od 26. studenoga 1936. br. Rrv. 1089-2-1936.
(Osuda Okružnog suda u Sl. Požegi od 12. ožujka 1936. Po 152-1935.-9, osuda Apelacionoga suda u Zagrebu od 27. svibnja 1936. Pl. 3255-1936.-2).

U pravnoj stvari mldbne J. O. iz Sl. B. proti državnog erara kraljevine Jugoslavije radi isplate otštete od D 49.430 spp. donio je

Okružni sud u Sl. Požegi ovu presudu:

I. Odbija se prigovor nenadležnosti suda.

II. Tuženi državni erar kraljevine Jugoslavije dužan je tužiteljici mlodbnoj J. O. iz Sl. B. s naslova otštete isplatiti na ruke tutora svotu od D 49.430 sa 6% kamata od 14. listopada 1931. do isplate i naknaditi parnični trošak u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

Obrazloženje: Tužiteljica tvrdi, da joj je poslije očeve smrti imenovan tutorom brat J. N., nastavnik gimnazije u B., a kada je brat premješten na realnu gimnaziju u Sl. B., da se je i ona s njime preselila u Sl. B., te da je po sporazumu kot. suda u Sl. B. sa kotarskim sudom u B. prenešeno starateljstvo nad njom na kot. sud u Sl. B. odlukom kotarskog suda u B. od 28. kolovoza 1931. br. Si 125-1925.-30, pa u dokaz toga prilaže tutorski dekret u izvoru, te prepis citirane odluke, a predlaže i uvidjaj u spise. Tvrdi, da je sreski sud u B. citiranom odlukom odredio realizaciju tužiteljičine uložnice br. 3237 ispostave Z. banke za B. i H. u B. u iznosu od D 47501 i da je pozvao ovu ispostavu, da svu gotovinu s priraslim kamatima izruči kot. sudu u Sl. B., te tvrdi, da je ispostava Z. banke 22. rujna 1931. realizirala ovu uložnicu i iznos od D 49.430 doznačila putem J. banke d. d. podružnice u Sl. B. kotarskom sudu u Sl. B., a u dokaz toga prilaže dopis Z. banke od 17. kolovoza 1935. br. 27552, dopis ispostave te banke u B. od 14. kolovoza 1935. i dopis sreskog suda u B. od 26. kolovoza 1935. br. Si 125—25—30. Tvrdi nadalje, da je 14. listopada 1931. podigao od J. banke podružnice u Sl. B. tadanji starješina sreskoga suda U. J. u Sl. B. taj doznačeni iznos od D 49430 i o tome izdao potvrdu, u kojoj se poziva na odluku sreskoga suda u B. br. 18602/gr. B 512-1931, i na tu potvrdu da je uz svoje potpis stavio službeni žig: Pretstojništvo kr. kotarskoga suda u Sl. B., a u dokaz toga priložila je prepis te povrde, te dopis J. banke. Kada je tužiteljica u lipnju 1935. maturirala, te se odlučila za nastavak studija na sveučilištu, da se je njezin tutor početkom kolovoza 1935. kod sreskoga suda u Sl. B. raspitivao, da li će moći dobiti za njeno školovanje uloženi kod suda novac, ali da je doznao, da kod toga suda nije evidentiran taj novac, pa da je stoga molbom od 8. kolovoza 1935. zatražio od suda, da izvidi, što je sa novcem, a i sam se obratio na ispostavu Z. banke u B. i na njezinu centralu u S. kao i na J. banku u O. kao pravnu slijednicu B. podružnice i da je saznao, da je tužiteljičin novac 14. listopada 1931. isplaćen starješini sreskoga suda u Sl. B. U dokaz toga prilaže dopise i predlaže saslušanje stranaka, te uvidjaj u spis suda u Sl. B. R 756-1935. Tvrdi, da je sreski sud u Sl. B. provedenim izvidima ustanovio, da tužiteljičina gotovina nije nigdje zavedena ni uložena i da je tužiteljica za taj iznos oštećena. U dokaz svega toga poziva se na odnosne dopise, te na spise sreskoga suda u B. Si 125-1925-30 i spise sreskoga suda u Sl. B. Su 124-35, R 512-1931 : R 756-1935.

Tuženi je stavio na prvom ročištu prigovor nenadležnosti suda kao i promašene pasivne legitimacije, jer da U. nije više sudac i da stanuje u V., dakle na području okružnoga suda u O., pa da ga je stoga trebalo i lično tužiti, a stavlja i prigovor preuranjene tužbe, jer da nije prethodno proveden krivični postupak. Sve navode tužbe poriče, a prilozima prigovara istinitost i ispravnost.

Prigovara visini utuženog iznosa i stavlja prigovor zastare, jer da je čin počinjen god. 1931., pa je tužiteljičin tutor dužan bio polagati račun o upravi s malodobničkom imovinom i interesovati se, kakovo je stanje uloženoga novca, te da je mogao za štetu saznati već god. 1931. Tvrdi, da U. nije smio lično dići novac, već je to imao učiniti režiser, pa jer nije postupao propisno, da odgovara lično.

Tužiteljica na prigovore tuženoga predlaže, da se uzme uvidjaj u spise, koji su u savezu sa tužbenim prilozima, a glede dopisa novčanih zavoda, da se preslušaju ravnatelji tih zavoda, te konačno predlaže, da se za slučaj uvaženja prigovora nenadležnosti po § 357 grpp. ustupi spis okružnomu sudu u Z. Tuženi priznaje priloge A, B, L, J, I i M istinitima, te predlaže, da se presluša kao svjedok U. J. u istinitost svoga potpisa na potvrdi, kao i svjedoci Š. N. bivši direktor i Š. P. njegov zamjenik i da se njihovim preslušanjem utvrdi, kome je novac isplaćen.

Pripušten je dokaz uvijdjajem u spise, te su nabavljeni pisi Si 125-25 i Os 83-1925 od sreskoga suda u B. i spisi R 512-31, R 756-1935 i Su 124-1935 od sreskoga suda u Sl. B. kao i od J. banke d. d. izvorne potvrde od 14. listopada 1931. vrhu D 49.430, a nabavljen je i ovosudni presidijalni spis Su 373-1935, te je u sve te spise uzet uvidjaj i ti spisi pregledani, pročitani i sravnjeni s tužbovnim prilozima, a obzirom na propise § 447 i 411 grpp. pripušten je dokaz uporedjenjem rukopisa, pa je ovaj sud uporedjujući potpise U. na potvrdama sa njegovim neprijepornim potpisima iz ovosudnoga spisa Su 373-1935 došao do uvjerenja, da su potpisi na potvrdama istovjetni sa neprijepornim potpisima U. iz spisa Su 373-1935 i da potiču od iste ruke i da nisu falsifikovani, dočim je dokaz svjedocima U. J., Š. N. i Š. P. kao suvišan po § 371 grpp. odbiien, jer se ne čini važnim za odluku. Tako bi bilo činjenično stanje.

Prigovor nenadležnosti ovoga suda nije se mogao uvažiti s razloga, što je po § br. 4 grpp. bez obzira na vrijednost spornoga predmeta za sporove o naknadi štete, koju učine gradjanima državni ili samoupravni organi nepravilnim vršenjem službe, isključivo nadležan okružni sud, a po članu 25 z. o s. r. s. gradjanin ima pravo, da podiže kod redovnog suda tužbu na otštetu protiv države zbog štete, koju mu je nanio sudac pri vršenju službene dužnosti, a ta se tužba podnosi po redovnom gradjanskom postupku, dočim je po § 76 grpp. mjesno nadležan onaj stvarno nadležni sud, u području kojega se nalazi sjedište državne vlasti, koja je pravo povrijedila, prema čemu je stvarno nadležan ovaj okružni sud, jer se na njegovom području nalazi sreski sud u Sl. B. gdje se šteta dogodila, a nikako ne može biti nadležan okružni sud u O., jer da sada U. stanuje u V., pošto on nije ni tužen. — Stoga je valjalo ovaj prigovor odbiti.

Na osnuvo posljetka cijelokupne rasprave izvedenih dokaza, a naročito na osnovu dviju izvornih potvrda od 14. listopada 1931, koje nose izvorni potpis U., a potvrdjene su žigom pretstojništva kotarskog suda u Sl. B., matra ovaj sud utvrdjenim, da je J. banka isplatila U. J. starješini kotarskog suda u Sl. B. iznos od D 49.430, jer su namire po § 1426 ogz. pismeno svjedočanstvo pretstojništva ovoga suda, da je ta isplata izvršena, a tužena nije ni pokušavala dokazati, da isplata nije obavljena, jer je pozivanje na svjedoka U. J. ovaj sud odbio s razloga, što je isti — kako je kod ovoga suda notorno — sudjen već radi zločina utaje, a poslije presude zatražio ponavljanje krivičnog postupka, jer da je duševno bolestan, pa na iskazu takovog svjedoka ovaj sud ne bi mogao nikako uvjerenje osnivati i stoga provadjanje i toga dokaza smatra suvišnim.

Pošto postoje sve pretpostavke iz člana 25 z. o. s. r. s., a naročito utvrdjeno je na osnovu sudbenih spisa, da je tužiteljičin pupilni novac, koji je bio kod sreskog suda u B. na osnovu § 107 cit. zakona po sporazumu sa sreskim sudom u Sl. B. odlukom sreskog suda u B. od 28. kolovoza 1931. br. Si 125-25-30 ustupljen kotarskom sudu u Sl. B., a utvrdjeno je i to, da je taj novac podignut po pretstojništvu potonjega suda, ali nije ni koristonosno uložen niti se nalazi u sudbenom pologu, niti je izručen malodobnici ili njenomu tutoru. Što više nestalo je i spisa R 512-1931, koji je osnovan povodom prenosa starateljstva tužiteljice sa sreskoga suda u B. na sreski sud u Sl. B. Na taj spis poziva se spomenuta odluka

B. suda Si 125-25-30, a poziva se i potvrda od 14. listopada 1935, kojom je dignut novac.

Da je šteta posljedica radnje ili neradnje suca i da je uslijedila pri vršenju službene dužnosti, van svake je sumnje, jer se radilo o novcu lica, koje se nalazi pod starateljstvom, pa već kao takovo toji po § 21 ogz. pod osobitom zaštitom zakona, pa kada je straješina suda pupilni novac dizao ili dao podići u banki, radio je u vršenju službene dužnosti. Postoji krivica suca, jer je on svojim dopisom od 17. kolovoza 1931. br. 13602/gr. R 512-1931 obavijestio sreski sud u B., da je sporazuman, da se starateljstvo malodobne tužiteljice prenese na kot. sud u Sl. B., primio je navedenu odluku kot. suda u B. od 28. kolovoza 1931. Si 125-25-30, da se starateljstvo nad mldbnom J. O. prenosi na kot. sud u Sl. B. i poziva ispostava Z. banke u B., da mldbničinu uložnice realizira, a primio je putem podružnice J. banke u Sl. B. 14. listopada 1931. iznos od D 49.430 za račun starateljstva mldbne O. J., a novac nije priveo svojoj svrsi, niti je učinio, što je po zakonu bio dužan činiti, — dakle je bezuvjetno van svake sumnje postupao ne samo kulpozno zanemariv prinudne propise o upravi i načinu rukovanja sa imovinom njegovomu staranju povjerenih osoba, nego upravo dolozno, jer novac nije ni proveo propisnim putem, a nije ga ni korisno uložio u Drž. h. banku, a spis odnoseći se na ovaj predmet uklonio i uništio.

Sud smatra utvrdjenim, da nije nastupila zastara, jer po čl. 29 st. 1. zak. o s. r. s. zastaruje tužba za 9 mjeseci od dana, kada je oštećeni saznao za štetu, a tužiteljica odnosno njezin tutor saznao je za to tek mjeseca kolovoza 1935., kada se je počeo zanimati, bi li mogao od malodobničinog novca dobiti potrebna sredstva za njezino školovanje na sveučilištu.

Provedenim postupkom nije utvrdjeno, da je tutor ranije za štetu saznao, a niti je to protustranka utvrdila, a kamo li dokazala, već je samo navela, da je tutor ranije mogao za štetu saznati, jer da je bio dužan polagati račun o upravi i da se morao zanimati, kakovo je stanje novca. Ovaj se prigovor nije mogao uvažiti, jer je sav mldbničin novac bio pohranjen kod suda, pa tutor nije trebao nikakav račun polagati, jer nije s nikakovim imetkom mldbnice rukovao, već ju je naprotiv kao svoju sestru sam iz svoga uzdržavao, dočim je u sud morao imati povjerenja. Prigovor promašene pasivne legitimacije nije se mogao uvažiti obzirom na propis člana 25 st. 2 z. o s. r. s. i čl. 47 grpp.

Prigovor preuranjenosti tužbe nije se mogao uvažiti s razloga, što je šteta i visina štete potpuno dokazana javnim ispravama, a po čl. 25. navedenoga zakona i § 255. grpp. nije ni potrebno, da bi ovoj tužbi prethodio krivični postupak.

Da li je U. novac lično podigao ili ga je dao dići po režiseru, to nije za ovaj pravni spor važno, jer tuženi erar iamči i u jednom i u drugom slučaju obzirom na propise čl. 25. spomenutoga zakona i čl. 47. Uvgpp.

Odluka o trošku temelji se na § 143. grpp.

Apelacioni sud nije uvažio priziv tuženoga.

Stol sedmorice nije uvažio reviziju tuženoga iz ovih razloga:

Tuženik pobija presudu Apelacionog suda iz razloga navedenih u propisu §-a 597. br. 2, 3 i 4 grpp. i stavlja prijedlog, da se obje nižestepene presude preinače u pravcu, da se tužba odbije i tužiteljica osudi na nošenje troška ili podredno, da se obje nižestepene presude ukinu i pravna stvar vrati prvostepenomu sudu na nadopunu dokaznoga postupka i donošenje nove presude.

Tužiteljica u odgovoru na reviziju osporvgava tuženikove razloge pobijanja. Razlozi pobijanja nisu osnovani. Razlog pobijanja iz propisa §-a 597. br. 2 grpo. nalazi tuženik u tom, što nisu preslušani po njemu predloženi svjedoci U. J., Š. N. i Š. P. o postupanju s odnosnim novcem.

Taj nedostatak ne postoji i Apelacioni sud ispravno smatra preslušanje navedenih svjedoka suvišnim (§ 371. grpp.), budući da je prvostepeni sud na osnovu posljetka cielokupne rasprave i izvedenih dokaza, naročito na osnovu dviju izvornih potvrda od 14. listopada 1931., providjenih izvornim potpisom starješine sreskoga suda i žigom pretstojništva kot. suda u Sl. B. utvrdio (368. grpp.), da je J. banka isplatila starješini kot. suda U. J. iznos od D 49.430. te da taj iznos nije krivnjom potonjega predan na rukovanje kot. sudu u Sl. B. niti primijenjen odredjenoj svrsi na korist tužiteljice.

Razlog pobijanja iz propisa § 597. br. 4 grpp. nalazi pak tuženik u tom, što nije uvažen njegov prigovor zastari tužbe, budući da je tutor tužiteljice mogao saznati, da odnosni novac nije po starješini suda priveden svrsi puno prije mjeseca kolovoza 1935. Niti taj razlog pobijanja nije opravdan.

Prvostepeni je sud utvrdio, da je tužiteljica po svojem tutoru istom u mjesecu kolovozu 1935, saznala, da njezine gotovine, namijenjene pupilarnomu rukovanju kot. suda kao nadtutorstvene oblasti u Sl. B., nema u rukovanju toga suda. Na osnovu tako utvrdjenoga činjeničnoga stanja u prvostepenim parničnim spisima i u presudi prvostenoga suda (§ 592. grpp.) Apelacioni sud ispravno smatra, da je tužiteljica za neispravnu radnju sudskog organa, kojom je u svojoj imovini oštećena, saznala doista u mjesecu kolovozu 1935., te da je prigovor zastare od devet mjeseci iz propisa člana 25. zakona o sucima redovnih sudova obzirom na podnesenu dana 13. rujna 1935., tužbu tužiteljice neosnovan.

Za odgovornost države gradjaninu zbog štete, koju mu je nanio sudski organ, nije potrebno, da se najprije krivičnim procesom utvrdi odgovornost sudskoga organa (čl. 25. zakona s. i čl. 47. Ugrpp.). Pobijanje iz propisa § 597. br. 3 grpp. nije tuženik ničim obrazložio.

Uslijed toga nije revizija tuženikova uvažena.

Trošak revizijskog odgovora je dosudjen po propisima §§ 143., 152. i 154. grpp.

Priopćio dr. Milčić Aleksandar, odvjetnik u Slav. Brodu.

Za zahtjev iz §-a 93. o. g. z. i za koneksno stavljeni zahtjev uzdržavanja nadležan je okružni sud i kod katoličkih bračnih drugova; zahtjev se ostvaruje tužbom u parnici a ne vanparnično. Nije potrebno prethodno ili istovremeno traženje rastave kod crkvenoga suda; visinu alimentacije odmjeruje sud po svojoj ocjeni, bez vještaka; nedopustivost pravnog lijeka na trećestepeni sud protiv potvrdne odluke prizivnog suda o prigovoru nedopuštenosti pravnog puta odnosno nenadležnosti suda.

Rješidba Stola sedmorice od 8. travnja 1937. Rev. 230/1-37.
(Osuda Okružnoga suda u Zagrebu od 11. srpnja 1936. II Po 285/36-25; osuda Apelacionoga suda u Zagrebu od 9. prosinca 1936. II Po 6341/36-2).

Žena katolikinja je tužila muža katolika, koji ju je napustio pošavši živieti s drugom, na uspostavu bračne zajednice ili plaćanje alimentacije od D 3.000 mjesečno.

Okružni sud je udovoljio u sniženom iznosu tužbenome zahtjevu, pri čem je odbio prigovor nedopustivosti redovitoga pravnoga puta i prigovor nenadležnosti suda.

Iz razloga prvostepene osude:

Prigovor nedopustivosti redovnoga pravnoga puta i nenadležnosti ovoga suda u pogledu traženja, da li ima tuženi primiti tužiteljicu u zajedničko kućanstvo, nije opravdan.

Prema propisu člana III. cesarskog patenta od 29. studenoga 1852. nemaju se u drugome poglavlju zakonika sadržani propisi o pravu ženidbenom, ukoliko se tiču valjanoga sklopljenja i raspravljanja o nezakonitosti ženidbe, rastave od stola i postelje, te raspusta ženidbe primjenjivati na pripadnike rimokatoličke vjeroispovijesti. Prema tome o netom navedenim sporovima nemaju suditi redoviti gradjanski sudovi, kako je to propisano u II. poglavlju opć. gradj. zakona, naročito u § 94—110, nego drugi, posebni sudovi, koji su oživotvoreni[1]) naročito članom

1) Ti posebni (duhovni) sudovi nisu u Hrvatskoj i Slavoniji oživotvoreni, istom člankom I. ces. patenta od 8. listopada 1856., nego su od vajkada — uz kratak prekid za cara i kralja Josipa II. — vršili sudovanje o ženidbenim stvarima u tim područjima i »pro foro civili«. To se vidi iz člana III. ces. patenta od 29. studenoga 1852., koji se navodi u obrazloženju gornje osude Okružnoga suda, a koji dalje kaže: »U obziru prije spomenutih točaka tičućih se samoga veza ženidbenoga (t. j. valjanoga sklopljenja i raspravljanja o nezakonitosti ženidbe, rastave od stola i postelje i raspusta ženidbe), ostaju ovi jednovjerci (t. j. pripadnici rimokatoličkoga, zatim grčko-sjedinjenoga i grčko-nesjedinjenoga vjerozakona) i u napredak podvrženi onim zakonitim propisima i sudovima duhovnim, koji su po različitosti njihova vjeroispovijedanja za njih dosada postojali i koji za njih otsada postoje. Duhovni sudovi sa sudovanjem u navedenim stvarima »pro foro civili« oživotvoreni su člankom I. ces. paenta od 8. listopada 1856. samo u onim zemljama bivše habzburške monarhije, »gdje ih do sada (t. j. do toga patenta) nije još bilo.«

I. cesarskoga patenta od 8. listopada 1856., koji je opet donešen radi izvršenja člana X. konkordata od 18. kolovoza 1855., proglašenoga patentom od 5. studenoga 1855. Djelokrug tih duhovnih ženidbenih sudova je odredjen, dakle, članom III. gore navedenog patenta, a ne zakonom za ženidbe katolika,[2]) a još manje naputkom za duhovne sudove, koji potonji nije mogao ustanoviti nadležnost tih sudova,[3]) jer je to samo propis pro foro interno[4]) i nema snage zakona.[5]) Uostalom iz samog § 95. naputka, na koji se tuženi poziva, ne proizlazi, da bi ovaj propis htio spor, kakav je navedeni, staviti u nadležnost duhovnih ženidbenih sudova, pošto se spor o primanju u zajedničko kućanstvo ne može smatrati čisto ženidbenom stvari.

Za riešenje tužbenog petita pod I. nadležan je dakle redoviti gradjanski sud, a mjesno nadležan je baš ovaj sud temeljem § 61. kao i § 73. grpp. Prema tome trebalo je izneseni prigovor u tom pogledu odbiti.

Ženidbeni su drugovi dužni živjeti u nerazlučnoj zajednici i medjusobno se pomagati (§§ 44. o. g. z.), a odatle slijedi dužnost vodjenja zajedničkog kućanstva i zajedničkog stanovanja. Prekine li koji bračni drug bezrazložno tu zajednicu, može drugi zahtijevati, da se ova uspostavi. Stoji, da je takovo traženje prirodnim putem praktično neovršivo, no ova okolnost pretežnim dijelom prakse takovo traženje ipak ne sprečava, jer se ova dužnost temelji na pozitivnim zakonskim ustanovama. Radi toga je sud morao takovom traženju udovoljiti.

Traženje, da je tuženi dužan »uspostaviti ženidbenu vezu« po svojem je sadržaju jasno i stvarno znači isto što i primiti u zajedničko kućanstvo, pa to odgovara točno smislu zakona (§ 93. ogz.). Ovim traženjem nije dirnuto u činjenicu, da kod katolika ženidbena veza traje do smrti jednoga supruga (§ 111. ogz.), već se time traži samo ono faktično stanje, koje zakon od bračnog druga traži. Prema tome ne stoji, da bi tužiteljica nešto tražila, što već postoji t. j. valjanu bračnu vezu. Uostalom tužiteljica u petitu izričito ističe, što je tuženi u ispunjavanju svoje obveze dužan učiniti, naime primiti ju u ženidbenu i životnu zajednicu i zajedničko kućanstvo.

---

2) Zakon za ženidbe katolika propisuje u § 42.: »O valjanosti ženidbe katolika odlučuje onaj sud duhovni, koji je nadležan po zakonima crkve katoličke«; — u § 43.: »O valjanosti ženitaba, koje se sklapaju medju kršćanima katoličkim i nekatoličkim, može, dok jedan ženidbeni drug spada k crkvi katoličkoj, odlučivati samo katolički sud ženidbeni«; — u § 59. »Pri svim ženidbama medju katolicima, zatim pri ženidbama medju osobom katoličkom i nekatoličkom, ako je u vrijeme, kada su se uzele, barem jedna od njih bila vjere katoličke, imat će suorug, koji scijeni, da imade pravnih razloga za rastavu od stola i postelje, tužbu svoju predati katoličkom sudu ženidbenomu«.

3) Naputak za duhovne (katoličke) sudove glede stvari ženidbenih, propisuje u § 95.: »Stvari ženidbene spadaju pred crkvenoga suca... O čisto gradjanskim posljedicama ženidbe odlučuje oblast državna.« Dalje navadjanje paragrafa ovoga naputka o djelokrugu duhovnih sudova nije potrebno.

4) Izraz »pro foro interno« po svoj prilici je ovdje neispravno upotrijebljen mjesto »pro foro ecclesiae, — ecclesiastico«, a forum ecclesiae« se luči u »forum internum« (područje unutarnje t. j. savijesti) i »forum externum« (područje izvanjsko t. j. pravno). Riečima, da je naputak od god. 1856. »samo propis »pro foro interno«, htjelo se je prema tomu valjda reći, da je on propis, koji vrijedi samo za crkveno područje i to izvanjsko, pravno, a ne i za državno područje (pro foro civili).

5) O naputku za duhovne sudove trebalo bi mnogo govoriti i podvrći kritičkomu prosudjivanju sada kraće sada duže navode mnogih pisaca o njemu, što u ovoj opasci nije moguće. Sigurno je, da ga je državna vlast izdala i proglasila ces. patentom od 8. listopada 1856. zajedno sa zakonom za ženidbe katolika, koji u § 3. kaže: »Ustanove crkvenoga zakona ženidbenoga mogu se viditi iz naputka, koji je za duhovne sudove odredjen i zakonu ovomu priklopljen«, a u § 55.: »... zapreke one, što ih § 80. naputka za crkvene ženidbene sudove napominje...« Unatoč svega toga se u obrazloženju gornje prvostepene osude tvrdi, da je naputak za duhovne sudove samo propis »pro foro interno« (vidi opas. 4) »i da nema snage zakona« (naime državnoga). Stalno je medjutim i to, da naputak za duhovne sudove nije izdala ni proglasila nadležna crkvena vlast (rimska stolica), pa prema tome ne bi mogao biti ni crkveni zakon. Što je onda taj naputak za duhovne sudove katoličke u stvarima ženidbenim?! — (Sve su ovo opaske uredništva).

Tuženi sam priznaje, da je svoju suprugu napustio i ne može za to navesti razloga, kojim bi mogao opravdati svoj postupak. Činjenica, što je brak ostao do sada bez slijednika, ne može biti razlogom za raskinuće životne zajednice. Kako je tuženi razložno prouzrokovao nezakonito stanje, to je slijedom toga dužan uspostaviti onakovo stanje, kakovo zakon traži od supruga. Muž je kao glava braka dužan snositi onera matrimonii i u prvom redu uzdržavati ženu (§ 91. o. g. z.). Ta njegova dužnost postoji, kako u slučaju zajedničkog kućanstva, tako i u slučaju razlučenog života, u koliko žena nije sama skrivila razlučeni život, te tu dužnost ispunjava u slučaju zajedničkoga života davanjem u naravi odnosno kao nadopunu u novcu, a u slučaju razlučenoga života isto tako u naravi ili u novcu, odnosno u drugim zamjenjivim stvarima, no ipak obično samo u novcu kao najpodesnijim sredstvom zamjenjivanja.

Naš o. g. z. je propisao dvostruku dužnost muža u braku i to s jedne strane etičku, koja veže i ženu, a koja se sastoji u vjernosti, medjusobnom pomaganju, pristojnom postupanju jednoga prema drugome, debitum conjugale itd. (§ 90. o. g. z.), a s druge strane materijalnu dužnost muža, da svoju ženu pristojno uzdržava (§ 91. o. g. z.). U normalnom se slučaju oba ova momenta očituju u zajedničkom kućanstvu i životnoj zajednici i tu se ta materijalna dužnost očituje u davanju u naravi. Žena je ovlaštena od svoga muža tražiti ispunjenje etičke i materijalne dužnosti. Traženje na ispunjavanje etičke dužnosti muževljeve očituje se u konkretnom slučaju u zahtjevu tužbe pod XIII. t. 1, a na ispunjavanje materijalne dužnosti pod XIII. t. 2. Zahtjev tužbe pod 1. istina sadržaje i zahjev pod 2. jer uspostavom ženidbene zajednice i zajedničkog kućanstva žena normalno dobiva i uzdržavanje u naravi. No time zahtjev pod 1. u načelu ne isključuje onaj zahtjev pod 2. Jedan pored drugoga mogu postojati. Zakon je postavio načelo, da su bračni drugovi dužni živjeti u ženidbenoj zajednici i zajedničkom kućanstvu, ali kako je gore istaknuto, to je praktički prinudnim putem neovršivo. U konkretnom slučaju stupio je tuženi u zajednicu života sa jednom trećom osobom, s kojom ima jedno dijete i osnovao je s njom porodicu, novo kućanstvo i time je jasno pokazao, da vjerojatno ne želi s tužiteljicom obnoviti bračnu zajednicu, iako mu je ta bračna zajednica naložena. U konkretnom slučaju pribjegavati primjenu § 456. grpp. postalo bi uzaludnim i ova bi primjena mogla, istina, materijalno, a eventualno i moralno naškoditi tuženomu, što ipak ne bi moglo zadovoljiti tužiteljicu i time ne bi dobila ekvivalenat za podavanje u naravi, što ga žena normalno ima u životnoj zajednici, koju tuženi ne će vjerojatno obnoviti. Primjenjivanjem sankcija iz § 456. grpp., a da se tužiteljici faktično ne obezbijedi uzdržavanje, nastao bi vacuum u pogledu uzdržavanja, na koje je muž obvezan u konkretnome slučaju, kako slučaju obnovljenja životne zajednice tako i u slučaju sadanjeg stanja. Udovoljavajući zahtjevu tužbe pod XIII-2 dana je sankcija, koja je praktički uspješnija od sankcija iz § 456. grpp., pogotovo što po materijalnom pravu jedan zahtjev ne isključuje načelno drugi, a na tuženom je, da li će udovoljivši etičkoj dužnosti bračnoga druga, kumulirati ispunjenje i materijalne strane bračne dužnosti podavanjem u naravi ili će izabrati drugu alternativu.

Sud je shvatio, da prema objašnjunju tužiteljičinoga zahtjeva pod 2) predloži alternativni zahtjev, pa je ovome sud udovoljio u smislu gore obrazloženoga. Sud nije mogao uzeti u raspravljanje zahtjev u smislu nadopune zahtjeva tužbe pod 1., jer takav može postati aktuelnim tek u slučaju ispunjenja naloženoga pod 1. po tuženom, u koliko on ne bi davao uzdržavanje u naravi u dovoljnoj i pristojnoj mjeri. Moglo bi se možda stati i na stanovište, da je trebalo za sada udovoljiti samo zahtjevu pod 1., pa u koliko tuženi ne bi ispunio naloženo, postao bi zahtjev pod 2) aktuelan i tako predmetom posebne parnice. Za taj slučaj ostala bi tužiteljica još izvjesno vrijeme bez uzdržavanja. No sud ne smije prelaziti preko izričitih zakonskih norma, koje u svakom slučaju nalažu mužu uzdržavanje žene, koja nije kriva, da razlučno borave, pa je slijedom toga sud dužan, da i to pitanje odmah riješi. Osim toga bilo bi neopravdano tužiteljicu siliti na podizanje novih parnica, kada je neprijeporno, da ju je muž ostavio i da ona nije prouzročila nezakonito stanje. Od svojega muža ostavljena žena može odmah tražiti od njega alimentaciju i nije opravdano da se nju sili na traženje razlučnoga bo- ravišta, bilo na tužbu za rastavu itd. Time je odmah raščišćeno pitanje, da li je uzdržavanje tužiteljice trebalo biti predmetom kontenciozno vanparničnoga postupka. Zato je obzirom na sve ovo razloženo valjalo riješiti konačno i samo pitanje alimentacije, ukoliko tuženi ne bude prema naloženomu htio uspostaviti bračnu zajednicu. Iz svega tako isto proizlazi, da ovom osudom tužiteljica ne do-

biva ni u kojem slučaju dvostruko uzdržavanje, u naravi i u novcu, već od tuženog ovisi, što će on od dviju alternativa izabrati.

O tome, da sud i bez vještaka po slobodnoj ocjeni odmjeruje visinu alimentacije, vele razlozi prvostepene osude ovo:

»Sudu je iz vlastitog stanja poznato, da se danas može u Zagrebu dobiti za 800 D već pristojan dvosobni stan, a hranu za 500 D, dok za ostale potrebe dovoljan je ukupni iznos od 500 D. Ukupan iznos za pokriće navedenih potreba u iznosu od D 1.800 mjesečno je dovoljan za pristojno uzdržavanje tužiteljice, koje odgovara socijalnomu položaju, što ga zauzima njezin tuženi muž. No tai iznos je s druge strane maksimum, koji se mogao izlučiti od tuženikovog prihoda, jer je preostatak prihoda trebalo ostaviti tuženomu za njegovo vlastito uzdržavanje. Njegov stalni mjesečni dohodak iznosi D 4.000 i to kao mjesečna plaća; no obzirom na gore razloženo stekao je sud uvjerenje, da tuženi sudjeluje u tt. P. i sa svojim kapitalom, te je na temelju toga sud uvjeren, da njegov prihod ne iznosi samo onih 4000 D, što ih dobiva u ime plaće, već da ima dohodak mjesečni u najmanjem iznosu od D 5.000. Tokom rasprave se ispoljilo, da tuženi često putuje za tt. P., te da dobiva u ime putnog troška osim troška željeznice još 250 D dnevno, pa je i ovaj momenat služio sudu kao pobuda kod ustanovljivanja njegova prihoda. Osim toga treba uvažiti, da je tuženi čovjek u najboljim godinama, koji je svojim dosadašnjim životom pokazao, da je znao sticati i veća vrela prihoda, te će znati naknaditi eventualni manjak, koji je nastao plaćanjem alimentacije. On će i sada znati eventualni manjak naknaditi na drugi način baš tako, kako je on to sam rekao tužiteljici onom prilikom, kada mu je bila snižena plaća u poduzeću tt. P. (kako je to tuženi sam iskazivao prigodom preslušavanja). Obzirom na uvjerenje suda, da prihodi tuženog iznose najmanje 5.000 D, valjalo je tužiteljici dopitati iznos od 1.800 D mjesečno, jer to uzdržavanje odgovara onome, koje se može nazvati pristojnim uzevši, da je ona po svojem socijalnom položaju žena ravnatelja jednoga poduzeća. Treba još imati na umu i okolnost, da je i sam tuženi nudio tužiteljici dobrovoljno 1.500 D mjesečno, kako je to gore navedeno, pa je i taj momenat služio sudu kao pobuda za dopitivanje visine alimentacionog iznosa.

Medju strankama nije prijeporno, da je tuženi tokom mjeseca lipnja napustio tužiteljicu. Od toga momenta nastala je i dužnost tuženoga na pristojno uzdržavanje tužiteljici, pa kako je to iskanje pravovremeno (§ 1480 ogz.) zatraženo, to je alimentaciju valjalo dosuditi od časa, kada ju je muž napustio pa do pravomoćnosti osude, bezuvjetno«

Apelacioni sud je prizive obiju stranaka odbacio i potvrdio prvostepenu osudu.

Stol sedmorice je obacio reviziju obiju stranaka protiv presude prizivnoga suda, a napose je reviziju tuženika zbog odluke prizivnoga suda o dopuštenosti pravnoga puta i nadležnosti parničnoga suda odbacio kao po zakonu nedopuštenu. Stol sedmorice veli u razlozima svoje rješidbe o pravnoj stvari ukratko samo ovo:

»Što se pravne strane osudjujućega dijela osude tiče valja istaknuti, da dosudjena alimentacija ima značaj privremenosti — do uspostave bračne zajednice, kako se to u osudi izrično ističe, a ne konačnoga uredjenja imovnih odnosa među strankama. Sama je osuda u materijalno-pravnom pogledu na zakonu osnovana (§§-i 91. i 107. o. g. z.), pa zato nema revizijskog razloga iz §-a 597 br. 4 grpp.«

O odbačenju pak revizije tuženika protiv odluke prizivnoga suda o dopuštenosti pravnoga puta i nadležnosti parničnoga suda vele razlozi vrhovne rješidbe posebno ovo:

»Odluka suda, kojom odbija ovakve prigovore, donosi se po § 356. st. 1. grpp. zaključkom.

Po istom zakonskom naredjenju nema se ta odluka zasebno otpremiti strankama, ako se je o prigovorima raspravljalo zajedno sa glavnom stvari, nego ona imaući u odluku o glavnoj stvari. Time, što se ona zasebno ne otpravlja, ta odluka ne gubi značaja zaključka ni svoje samostalnosti, jer se u protivnom pobija samo pravnim lijekom protiv odluke o glavnoj stvari. Ovo izlazi i iz § 386. sud. poslovnika, koji naredjuje, da se u ovakvim slučajevima ima odluka sastaviti tako, da se vidi, u koliko je sud donio zaključak, a u koliko presudu.

Svrha tih naredjenja ne može biti druga, nego da se osigura procesno jednaki postupak za slučaj, da se o prigovorima rješava zajedno sa glavnom stvari, sa slučajem, kada se odlučuje o njima samima. Takvo je pak procesno stanje i logično nužno, jer se nikako ne bi moglo opravdati, da stranka ima pravni lijek protiv dviju suglasnih nižestepenih odluka o takovim njenim procesnim prigovorima, kada su one donesene zajedno sa odlukom o glavnoj stvari, a da ga nema, ako je o prigovorima odlučeno zasebno. Time bi stranka došla u ovom potonjem slučaju u lošiji procesni položaj bez ikakvog opravdanog razloga.

Time, što § 356. st. 4. grpp. naredjuje, da se odluka o ovim procesnim prigovorima, kada je ušla u odluku o glavnoj stvari, može pobijati samo pravnim lijekom protiv odluke o glavnoj stvari, ne dobiva pravni lijek protiv odluke o tim procesnim prigovorima značaja priziva odnosno revizije, kao što i sama odluka o tim prigovorima nije ulaskom u odluku o glavnoj stvari dobila značaj osude. To zakonsko naredjenje ima samo taj cilj da spriječi ulaganje dvaju zasebnih pravnih lijekova, kada su obje pobijane odluke (o procesnim prigovorima i o samoj stvari) zajedno donesene.

Zato ne pristoji po §-u 622. a ni po § 613. grpp. tuženiku pravni lijek na trećestepeni sud protiv potvrdne odluke prizivnoga suda o njegovom prigovoru nedopuštenosti pravnoga puta odnosno nenadležnosti suda, a to tim manje, što je u ovim prigovorima već i ranije pravomoćno riješeno u istom smislu osudom prvostepenoga suda 7. listopada 1935. koju tuženik nije ni pobijao, a koja je iz drugih razloga povodom tužiteljičinoga priziva ukinuta i stvar vraćena istomu sudu na novu raspravu, pa je stoga valjalo reviziju protiv te odluke kao nedopuštenu odbaciti.«

Priopćio dr. Licht Aleksander, odvjetnik u Zagrebu.

Sreski sud je isključivo nadležan za ispitivanje uvjerenja o zemljoradničkom svojstvu i u slučaju, ako općinska vlast nekom licu ne prizna to svojstvo, a nisu za to nadležne upravne vlasti.

(Rješenje sukoba izmedju upravne i sudske vlasti).
Rješidba Stola sedmorice od 1. travnja 1937. br. R. 14/1-1937.

Općinska uprava u K. odbila je odlukom od 9. prosinca 1936. br. 8600/1936. molbu N. N. iz C. za izdanje zemljoradničkoga uvjerenja. Protiv te odluke uložio je N. N. žalbu, koju je općina u K. podnijela na rješenje sreskomu sudu u Sv. I. Z.

Sreski sud u Sv. I. Z. je vratio spis dopisom od 26. siječnja 1937. br. R. 33/1-1937. s tim, da se žalba podnese na rješenje sreskomu načelstvu kao nadležnomu, jer po čl. 2. st. 8 uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova i čl. 8. st. 3. pravilnika k toj uredbi imaju sudovi povodom žalbe zainteresovanoga lica ispitivati samo već izdana uvjerenja, a ne i odluke općinskih vlasti, kojima se odbija molba za izdanje zemljoradničkoga uvjerenja.

Sresko načelstvo u Sv. I. Z. je ustupilo rješenjem od 5. veljače 1937. br. 1342 spis na nadležnost sreskomu sudu, jer da navedenu žalbu ima sud riješiti. Kako je prema tome nastao negativni sukob nadležnosti izmedju suda i upravne vlasti, to je povodom prijave sreskoga suda u Sv. I. Z. od 25. veljače 1937. R. 33/1-1937. u smislu § 48. st. 5, br. 1 i 104 Zus.

Stol sedmorice u vijeću od pet sudaca taj sukob riješio, kako je gore u naslovu navedeno.

Iz razloga Stola sedmorice:

Prema propisu člana 2. st. 8 uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova i člana 8. st. 3 pravilnika za izvršenje te uredbe sud ispituje istinitost zemljoradničkoga uvjerenja povodom žalbe zainteresovanoga lica. Iako izričito nije ništa navedeno u tim propisima o pravnom sredstvu protiv odluke općinske vlasti o odbijanju zahtjeva za priznanje zemljoradničkoga svojstva, ne može biti sumnje, da je samo sreski sud nadležan, da na prijedlog zainteresovanoga lica ispita i odluku o odbijanju priznanja zemljoradničkoga svojstva, jer ako je sreski sud nadležan da ispita izdano uvjerenje, pa da odbije zahtjev, onda je nadležan da ispita odluku, kojom je općinska vlast odbila neko lice sa zahtjevom, da mu se prizna zemljoradničko svojstvo, ako to lice proti odluci općinske vlasti uloži žalbu.

Nadležnost upravnih vlasti u postupku oko izdavanja zemljoradničkoga uvjerenja je predvidjena samo u slučaju zavlačenja sa strane općinskih vlasti. Da je uredbodavac uistinu htio, da u slučaju negativnoga rješenja zahtjeva za priznanje zemljoradničkoga svojstva imaju doći do primjene propisi zakona o općem upravnom postupku (§ 114), on bi to u uredbi izričito propisao — tim prije, što je predvidio

i manje važniji slučaj zavlačenja, pa bi i bez toga izričitoga propisa onda bilo jasno da su nadležne upravne vlasti.

Priopćio dr. Rucner Josip, tajnik Stola sedmorice.

I advokatski pripravnik se imade smatrati parničnim punomoćnikom stranke ,pa stoga može i on biti razlogom za isključenje suca (§ 15. t. 8. grpp.).

Rješidba stola sedmorice od 15. siječnüa 1937. Rek. 1946/1-1936.
(Rješenje Okružnoga suda u Sušaku od 12. rujna 1936. br. Pl. 211/2-1936.).

U parnici tužitelja A. proti tuženome B. radi D 6921.75 spp.

Okružni sud u Sušaku je ukinuo prvostepenu presudu i cijeli postupak, koji joj je prethodio do tužbe.

Stol sedmorice nije uvažio rekurs uložen protiv gornjeg zaključka.

Iz razloga Stola sedmorice:

Parnično punomoćije izdano odvjetniku za vodjenje parnice vrijedi za njegovoga odvjetničkoga pripravnika (§ 132. i 133. i 136. grpp.), pa se i odvjetnički pripravnik imade smatrati parničnim punomoćnikom stranke.

Budući da je nesporno, da je odvjetnički pripravnik odvjetnika dra. O. J. O. sa presudnim sucem u tazbini drugoga stepena, ispravno nalazi prizivni sud u postupku provedenom na tužbu, ništavost iz propisa § 571. br. 1 grpp. (§ 15. br. 8 grpp.), pa je pobijani zaključak prizivnoga suda opravdan i na zakonu osnovan.

Ako se prvostepena presuda i ukine iz razloga ništavosti, spomenutoga u § 571. br. 1 grpp., ne mora prizivni sud, već samo može u koliko postoje posebni za to razlozi, stvar sprovesti u mjesto parničnomu drugomu prvostepenomu sudu svojega područja (§ 572/3. grpp.).

Priopćio dr. Rošić Djuro, starješina suda u Kastvu.

Ako su stranke po općinskoj upravi upućene na redoviti sud, imade sreski sud, nadležan za dužnika, po vanparničnom postupku, riješiti spor u pogledu smanjenja duga, troškova i kamata i uopće primjene uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova.

Rješenje Apelacionoga suda u Zagrebu od 21. travnja 1937. Pl. 2705/1937/1.
(Odluka Sreskoga suda u Sv. Ivanu Zelini od 25. siječnja 1937. br. I-23/1937/1.).

U ovršnoj stvari ovrhovoditelja G. M. iz Sv. I. Z. protiv ovršenika N. I. iz P. radi 6935 D spp.

Sreski sud u Sv. I. Z. je u rješenju ovrhovoditeljevog prijedloga pravije molbe prim. 26. siječnja 1937. I 23/1937-1 na osnovu pravomoćne platežne zapovijedi od 22. svibnja 1932. br. 6330/gr. i po ovrhovoditelju utvrdjenog obračuna o visini i smanjenju ovršenikovoga zemljoradničkoga duga iz navedene platežne zapovijedi dozvolio ovršnu javnu dražbu ovršenikovih pokretnina uz prethodnu pljenidbu, procjenu i transferaciju istih te ovršnu sekvestraviju plodova ovršenikovih nekretnina upisanih u gr. ul. br. 150 i 952 k. o. H. i 570 k. o. B.

Apelacioni sud u Zagrebu povodom ništovne žalbe i utoka ovršenika je odlučio: Žalba ništovna i utok se uvažuje, te se pobijana odluka ukida i prvomu sudu nalaže, da prethodno na prijedlog ovrhovoditelja, prim. 26. siječnja 1937. I 23/1937-1 u vanparničnom postupku donese rješenje prema propisu čl. 7. pravilnika Min. pravde od 31. listopada 1936. br. 108810, propisanoga na osnovu čl. 36. st. 3. i čl. 56. st. 2. uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, nakon pravomoćnosti istoga dalje po zakonu postupa. Trošak pravnoga lijeka ostavlja se konačnomu rješenju stvari.

Obrazloženje: Prema navodu ovrhovoditeljevoga prijedloga odnosno molbe, prim. 26. siječnja 1937. I 23/1937-1 za dozvolu ovršne dražbe ovršenikovih pokretnina i ovršne sekvestracije prihoda ovršenikovih nekretnina, njegova tražbina iz platežne zapovijedi od 18. svibnja 1932. br. 6330/gr. spram ovršenika, kojega priznaje zemljoradnikom po čl. 2. uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova, je nastala prije 20. travnja 1932.

Ovrhovoditelj kao vjerovnik iz čl. 36. uredbe od likvidaciji zemljorad. dugova postupao je prema propisu čl. 1. i 9. pravilnika od 31. listopada 1936. br. 108810,

dostavio obračun o utvrdjenoj visini i smanjenju duga te godišnjem obroku i sačinjenu obveznicu na sniženi iznos duga za dužnika (ovršenika) nadležnoj općinskoj upravi Vanjski Sv. Ivan Zelina, kod koje izmedju ovrhovoditelja i ovršenika nije došlo do sporazuma, pa je rečenu opć. uprava zaključkom od 19. svibnja 1937. br. 6108/1936. uputila stranke po čl. 2. cit. pravilnika na redoviti sud. Ovrhovoditelj je nato neposredno kod izvršnoga suda, utvrdivši visinu i smanjenje duga iz platežne zapovijedi od 18. svibnja 1932. br. 6330/gr. prema čl. 36. st. 1. toč. b) na način, predvidjen u st. 4. čl. 4. uredbe o likvidaciji zemlj. dugova, jer ovršenik dana 15. studenoga 1936. dospjeli anuitet nije platio, zamolio ovršnu dražbu ovršenikovih pokretnina uz prethodnu pljenidbu, procjenu i transferaciju istih te sekvestraciju prihoda njegovih nekretnina, koje mu je ovrhe izvršni sud pobijanom odlukom dozvolio.

Ovršenik u ništovnoj žalbi i utoku, kojima pobija prvostepenu odluku, opravdano ističe, da je pobijana odluka preuranjeno donesena i da nije u skladu sa postojećim propisima, jer ovrhovoditelj, koji je po općinskoj upravi s razloga, što do sporazuma izmedju vjerovnika i dužnika glede utvrdjenja visine i sniženja duga te izdanja nove obligacije pred opć. upravom nije došlo, upućen po čl. 2. pravilnika od 31. listopada 1936. br. 108810 na redovni sud, nije prethodno postupao po propisima spomenute uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova i pravilnika od 31. listopada 1936. br. 108810. Ovaj pravilnik u čl. 7. u vezi sa čl. 2., ako su stranke po opć. upravi kao u nazočnom slučaju upućene na redovni sud, odredjuje, da sreski sud, nadležan za dužnika, imade po vanparničnom postupku riješiti spor u pogledu smanjenja duga, troškova i kamata i uopće primjene uredbe o likvidaciji zemljoradgničkih dugova.

Prema tome je pobijana odluka, kojom su radi po samom ovrhovoditelju obračunatog iznosa od 6935 D spp. dozvoljene protiv ovršenika zatražene vrste ovrhe prije, nego je za ovršenika nadležni sud, koji je u nazočnom slučaju sam izvršni sud, u vanparničnom postupku riješio medju strankama otvoreni spor u pogledu sniženja duga, troškova i kamata prema čl. 4. uredbe o likvidaciji zemljorfadničkih dugova, očito preuranjeno donesena i nije u skladu sa gore navedenim propisima uredbe i pravilnika, pa je uvaženjem žalbe ništovne i utoka valjalo pobijanu odluku ukinuti i prvomu sudu naložiti, da postupa prema uputama, danim u dispozitivnom dijelu ove odluke. Trošak pravnog lijeka pridržan je konačnomu rješenju stvari.

Priopćio Roje J., starješina suda u Sv. Ivanu Zelini.

Tražbina sekvestra nastala prije 20. travnja 1932. ne smatra se dugom zaštićenoga zemljoradnika, pa ju ovršenik imade platiti bez olakšica, a ne u roku od 12 godina.

Zaključak Okružnoga suda u Zagrebu od 23. travnja 1937. br. Pl. 992/1937/2.
(Zaključak Sreskoga suda u Sv. Ivanu Zelini od 30. siječnja 1937. br. M. 140/1928.).

U pravnoj stvari J. I. iz J. proti M. J. iz R. i dr. radi 1400 D spp.

Sreski sud u Sv. Ivanu Zelini je utvrdio, da se tražbina sekvestrova nema smatrati dugom zaštićenoga zemljoradnika.

Okružni kao rekursni sud u Zagrebu povodom rekursa ovršenika je zaključio: Rekurs se ne uvažuje.

Obrazloženje: Pobijani je zaključak prema stanju stvari i po propisu čl. 3. st. 4 uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova opravdan — tim više, jer se upitna tražbina sekvestrova, koja se osniva na propisu § 433. grpp., ne može smatrati obavezom zemljoradnika privatno-pravnoga značaja iz čl. 3. st. 1. U. o. l. z. d. Stoga rekurs kao neosnovan nije uvažen.

Priopćio Roje J., starješina sreskoga suda u Sv. Iv. Zelini.

Državna hipotekarna banka, procjenjujući sama založeno joj imanje, mora se pridržavati načela uredbe o postavljanju i izboru vještaka za procjenjivanje zemljišta, o njihovom nagradjivanju i o postupku pri procjenjivanju.

Rješidba Stola sedmorice od 17. lipnja 1937. Bek. 862/-37.
(Odluka Sreskog suda u Samoboru od 2. lipnja 1936. I. 96/$_2$-36, rješidba Apelacionoga suda u Zagrebu od 2. prosinca 1936. Pl. 6278/$_1$-36).

U ovršnom predmetu Državne hipotekarne banke glavne filijale u Zagrebu protiv W. A. i drug, radi D. 57.483, nižestepeni su sudovi utanovili vrijednot nekretnina ovršnika i odobrili dražbene uvjete.

Stol sedmorice je povodom prevídnoga, ispravno izvanrednog previdnog utoka ovršenika W. i T. F. ukinuo obje nižestepene odluke i prvostepenom sudu naložio, da pozove ovrhovoditeljicu, da doprinese po zakonskim propisima sastavljenu svjedočbu o vrijednosti nekretnina, a zatim da dalje po zakonu postupa, iz slijedećih razloga:

Prema članu 55. st. 1. br. 1. zakona o uredjenju uprave fondova ima ovrhovoditeljica povlasticu, da založeno joj imanje, koje će izložiti prodaji, sama procieni.

Medjutim, ta procjena mora da odgovara načelima uredbe o postavljanju i izboru vještaka za procjenjivanje zemljišta, o njihovom nagradjivanju i o postupku pri procjenjivanju, t. j. onim navedenim u §§ 18—32. da sud može po slobodnom uvjerenju utvrditi vrijednost (§ 42 cit uredbe i § 113 st. 8 Ip.).

Kako priložena uredovna svjedočba ovrhovoditeljice ne odgovara gornjim propisima, ne može se ni utvrditi vrijednost nekretnina, koje se dražbi izvrgavaju, pa je stoga valjalo odlučiti, kako je navedeno u dispozitivu.

Priopćio dr. Trgovčević Josip, tajnik Stola sedmorice.

b) Trgovačko-mjenično

Još o tumačenju sporazuma zasnovanog na lukavstvu (§ 16. mjenbenog zakona).

Rješidba Stola sedmorice od 22. travnja 1937. br. Rev. 1572/1936.
(Datum i broj nižestepenih sudova nije naveden).

U broju 2—3 »Mjesečnika« za ovu godinu sam objelodanio presudu Stola sedmorice od 7. svibnja 1936. Rev. 628/1936., kojom su potvrdjene obje nižesudne presude, a koje su stavile mjenični platni nalog izvan kreposti s razloga, što je sud u prenosu mjenice sa strane PHŠ na HKB nazrijevao sporazum zasnovan na lukavstvu, kako bi se dužnika PHŠ lišilo mogućnosti, da polovicu svoga duga naplati uložnim knjižicama PHŠ. Danas objelodanjujem drugu jednu presudu Stola sedmorice u analognom slučaju. Razlika izmedju prvoga slučaja i ovoga je u tome, što je dužnik u prvom slučaju prije tužbe položio cijelu svoju dugovinu u sud, i to pola u gotovom pola u uložnicama PHŠ, dok u ovom slučaju dužnik to nije učinio.

Okružni sud ukinuo je mjenbeni platni nalog i tužbu odbio.

Iz obrazloženja: Iz predloženih mjenica proizlazi, da utuženo potraživanje spada u tzv. staro potraživanje prema uredbi o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika. Neprijeporno je, da je to potraživanje bilo PHŠ u Z., koja je te mjenice prenijela na tužiteljicu blanco tradicijom. Tužitelj priznaje, da je ta predaja mjenica uslijedila radi nekog uredjenja potraživanja tužiteljice kod PHŠ, kojim se mjenicama za to potraživanje naplatila. Kako je uslijed toga postupka onemogućeno tuženima, da u smislu čl. 18. t. 2 sl. b) uredbe od 23. studenoga 1934. o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika izvrše naplate svoga duga sa 50% u uložnicama, a s druge strane stavljena je tužiteljica tim činom u povoljniji položaj od ostalih vjerovnika time, što je mogla da odmah ostvari svoje potraživanje kod PHŠ, iako inače po navedenoj uredbi ne bi mogla, nazire se sporazum osnovan na lukavstvu. Ne stoji navod tužiteljice, da tuženi moraju dokazati, da postoji neki naročiti sporazum osnovan na lukavstvu, već je dovoljno, da se iz samoga postupka medju kontrahentima može nesumljivo zaključiti, da takvo lukavstvo postoji.

Apelacioni sud je preinačio prvosudnu osudu i platni nalog uzdržao na snazi.

Iz obrazloženja: Neosporna je tvrdnja tuženih u prigovorima, da se utužene mjenice odnose na mjenbeni zajam podijeljen tuženima od strane PHŠ, kojoj su kao vjerovniku mjenice za pokriće zajma predane.

Nesporno je medju strankama i to, da je utužene mjenice dva dana pred dospjetkom PHŠ predala tužiteljici, o čem su tuženici tek na dan dospjetka mjenice obaviješteni.

Notorna je činjenica, da se PHŠ nalazi pod uredbom o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika od 23. studenoga 1934., pak je i tužiteljica kao bankovni zavod stojeći u poslovnim odnošajima sa PHŠ znala i znati morala, da propisi gornje uredbe PHŠ vežu koli glede njenih vjerovnika toli i glede njenih dužnika.

Prema raspravnom zapisniku od 13. veljače 1936. pod br. 4 da je tužiteljica znala, da se utuženo potraživanje osniva na t. 30. starom potraživanju u smislu gore spomenute uredbe. Po propisu čl. 18. t. 2 sl. b) iste uredbe pripadalo je tuženima kao dužnicima PHŠ pravo, da o dospjetku isplate dug do polovice u gotovom, a glede druge polovice duga da izvrše prebijanje i pribavljenim starim potraživanjem kojega drugoga vjerovnika PHŠ po ulogu za štednju, izuzevši potraživanja zavoda dana u reeskompt ili koja su založena (§ 18. t. 2 sl. b) uredbe), koje potonje u ovom parničnom sporu ne dolazi u obzir.

Kada se znade, da su uložnice PHŠ u prometu daleko ispod nominalne njihove vrijednosti, u postupku PHŠ sa utuženim mjenicama očito se izjašnjuje nakana, da tuženike kao svoje dužnike izigra za njihovo pravo iz § 18. t. 2 sl. b) rečene uredbe.

Tužiteljica je djelotvorno kod osiguranja ovog prava tuženika sudjelovala.

Tužiteljica nije PHŠ na mjenice valutu isplatila u gotovom nego putem obračunavanja t. j. jednom knjižnom transakcijom. Na taj način stavila se tužiteljica u sporazumu sa PHŠ, te u pogodovni položaj prema ostalim vjerovnicima, jer je došla u mogućnost, da protiv tuženih svoje potraživanje ostvari odmah, što protiv PHŠ u smislu čl. 20 navedene uredbe ne bi mogla učiniti.

Opravdano stoga pobijana presuda zaključuje, da se prenosu utuženih mjenica od PHŠ na tužiteljicu izražuje sporazum na lukavstvu, kako ga predvidja § 16 mjen. zak. jer su tim sporazumom obzirom na navedenu uredbu tuženici stavljeni u pogoršani, a tužiteljica u pogodovni položaj — i stoga položaj tužiteljice valja prosudjivati po pravima njene prednice PHŠ. Opravdanost ovoga stanovišta u ostalom potvrdjuje i pravorijek stola sedmorice u parničnom sporu Po 703/35, koji se u ovom spisu napominje i koji je posve istovjetne naravi.

Prema razloženom prizivni razlog pogrješne pravne ocjene analogno § 597 t. 4 grpp glede ove okolnosti nije opravdan. Unatoč toga, što je dokazano, da postoji sporazum iz lukavstva u prenosu mjenica od PHŠ na tužiteljicu, nije prvi sud postupao zakonito, kada je platni nalog glede prvog i treće tuženika ukinuo i tužiteljicu sa tužbom odbio.

Nesporno je medju strankama, da dug iz utuženih mjenica nije plaćen niti u gotovom niti sve do zaglavljenja sporne rasprave po čl. 18 t. 2 sl. b spomenute uredbe. Tuženici niti ne tvrde, da su za naplatu duga iz utuženih mjenica tužiteljici donesli polovinu duga u gotovom a polovicu u uložnicama PHŠ, a tužiteljica da je primitak otklonila, nego i sami priznavaju, da su samo o takovom plateżu duga vodili pregovore, u kojima je tužiteljica izjavila, da otklanja primitak plateža duga po uredbi.

U takovoj izjavi tužiteljice nije još utrnula obveza tuženih na platež duga, jer ta faktično još postoji. Da je očuvaju štetnih posljedica, koje proizlaze od uplaćivanja duga, tuženici su mogli u smislu § 1425 o. g. z. položiti 50% duga u gotovom, a 50% u uložnicama PHŠ staroga potraživanja. Kako to učinili nisu obveza prvotuženoga i treće tužene u smislu § 46. mjen. zak. postoji. Opravdan je stoga priziv pogrješne činjenične i pravne ocjene stvari analogno iz § 597 t. 3. i 4. grpp, te je glede prvotuženika i trećetužene pobjanu presudu prvoga suda valjalo po § 591 grpp preinačiti i platni nalog od 22. sječnja 1936 III Po 48/36 u cijelosti na snazi uzdržati.

Prijedlog tuženih, da se platni nalog preinači i platež naloži u smislu čl. 18 uredbe o zaštti novčanih voda i njihovih vjerovnika nije uvažen, jer se o tom ima odlučiti u izvršnom postupku (analogno iz pravilnika za izvršenje uredbe o z. z. od 3. kolovoza 1934. i čl. 12. uredbe o z. z. od 30. rujna 1934.).

Stol sedmorice je rješidbom presudio: Revizija se diono uvažava, te se pobijana drugostepena presuda glede prvo i trećetuženika preinačuje onamo, da su ovi tuženici dužni u platnom nalogu navedene glavnične iznose no bez dosudjenih kamata isplatiti u roku od tri dana pod prijetnjom izvršenja, od kojih mogu polovicu isplatiti uložnicama PHŠ staroga potraživanja. Tužiteljica je dužna naknaditi prvo i trećetuženomu trošak postupka u sva tri stepena sa D 14.135.80 u roku od 15 dana pod prijetnjom izvršenja.

Obrazloženje: Drugostepenu presudu pobijaju tuženici iz revizionoga razloga ništavosti, protivurječnosti sa sadržinom spisa i zbog pogrješne pravne ocjene stvari (§ 597 br. 1, 3 i 4 grpp.). Revizija je samo diono osnovana. Ništavosti ovaj sud u postupku nižestepenih sudova ne nalazi, a isto tako ni protivurječnosti sa sadržinom spisa, što se bitnosti tiče. Što se pak tiče pogrješne pravne ocjene stvari, to su nižestepeni sudovi utvrdili, da je tužiteljica znala iz poslovnog odnošaja sa PHŠ, da ova stoji pod zaštitom; da je znala, da sporna potraživanja spadaju medju stara potraživanja i da ih mogu dužnici podmirivati u smislu čl. 18. st. 2 uredbe o zaštiti novčanih zavoda i njihovih vjerovnika, pa da ih je usuprot tomu i znajući, da se dugovi PHŠ imadu podmirivati po planu, primila za izravnanje svoga računa i to tek dva dana prije dospjelosti, obavijestivši o tom dužnike na sam dan dospjelosti, kako bi im eventualno onemogućila pribavu starih potraživanja do dana dospjelosti, odnosno isplate. Stoga su doista ispravno ocijenili, da iz tih utvrdjenih okolnosti proizlazi sporazum (§ 863. ogz.) osnovan na lukavstvu, kako bi se izigrali i dužnici i uredba o zaštiti novčanih zavoda, po čemu tuženima pripadaju prema tužiteljici ista ona prava, koja su im pripadala i proti njenoj prednici PHŠ, dakle i pravo, da ju podmire u gotovom samo u polovici, a u drugoj polovici sa starim uložnicama PHŠ, koje si po jasnoj odredbi čl. 18. st. 2. sl. b) uredbe dužnici mogu do dana isplate i pribaviti, ako ih nemaju, po čemu padaju sva protivna teoretiziranja revizije.

Nu dalja pravna ocjena drugostepenoga suda nije u svemu na zakonu osnovana. Istina je da se isplatom u smislu propisa općega gradj. zakonika ne može smatrati sama ponuda isplate, pa da se stoga ni ponuda tuženih, da će svoj dug prema tužiteljici urediti platežem po polovici i to što u gotovom novcu, a što u starim uložnicama PHŠ, kao ni njeni prijedlozi stavljeni u tom pravcu i tužiteljici i njenoj prednici, nisu mogli uzeti isplatom, po čem je platni nalog u pogledu dužnosti isplate duga na zakonu osnovan, pa je ovaj u tom dijelu ispravno uzdržan na snazi. Nu kako je tužiteljica svojim otklonom tih prijedloga onemogućila isplatu duga na taj način, ima da ju omogući na osnovu presude. Ne stoji pak, da se to pitanje načina isplate ima riješiti tek u izvršnom postupku, jer uredba o zaštiti novčanih zavoda nema o tom nikakove odredbe niti se in concreto radi o zaštiti novčanoga zavoda, protiv koga se postupa, već se obratno postupa protiv dužnika novčanoga zavoda. Uostalom to pitanje i jest težište samoga spora, pa se stoga i ima riješiti presudom. Isto tako nije bilo mjesta dosudjenju kamata, jer tuženi nisu bili in mora, pošto su ponudili na isplatu tražbinu u vrijeme dospjelosti (§ 1419 ogz.).

U toliko se dakle presuda drugostepenoga suda osniva na pogrješnoj pravnoj ocjeni stvari, pa je stoga u tom dijelu valialo reviziju tuženih uvažiti i u toliko drugostepenu presudu preinačiti. No obzirom na neporečenu tvrdnju tuženih, da tužiteljica nije htjela primiti platež na takov način (½ u novcu, ½ u uložnicama), osnovano je, da se nju osudi na platež troškova u sva tri stepena (§ 147. i 145. grpp.).

✱

Opaska: Tuženi su tečajem parnice i u reviziji istakli još prigovor ništetnosti prenosa mjenice. Ministarstvo trgovine i industrije okružnicom od 6 prosinca 1936. br. 4246/K upozorava, da je zabranjeno pogodovanje pojedinih povjerilaca zavoda nalazećega se pod zaštitom, i prijeti dapače kaznama kako ravnateljstvu zavoda tako i povjereniku Ministarstva. Ono, što je zabranjeno, ono je i ništetno. I zato ne dolazi ovdje samo do uporabe § 16. mjen. zakona, nego se ovdje radi o apsolutno ništetnom prenosu mjenice i zato je prvi sud s punim pravom stavio platni nalog izvan kreposti glede svih dužnika. Uredba o zaštiti novčanih zavoda ima naime zakonsku snagu, pa kada zakon zabranjuje pogodovanje vjerovnika i namirenje njegovo izvan plana, tada zabranjuje i prenos mjenice, koja takovo pogodovanje omogućuje. Po §-u 878. o. g. z. u vezi sa §-om 879. o. g. z,. što se ne može ispuniti ili učiniti, što je sasvim nemoguće ili nedopušteno, o tom se ne može ni tvrda pogodba učiniti. Paragraf 879. o. g. z. nabraja neke slučajeve nedopuštenih ugovora, ali ne isključuje i druge. Uredba o zaštiti novčanih zavoda izdana je poslije stupanja na snagu mjem. zakona i jer ona zabranjuje pogodovanje vjerovniku, ne može pogodba o prenosu mjenice biti tvrda, a još manje može tužiteljica steći tužbovno pravo.

Na ovo se Stol sedmorice nije ni jednom riječi osvrnuo.

Priopćio dr. Janda Krunoslav, odvjetnik u Zagrebu.

c) Upravno

O pravnoj naravi zaključka gradskoga vijeća, kojim je biran gradski činovnik.

(Prilog tumačenju § 76. zakona od 21. lipnja 1895., te § 102. sadašnjega zakona o gradskim općinama od 22. srpnja 1934.).

Rješenje Drž. savjeta od 3. ožujka 1937. br. 28763/36 i 32174/36.
(Osuda Upravnoga suda u Zagrebu od 30. lipnja 1936. br. 6791/1936.).

Gradsko zastupstvo u N. G. obavilo je dne 28. studenoga 1931., dakle u vrijeme, kada je još za područje Hrvatske i Slavonije bio u kreposti zakon od 21. lipnja 1895. o ustroju gradskih općina, izbor gradskoga fizika. — Protiv tog izbora žalio se interesent dr. B. u smislu propisa § 76. navedenoga zakona na bansku upravu, navevši u žalbi razne prigovore formalne i materijalne prirode. Ta je žalba odpremljena po gradskom poglavarstvu nadležnoj banskoj upravi u Z. na više rješenje, a isto je tako gradsko poglavarstvo u smislu dalje ustanove navedenoga § 76. podnijelo i sam spomenuti zaključak na odobrenje. Zakon je glede odobrenja propisivao, da se zaključak smatra odobrenim, ako odobrenje ne uslijedi u roku od 14 dana.

Banska uprava je rješenjem od 5. siječnja 1932. br. 99077 navedeni zaključak gradskoga zastupstva o izboru izričito odobrila, a žalbu dr. B. odbila. Proti tom rješenju je dr. B. uložio tužbu na Upravni sud u Z., a opreza radi i žalbu na Ministarstvo glede dijela rješenja o odobrenju izbora.

Upravni sud je tužbu dra B. kao nenadležno predanu odbacio, ali ne odmah po toč. 3. čl. 24 z. o d. s. i u. s., nego tek nakon rasprave presudom, koja glasi:

Tužba dra B. iz N. Gr. protiv rješenja banske uprave u Zagrebu od 5. siječnja 1932. br. 99077 odbacuje se na osnovi člana 15., 20. i 34. zakona o Državnom savjetu i Upravnim sudovima od 17. svibnja 1922. i § 33. zakona o poslovnom redu u Upravnim sudovima od 29. svibnja 1929.

Razlozi: Tužbenom odlukom banske uprave od 5. siječnja 1932. br. 99077, o kojoj je tužilac obaviješten obavješću Grad. načelstva u N. Gr. br. 90/32. od 12. siječnja 1932. odobrila je banska uprava na osnovi t. 2. §-a 76. zakona od 21. lipnja 1895., o gradovima zaključak gradskog zastupstva u N. Gr., kojim je za gradskoga fizika izabran dr. V., a time odbačena molba ostalih natjecatelja, pa i tužioca. Istovremeno je odbacila kao na zakonu neosnovane i prigovore dra B., bivšega liječnika općine N. Gr., dok još ista nije postala gradom, sa uputom, da protiv ove odluke banske uprave nema mjesta daljemu pravnom lijeku u upravnom postupku. Protiv ove odluke podnio je tužilac dr. B. pravovremeno tužbu ovomu upravnom sudu, osporavajući joj zakonitost s razloga, što da se odobrenje pomenutog zaključka nije smjelo donijeti zajedno s odbacivanjem njegovih »žalbi« protiv zaključaka o izboru s jedne strane, a s druge strane da se ova odluka nije mogla donijeti po §-u 76. naprijed spomenutoga zakona o gradovima nego po propisima §-a 6. zakona od 27. veljače 1930. o zdravstvenim općinama, kakova je općina i grada N. Gr. Medjutim u svakom slučaju, da se odluka o odobravanju ne donosi u drugoj već u prvoj instanciji, pa da je opreza radi podnio protiv ove odluke banske uprave i žalbu na nadležno ministarstvo. U koliko se ne bi uvažio ovaj navod tužbe o nedopustivosti kumulacije, i odluka o odobrenju smatrala kao drugostepena, osporava zakonitost ove odluke, u koliko ona odbacuje njegove »žalbe« protiv zaključaka gradskoga zastupstva o izboru.

Zainteresovani u stvari: gradska općina u N. Gr. i izabrani gradski fizik dr. V. stavili su na ročištu u prvom redu prigovor nenadležnosti ovoga suda za sudjenje o ovoj stvari, pošto da je tužbena odluka donijeta u prvoj instanciji.

Razmotrivši tužbu, spis ovoga predmeta i izjave stranaka, izuzevši tuženu vlast, koja, iako pravodobno pozvana, nije došla niti se očitovala na tužbu — na ročištu sud je našao, da je tužilac podnio tužbu i protiv dijela rješenja banske uprave, kojim se odobrava konačni zaključak gradskoga zastupstva o izboru kao i protiv onoga, kojim se odbacuju njegove »žalbe« protiv zaključaka gradskoga zastupstva donijetih u izbornom postupku.

Upravni akt o odobrenju je akt nadzorne vlasti iz §-a 122. zakona o gradovima iz 1895. god. On se kao takav donosi u prvom stepenu, pa je prema tomu

po propisima §-a 114. zakona o općem upravnom postupku dozvoljena protiv njega žalba višoj vlasti: Ministarstvu. Pošto su u smislu propisa člana 18. u vezi sa propisima t. 3. čl. 24. zakona o Upravnim sudovima, Upravni sudovi nadležni za sudjenje, u koliko žalba protiv prvostepene odluke nije izričnо zakonom isključena, samo protiv upravnih akata odnosno odluka upravne vlasti, donijetih u drugom stepenu, sud je, jer je predmet ove tužbe prema naprijed izloženom prvostepeni upravni akt, odbacio tužbu podnijetu protiv dijela tužbene odluke o odobrenju zaključka gradskog zastupstva u stvari izbora liječnika po čl. 20. zakona o Upravnim sudovima kao nenadležno podnijetu.

Što se tiče tužbene točke, kojom se osporava zakonitost tužbene odluke banske uprave u dijelu, kojim se odbacuju njegovi prigovori protiv zaključaka u izbornom postupku, sud je našao, da u smislu propisa §-a 56. naprijed navedenoga zakona o gradovima gradske činovnike bira gradsko zastupstvo svojim zaključkom, za čiju je pravnu valjanost potrebno odobrenje nadzorne vlasti iz §-a 122. a prema propisima t. 2. §-a 76. pomenutog zakona o gradovima. Kada se medjutim, kao što je ovdje slučaj, radi o liječnicima, odobrenje se izdaje i prema propisima §-a 6. zakona od 27. veljače 1930. o gradskim općinama.

Zaključak gradskoga zastupstva o izboru gradskih činovnika nije kao takav još upravni akt gradske općine kao samoupravne vlasti, dok nije donijeta odluka nadzorne vlasti o njegovom odobrenju. Tek po ovom odobrenju, kao bitnom rekvizitu za postojanje odluke, postaje ovakav zaključak potpuni upravni akt (glavna odluka iz §-a 106. zakona o opć. upr. postupku) spomenute samoupravne vlasti. Zbog toga tek po ovom odobrenju može da dodje do primjene §-a 86. spomenutoga zakona o gradovima i da se zainteresovane u stvari obavijesti o zaključku zastupstva kao i o samom odobrenju u cilju omogućivanja žalbe na višu instanciju iz — u ovom slučaju — §-a 121. zakona o gradovima iz g. 1895., pošto je riječ o gradu iz §-a 2. pomenutoga zakona.

U konkretnom slučaju, kako se razabira jasno iz same tužbene odluke, nisu njom riješene nikakove žalbe kao redovna pravna sredstva tužiočeva protiv odnosnih zaključaka gradskoga zastupstva, jer o istima, sasvim pravilno, tužilac nije ni bio obaviješten prije izdane odluke o odobrenju, već njegovi prigovori uzeti pravilno kao predstavke, kao skretanje pažnje nadzorne vlasti na sprovedeni po samoupravnoj vlasti postupak. Prema tome ne stoje tužbeni navodi, da je tužbenom odlukom donijeto rješenje o njegovim žalbama, jer se tu radi samo o obrazloženju odluke o odobrenju, koje je prema tužiocu kao podnosiocu pretstavke banska uprava mogla, ali nije morala, dati, a ne o odluci banske uprave kao instancije u upravnom postupku. Uslijed toga sud je odbacio tužbu i u ovoj tužbovnoj točci.

Pri naprijed iznijetom stanju stvari obavijest gradskoga načelnika od 5. svibnja 1932. br. 99077, u kojoj se nalazi i sadržaj zaključka gradskoga zastupstva o izboru o odobrenju nadzorne vlasti, stvarno je obavijest o donijetom potpunom upravnom aktu (odluci) gradske općine kao samoupravne vlasti u prvom stepenu. Toga radi imao je prema naprijed izloženom tužilac tek protiv ovakove odluke po §-u 86. zakona o gradovima iz god. 1895. pravo žalbe na — grad. općini kao prvostepenoj upravnoj vlasti — višu instanciju i to, pošto se radi o gradu iz §-a 2. zakona o gradovima, onu iz §-a 121. pomenutog zakona. S ovih razloga sud je tužbu kao nenadležno podnijetu ovom sudu odbacio.

Dr. B. je protiv gornje osude uložio žalbu na D r ž. s a v j e t, koji je osudu Upravnog suda poništio uz slijedeće obrazloženje:

U ovoj osudi je uzeto, da zaključak gradskoga zastupstva o izboru gradskoga fizika, te odobrenje toga zaključka od strane Banske uprave kao nadzorne vlasti čine u stvari jedan upravni akt, pošto tek po ovom odobrenju, kao bitnom rekvizitu za postajanje odluke, postaje ovakav zaključak potpuni upravni akt... Što se tiče žalbi dra B., koje su riješene istom odlukom Banske uprave, kojom je dano i odobrenje zaključka gradskoga zastupstva, u ožalbenoj presudi je uzeto, da one nisu redovna pravna sredstva protivu zaključka gradskoga zastupstva, pošto on o ovome zaključku nije bio ni obaviješten prije izdane odluke nadzorne vlasti o odobrenju, već samo prigovori odnosno pretstavke, kojima se skreće pažnja nadzornoj vlasti u cilju donošenja pravilnije odluke o odobrenju. Shvaćajući tako da zaključak gradskoga zastupstva i odluka banske uprave o njegovom odobrenju čine jedan upravni akt, Upravni sud je uzeo dalje, da se je protivu odluke Banske uprave morala izjaviti žalba na višu upravnu vlast, u smis'u §a 114. z. u. p., pa tek onda protivu odluke

više vlasti pokrenuti spor. Pošto to nije učinjeno, tužba je odbačena kao nenadležno podnijeta istomu sudu.

Državni savjet je medjutim našao, da ovakvo gledište Upravnog suda nije u saglasnosti sa zakonom, uslijed čega i ožalbena presuda ne može opstati. — U §-u 76. zakona o ustroju gradskih općina od 1895. god. predvidjeni su slučajevi, u kojima se zaključci gradskoga zastupstva moraju dostaviti nadzornoj vlasti na odobrenje, ali je u posljednjem stavu istoga propisa odredjeno, da se zaključak, o kojem se ne donese od strane nadzorne vlasti nikakvo rješenje u roku od 14 dana, ima smatrati odobrenim i da se može provesti. Nadzornoj vlasti je ovim dana samo mogućnost kontrole akata samoupravnog tijela u navedenim slučajevima sa javnoga gledišta, jer ako ona ništa ne primijeni, odnosno ne donese odluku u roku od 14 dana, zaključak zastupstva smatra se odobrenim, isto tako kao i kada je donijeta odluka o odobrenju. U koliko se pak zaključak zastupstva tiče prava ili interesa privatnih lica, kao što je i ovdje slučaj, interesovano lice može se protivu istoga zaključka žaliti višoj vlasti, bez obzira na to, da li se takav zaključak mora i bez žalbe dostaviti nadzornoj vlasti na odobrenje, i da li će ga ta vlast sa gledišta javno-pravnoga odobriti ili ne. Ovo u toliko prije, što su i općine vlasti opće uprave (čl. 17. z. u. u.), pa prema tomu protivu njihovih odluka ima mjesta žalbi na višu vlast po §-u 114. z. u. p.

U ovom slučaju je gradsko zastupstvo u N. G. donijelo zaključak o izboru gradskoga fizika, koji se zaključak tiče i žalioca kao natjecatelja na dotičnom izboru. Takav zaključak se je morao po zvaničnoj dužnosti dostaviti nadzornoj vlasti na odobrenje sa gledišta javno-pravnog s obzirom na odredbu §-a 76. ondašnjeg zakona o gradovima, ali se isto tako protivu ovoga zaključka mogao žaliti i žalilac u cilju sopstvenoga prava odnosno interesa. Bez obzira na to, što takav zaključak podleži i kontroli nadzorne vlasti, za žalioca on pretstavlja odluku prvostepene upravne vlasti (čl. 17. z. u. u. čl. 16. z. o D. s. i U. s.), pa se protivu takve odluke mogao žaliti višoj vlasti u smislu §-a 114. z. u. p., kao što je on to i učinio. — Banska uprava pretstavljala je nadzornu vlast, čijemu nadzoru podleže ovakvi zaključci sa gledišta javno-pravnoga, ali istovremeno je ona pretstavljala i višu vlast, koja je imala da donese odluku o ovako izjavljenoj žalbi dra B. na odluku prvostepene vlasti. Nalazeći se tako u dvostrukoj ulozi, ona je u tomu smislu i svoju odluku donijela, jer je kao nadzorna vlast istom odlukom odobrila zaključak gradskoga zastupstva s obzirom na navedenu odredbu §-a 76. zak. o gradovima (dakle sa gledišta javno-pravnoga), a kao viša (odnosno drugostepena) vlast odbacila izjavljenu žalbu na odluku prvostepene vlasti. Ovakvo njeno postupanje proizlazi iz same stilizacije njene odluke, a naročito iz uputa o pravnom lijeku, prema kome protivu iste odluke nema mjesta daljemu lijeku u redovnom (odnosno upravnom) postupku.

Žalilac je prema ovome koristio žalbu na višu vlast, čime je upravni postupak o istom predmetu završen. Dalje je mogao jedino pokrenuti upravni spor tužbom kod nadležnog Upravnog suda, u smislu čl. 18. zakona o D. s. i U. s., kao što je on i učinio.

Da li je zaključak gradskoga zastupsva bio saopćen žaliocu i kako prije odobrenja istog od strane nadzorne vlasti, to ovdje ne dolazi u obzir, jer se protivu istoga zaključka mogao žaliti višoj vlasti bez obzira, kako je došao do saznanja o istom, pa je tako i učinio, a drugostepena vlast je tu žalbu uzela u postupak i donijela o istoj svoju odluku, čime je upravni postupak o ovome predmetu završen i mogućnost za njegovu žalbu višoj vlasti (u III. stepenu) prestala. Prema tome protivu odluke Banske uprave, kao vlasti drugoga stepena, tužilac je mogao jedino podnijeti tužbu Upravnom sudu u smislu čl. 18. zakona o Državnom savjetu i Upravnim sudovima. Kako je on ovakvu tužbu i podnio, Upravni sud je istu tužbu imao uzeti u postupak i zatim spor raspraviti. Medjutim to sud nije učinio, nego je tužbu odbacio poradi jednoga razloga, koji prema izloženome ne stoji. Stoga se žalba morala uvažiti i ožalbena presuda kao protivna zakonu poništiti s time, da upravni sud naknadno uzme istu tužbu u postupak i dalje spor raspravi.

Državni savjet je i s t o v r e m e n o kao neosnovanu odbio i tužbu dra B., koja je bila njemu izravno podnešena protiv pretpostavno odbitnoga rješenja Ministarstva na gore navedenu žalbu glede samog odobrenja izbora, pošto Ministarstvo usuprot požurke nije navedene žalbe riješilo, i to iz slijedećih razloga:

Zaključkom gradskoga zastupstva u N. G. od 28. studenoga 1931. izabran je za gradskog fizika dr. V. dok tužiočeva molba nije uvažena. Smatrajući, da je ovaj izbor nepravilno obavljen tužilac se žalio višoj vlasti, t. j. Banskoj upravi u Zagrebu. No odlukom Banske uprave od 5. siječnja 1932. br. 99077 odobren je zaklju-

čak gradskoga zastupstva, a njegova žalba odbačena. U ovoj odluci je bilo izrično naznačeno, da daljoj žalbi nema mjesta, ali i pored toga on je izjavio žalbu višoj vlasti, t. j. Ministarstvu unutrašnjih poslova. Pošto mu o ovoj žalbi nije izdano nikakvo rješenje, on je svoju žalbu ponovio, ali ni dalje u roku od tri mjeseca nije donijeto nikakvo rješenje. Poslije toga je on podnio tužbu Državnom savjetu, pošto se u takvom slučaju po zakonu smatra (čl. 22. Z. o D. s. i U. s.), da je svojim zahtjevom odbijen. U ovoj tužbi ističe nepravilnosti obavljenog izbora i nemogućnost, da takav izbor ostane na snazi uslijed nedonošenja rješenja o njegovoj žalbi.

Državni savjet je cijenio navode ove tužbe i ostale akte ovoga predmeta, pa je našao, da je tužba neosnovana. — Izbor gradskoga fizika je izvršen zaključkom gradskoga zastupstva. Iz toga proizlazi da je grad vlast prvoga stepena, koja je rješavala o njegovom predmetu. Protivu ovoga zaključka tužilac se žalio višoj vlasti, t. j. Banskoj upravi, koja je njegovu žalbu odbacila. Time je upravni postupak o ovome predmetu okončan, kao što u ostalom glasi i uput toga rješenja, a dalje protivu rješenja Banske uprave tužilac je mogao jedino pokrenuti spor kod nadležnog upravnog suda, u smislu čl. 18. zakona o Drž. savj. i Upr. sud., kao što je on u ostalom i učinio. Ministarstvo unutrašnih poslova, kome je izjavljena žalba proti rješenju Banske uprave, i pored podnijete tužbe upravnomu sudu, nije ni bilo nadležno, da rješava u trećem stepenu o podnijetoj žalbi. Kako ono inače nije ni donijelo nikakvu odluku, izlazi, da tužiocu time nije ni moglo biti povrijedjeno nikakvo pravo. Tužba je prema ovome neosnovana, pa se kao takva morala odbaciti.

Primjedba: — Sadašnji zakon o gradskim općinama od 22. srpnja 1934. uredjuje izbore stručnih referenata u §§ 75. i 102. savezno sa § 143., t. j. za izbor odredjuje takodjer tajnost, naredjuje, da je odobrenje po nadzornoj vlasti obvezatno, dok je protiv odluke gradskoga vijeća dozvoljena žalba na nadležnu nadzornu vlast. Navedeni zakon nalaže u § 100. izdanje statuta za sva zvanja gradskih službenika. Taj se propis medjutim ne odnosi na liječnike, ako je grad podjedno samostalna zdravstvena općina, kao što se nije ni stav 2. § 55. prijašnjega zakona od 1895. odnosio na mjesto gradskoga fizika u vrijeme, kada je uvodno spomenuti izbor obavljan, i kad su se kratko vrijeme prije toga statuti pravili, jer je statut za gradskoga fizika morao biti pravljen prema propisima zakona o zdravstvenim općinama od 27. lipnja 1930., i jer u tom statutu nije uopće moglo biti proglašeno raspoloživim mjesto liječnika samostalne zdravstvene općine novogradiške, a ni inako. Za izbor po objema zakonima o gradovima t. j. po prijašnjem i sadašnjem, isto je samo izborno tijelo i bitni način izbora, dok za odobrenje izbora po zakonima o gradskim općinama nije trebalo saslušanje stručnoga savjeta, a po zakonu o zdravstvenim općinama je takvo saslušanje potrebno.

Na pitanje, koje se iz svega gornjega samo namiče, t. j. da li je i po pozitivnom zakonu o gradskim općinama izborni zaključak gradskoga vijeća odluka prvoga stepena, te da li je protiv nje dozvoljena žalba na višu vlast, a protiv rješenja ove tužbe na Upravni sud bez obzira na pitanje odobrenja, odgovora presuda Državnoga savjeta br. 41036/37., o kojoj izvješćuje beogradski časopis »Policija« u broju od lipnja 1937. na str. 577., i koja kaže, da je i po novom zakonu izborni zaključak gradskoga vijeća prvostepena odluka, a kad je i po tom zakonu ovako logički se može zaključiti, da i odobrenje po zakonu o zdravstvenim općinama, makar traži predhodno još saslušanje sanitetskoga savjeta, na naravi odobrenja ne mijenja ništa.

Priopćio dr. Uroić Mihovil, odvjetnik u Nov. Gradiški.

K tumačenju § 20. Izvršnog postupnika.

Osuda Upravnoga suda u Dubrovniku od 12. kolovoza 1936. U. 170/36/10.

Po § 20. izvr. postupnika (koji je usvojen iz § 15. austr. ovrš. reda) može se dozvoliti izvršenje radi naplate novčane tražbine protiv samoupravnih tijela i protiv ustanova, koje je nadležna vlast proglasila javnim i opće korisnim, te u koliko se ne radi o ostvarenju ugovornoga založnoga prava, samo u pogledu takvih sastavnih dijelova imovine samoupravnoga tijela ili spomenute ustanove, koji se bez povrede neposrednih javnih interesa mogu upotrijebiti za namirenje vjerovnika. Izjavu o tome, koji se imovinski predmeti moraju izuzeti od izvršenja iz razloga gore spomenutih, pozvane su da daju državne upravne vlasti.

Uredbom 31. srpnja 1934. (Sl. Nov. od 3. kolovoza 1934.) uveden je § 20. izvr. post. u snagu za cijelu državu.

U jednoj ovrsi protiv općine u H. za naplatu novčane tražbine predložio je vjerovnik ovrhu sredstvom prisilne uprave općinskih električnih poduzeća te općine. Sresko načelstvo je dalo izjavu, da se bez povrede javnih interesa ne može voditi ovrha prisilnom upravom električnih poduzeća općine H. Banska uprava je odbila žalbu vjerovnika, koji je ustao tužbom na Upravni sud zbog poništenja rješenja Banske uprave.

Upravni sud u Dubrovniku je poništio odluku Banske uprave kao na zakonu neosnovanu. U obrazloženju se navodi: »Prema § 20. zak. o izvrš. i obezbjedjenju od 5. srpnja 1930. može se protiv samoupravnih tijela dozvoliti izvršenje radi naplate novčanih tražbina samo u pogledu takovih sastavnih dijelova imovine asmoupravnoga tijela, koji se bez povrede neposrednih javnih interesa mogu upotrijebiti za namirenje vjerovnika. Državne vlasti su pozvane, da o tome daju izjavu.

Prema ovome zakonskom propisu, da bi imovina samoupravnih tijela, ovdje općine, bila izuzeta od izvršenja, potrebito je, da se radi o takovoj imovini općine, gdje bi se dozvolom izvršenja vrijedjali neposredni javni interesi. Sljedstveno, gdje nema povrede neposrednih javnih interesa, nema ni zabrane izvršenja, a pod neposrednim javnim interesima se razumiju takovi javni interesi, koji bi uslijed izvršenja doveli općinu u nemogućnost njenog pravilnoga funkcioniranja. Medjutim u konkretnom slučaju niti se radi o ovrsi na jedan imovinski predmet, koji je sastavni dio općinske imovine, a kojima bi se ovrhom vrijedjali neposredni javni interesi, niti upravna vlast zasniva odluku o zabrani izvršenja o neposrednim javnim interesima, nego samo na štetnosti ovrhe po javne interese.

Ovdje se radi o dozvoli ovrhe putem prisilne uprave — salva rerum substantia — ograničenoj samo na prihod i korist, odnosno samo na višak prihoda od električnoga poduzeća, koje je privatno-pravne naravi i koje sa općinom kao samoupravnom jedinicom nema veze, osim što to poduzeće vodi općina kao poduzeće trgovačke prirode.

Kraj ovakovoga stanja stvari imala je da bude poništena izjava prvostepene vlasti, jer nema u zakonu oslona.

★

Ovom prilikom upozoriti je na pravno mišljenje u jednom tumaču o izvršnom postupniku, u kojem se § 20. tumači pogrješno u smislu, da se po istome proti samoupravnim tijelima smije voditi (uz privolu vlasti) samo ovrha za naplatu novčanih tražbina, a da je izvršenje radi ostvarenja nenovčanih zahtjeva (III. otsjek izvr. post.) nedopušteno. Baš obratno: Za izvršenje nenovčanih zahtjeva može se proti samoupravnim tijelima voditi izvršenje bez odobrenja upravne vlasti, a to je odobrenje ili izjava potrebna samo za izvršenja novčanih zahtjeva. Za nenovčana izvršenja (izručenja predmeta, prenos vlasnosti, ispražnjenje itd.) ne treba nikakove izjave, jer izvršni naslov, ne bi bio od suda ili ugovorom (koji treba da je odobren od nadzorne upravne vlasti) mogao biti osnovan, kada bi treba da je odobren od nadzorne upravne vlasti) mogao biti osnovan, kada bi

Priopćio dr. Bulić Ivan, odvjetnik u Splitu.

Društvene vijesti

JOSIP TROJER, sud. nadsavjetnik u m., umro je dne 14. VIII. u Tuzli u 75-toj godini života. Pokojnik je spadao medju one rijetke skromne pravnike, za koje se to manje znade što više urade. Iako bez posebnog većeg imetka te upućen samo na svoju mirovinu suca, on je ipak do skrajnjih granica materijalno podupirao pravne i kulturne institucije. Tako je na pr. bio dobrotvor i član utemeljitelj Hrv. kult. društva »Napredak«, a našemu Pravničkome društvu osim što je bio vjerni dugogodišnji redoviti član, pristupio je lani i kao član utemeljitelj. Kao čovjek plemenita srca, duboke gradjanske i socijalne svijesti ostavio je dobru uspomenu i kao vrstan sudac. Počivao u miru!

Literatura

ZAKON O IZVRŠENJU I OBEZBJEDJENJU od 23. VII. 1930. god. dobit će obaveznu snagu danom 1. I. 1938. (osim na području Velikoga suda u Podgorici, gdje dobiva obaveznu snagu dne 1. IV. 1938.), jer je tako propisala Uredba o uvodjenju novoga Ip-a od 14. VI. 1937. Tim povodom izdao je dr. Franja Goršić, — koji je još g. 1930. napisao i publicirao opširan komentar Ip-u — brošuru, u kojoj je razložio historijat zakona i prikazao uglavnome njegov sadržaj. Iako je brošura (od 24 stranica) napisana izrijekom radi obavještenja organa opće uprave, ipak će ona dobro doći svim pravnicima, koji budu primijenjivali novi Ip.

Spomenuta Uredba dala je povoda odvjetniku dru. Hugi Werku da najavi skoro izlaženje komentiranih obrazaca za primjenu Ip-a i dru. Ivi Matijeviću i dru. Ferdi Čulinoviću da najave izlaženje svog Komentara istome Ip-u. Oni su zamislili svoj Komentar kao 4 knjige, koje bi opet izlazile u svescima. Prva knjiga obuhvaćala bi tekst zakona skratkim objašnjenjima, tako da bi bila neka vrsta praktičnog priručnika. Ostale tri knjige bile bi pravi opsežni komentar. Od prve knjige izašla je već prva sveska, koja na 96 stranica obradjuje prvih 65 paragrafa, a do 10. rujna imala je izaći i druga sveska. Cijela prva knjiga imala bi biti otštampana najkasnije do konca listopada, kada bi se nastavilo s izdavanjem druge do četvrte knjige, takodjer u svescima. Pretplata od Din 20 po svesci prijavljuje se Štampariji »Svetlost« u Beogradu, Kraljice Natalije ul. 88.

Da sasvim dopunimo stručnu literaturu oko novoga Ip-a, dodajemo da su dr. Bačmedjeji Aleksije, odvj. u N. Bečeju, i Branković Stevan, sudac Okr. suda u Vel. Bečkereku, preveli i god. 1932. izdali čuveni Komentar dra. Georga Neumanna Ovaj komentar obuhvaća 730 stranica a stoji Din 100.

VJESNIK KR. DRŽAVNOG ARKIVA u Zagrebu za godinu 1937. izašao je s vrlo bogatim sadržajem iz pera Dra. I. Nagya, Dra. O. Ante Matijevića, E. Laszowskoga, prof. Kerubina Šegvića, Dra. Karla Horvata, prof. Krešimira Filića, Dra. Rud. Schmidta i R. Strohala. Kao sva dosadanja godišta tako je i ovo uredio E. Laszowski.

ŠPEHAR MILAN: Savremeni smjerovi pomorskog prava s obzirom na našu kodifikaciju. Zagreb 1937.

WEYGANDT W.: Učbenik nervnih i duševnih bolesti. Beograd 1937.

KRAIČEVIĆ FRANJO: Radnička zaštita i radničko osiguranje. Zagreb 1937.

PÉRITCH J. M.: Des effets des jugements civils étrangers en Yougoslavie. Bâle 1937.

PÉRITCH J. M.: La prévision sociologique. Communication au XIe Congrès International de Sociologie (Octobre 1933., Geneve). Paris 1937.

KEYHAN M.: La force et le droit dans les relations internationales. Paris 1937.

ESTÈVE JACXUES: Le destin des Parlements. Introduction à l'étude du Droit Constitutionel. Paris 1936.

DISCOURS DE SÜKRÜ KAYA: Prononcé le 5 février 1937 à la Grande Assemblée Nationale à l'occasion des modifications apportées à la Constitution. Ankara 1937.

LE FUR LOUIS: Les grands problèmes du droit. Paris 1937.

TEDESCHI VITTORIO: Del domicilio. Padova 1936. (Studi di diritto privato italiano e straniero. Vol. XIV.).

CARISTIA CARMELO: Corso di istituzioni di diritto pubblico. Quarta edizione. Catania 1937.

GEMMA SCIPIONE: Appunti di Diritto Internazionale Privato. Padova 1936.

ADLER MAX: Das Rätsel der Gesellschaft zur erkenntniskritischen Grundlegung der Sozialwissenschaft. Wien 1936.

GROSS - FENGELS KURT: Der Streit um den Rechtsstaat. Dissertation. Marburg 1936.

MENZEL ADOLF: Griechische Soziologie. Wien-Leipzig 1936. (Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte, 216. Band, 1. Abhandlung).

JAHN GEORG: Das deutsche Genossenschaftswesen der Gegenwart. 2. Auflage. Leipzig 1937.

SCHRAG PAUL: Inernationale Idealvereine. Bern-Leipzig 1936.

KONGRES PRAVNIKA
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

o kojem smo već u prošlom broju opširno izvijestiti, da će ovogodišnju svoju skupštinu održati dne 3.—5. listopada u Novome Sadu, poslao nam je do zaključka lista još ove obavijesti:

Učesnici Kongresa imat će 50% popusta na željeznicama a po ovome rješenju g. Ministra saobraćaja:

»Rješenjem gosp. Ministra saobraćaja MSBr. 16091 od 8. VIII. 1937. g., odobrena je povlastica od 50 posto normalne vozne cijene svima učesnicima osme glavne skupštine Kongresa pravnika, koja će se održati u Novome Sadu od 3. do 5. listopada ove godine.

Učesnici, kako iz naše zemlje tako i iz inostranstva, kupit će u odlasku na osnovu objave, izdate od strane priredjivačkog odbora, voznu kartu do Novog Sada sa popustom od 50 posto normalne vozne cijene i želj. legitimaciju Obr. K. 13, polazna stanica će pri izdavanju vozne karte u odlasku upisati na želj. legitimaciji Obr. K. 13 u rubrici izdata vozna karta: u ½ cijene Br. . . . .

Na osnovu potvrde priredjivačkog odbora na Obr. K. 13 o učestvovanju na skupštini i uz prikaz objave priredjivačkog odbora, putnici mogu kupiti voznu kartu sa popustom od 50% normalne vozne cijene za proizvoljnu relaciju i za proizvoljan broj puta u svrhu izleta i povratka. Stanice su dužne pri izdavanju nove karte, žigosati i legitimaciju Obr. K. 13.

Ova povlastica važi od 1. do 10. listopada o. g. zaključno u svim klasama osim IV. i vozovima osim ekspresnih.

Ministarstvu saobraćaja čast je dostaviti prednje s tim, da su oblasne želj. direkcije već izvještene.«

Medjutim je Odbor Kongresa zatražio još veću povlasticu, t. j. za četvrtinu cijene, pa ako ova bude odobrena, bit će to javljeno putem dnevnika.

Rok za prijavu kod Pravničkoga društva u Zagrebu (Svačićev trg 4) produljen je do 18. o. mj., ali se posebno naglašuje, da je to apsolutno zadnji rok pa nijedna eventualna kasnija prijava ne će biti uvažena niti će se na nju uopće odgovarati.

Prijava se uvažuje samo onda, ako se istovremeno pošalje novac, i to za učesnika - pravnika Din 60 i za svakog eventualnog člana obitelji Din 50. Najzgodnije je slati novac na račun Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice br. 35. 515.

Tko želi da mu se rezervira soba u hotelu ili privatnoj kući, neka to istovremeno javi. Naglasuje se, da pri Kongresu mogu učestvovati samo članovi kojega od pravničkih udruženja u državi. Pravničko društvo u Zagrebu prima prijave samo za svoje članove.

Najkasnije do 30. IX. primit će prijavljeni članovi legitimaciju (objavu priredjivačkog odbora Kongresa pravnika) a eventualno s njom i Spomenicu, ukoliko bude do onda otštampana. Ako ne bude potanji raspored objavljen još prije, primit će ga članovi istovremeno s legitimacijom. Budući da povlastica na željeznici važi tek počevši od 1. X., nije potrebno, da članovi prije legitimaciju (objavu) prime, pak zato molimo neka ju prije ne urgiraju.

Do zaključka lista nijesmo primili nikakvih drugih obavijesti, napose ne o izletima, banketu itd., ali je skoro sigurno, da će i ovaj put biti izleta i sličnih priredbi kao kod svake skupštine kongresa dosad. Pretpostavlja se medjutim, da se na skupštinu Kongresa ne ide radi izleta itd., nego radi njegova naučnoga dijela, a program ovoga (dnevni red o referatima) već je priopćen u prošlome broju.

U zadnji čas prije izlaženja ovoga dvobroja stigla je iz Novoga Sada novinska vijest, da je Kongres pravnika odgodjen na neodredjeno vrijeme.

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB